

חלק שני

אשר שמו
ש ע ר ה ת וך

פרק התורה

רוע כי מעלת התורה אין ערך אליה שהרי משנה שלימה שנינו ואלו דברים שאין להם שיעור וכו' שמוכח מזה שמעלת כל השנויים שמה גדולה מאד מאד ואף על פי כן שנו חכמים אחריהן ותלמוד תורה כנגד כולם וזה לנו לבקש יותר ראייה מפורשת ומורגשת בחוש ממש ממה שאמרו חכמינו ז"ל דברי תורה קולטין ממלאך המות ומיחו עליה מעשה רב ממלאך המות לא הוה יכיל למקרב לנביא דרב חסרא דלא הוה שחקי פומיה מנירסא עד דסליק מלאך המות לארוא רבי רב חסרא ופקע ארוא ושחקי רב חסרא על ידי שנבעת ויכיל ליה, וכן בעובדא דרדור המלך עליו השלום בכמה מרליקין, וכן דרבה בר נחמני בבבא מציעא, גם אמרו במדרש רבה נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיחה לשמים מה יעשה ויחיה אם היה רגיל לקרוא דף אחר יקרא כ' דפין, עד כאן. הרי מעלתה גדולה בעולם הוה שאין למעלה ממנה ועל ידי מעלתה הגדולה והעצומה ממור תלמיד חכם קורם לכהן גדול עם הארץ. וממעלתה בעולם הבא הוה מה שכתוב בקול בוכים גלאנסיי בפסוק מימינו בכסף שחינו וזה לשונו בקצרה: בשעת פטירה הצריך מתעוררין כל מעשיו וכל התורה שעסק בה וכל היחורים שיחד בחורתו ובמעשיו כולם חוזרין ומתחדשין וכשנפטר רב חסרא שמע בריה ההיא ליליא כבי קברי חרוון רכחות רמחכנפו והוו אמרין נויל בחדוהא רהלולא דרב חסרא ושטעתי משטו של האלקי מהרייא ז"ל שבכל אותה הלולא אין מי שירוש כי אם הנפטר ההוא, ומצאתי בדברי המגיד שהיה מדבר לרבינו הגדול מוהררי קארו ז"ל שהבטיחו שירדוש בנן ערן שבעת ימים ויסימן מסר לו שבעת ימים כחצר גנת ביתן המלך והימים שיראה גורל מעשיו לכל נשמות הצריקים ק"ף יום ויסימן בהראותו את עושר וכו' שמנים ומאת יום מלכד הכסחות מופלאות ירד לבושין דיקר וכו' ובה חולקיה, עד כאן. ומעלת יחורין הג"ל הנעשים על ידי עסק התורה כג"ל היוורע ומכיר עניניהם בקצת, יראה ויבין גורל זכות ומעלה תלמוד תורה מלבד מה שאמרו בכמה דוכתי בווהר מסעלה הג"ל הבל התורה שעולה מעלה מעלה ובוקעת הרקיעים, גם אמרו בחגיגה ראמרו בשמים על אחר לא נרייניה משום דגמר אורייתא וכשם שאין ערך למה רב טוב שכרה כן אין שיעור לעונש ביטולה. אמרו חכמינו ז"ל מצינו שיותר הקדוש ברוך הוא על גילוי עריות שפיכות דמים עבודה זרה ולא יותר על מאוסה של תורה. ומצאתי בספר דרך חיים שזכרתי לעיל איזה פעמים פעם מספיק לזה שסביא משל מיוורע נגן אשר אין דומה לו שהרבה לחסוא כנגבו ורצוח ונאוף

יוסף אומץ

יהי כי הגירו למלך וצעקו אליו ואף על פי כן אין מושיע להם כי על כל פשעיו תכסה אהבת המלך לו מפני אשר נותן חינו עליו כקול שירו אשר אין רוסה לו, ויהי היום יש שנקסעה להמנגן ירו או סרה חמלת המלך מעליו אחרי שלא יוכל עוד לנגן לפניו, כך הענין בתורתנו הקדושה שהיא שעשעתי של הקדוש ברוך הוא שאין להקביה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד לכן כל עוד שלמרו ישראל תורה העביר ה' על כל חטאתיהם החמורים מפני שנשתעשע הקדוש ברוך הוא בתורחם אכן על ביטול החורה שלא עשו להקביה מה שהוא שעשוע גדול לו כזה הראו בעיסתם הגרולה בו יתברך כי הלא אם מלך כשר ודם יבקש רבר מעבריו להשתעשע בו הלא יניל וישמח העבר שככה מצא חן בעיני ארוניו המלך שהוא יהיה נטע שעשעיו ולכן העבר ההוא יודרו מאד לסהר ולהחיש מעשהו. והנה אם לא ישתרל העבר תהא בעבורת המלך הואת אין זה כי אם לענו וכוותו לאהבת המלך אותו ולכן קראו חסמינו ו'ל לץ להיושב בטל מרבירי תורה כמו שכתוב בראשית חכמה, לכן מי שאינו לועג לשכר הגדול הזה יראה לדרקק שאל יאמר רנע אחד משעויתו לבטלה שאינו לצורך כלל, אכן לצורך מה שהוא למחיתו וכיוצא זה שרי. ועל כל פנים ידרקק בלימודו שיהיה לשמה כנ"ל שאם לומר שלא לשמה לא רי שאבר מעלות גדולות הנ"ל רק גם עונש גדול יש לו. ודוקא אם לומר לקנתר את חבריו ולקפחם בהלכות אכל הלומר לאהבת השכר על זה נאמר לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כן חירצו החוספות. ליוהר מאד שלא יצא שכר הגדול מתלמוד תורה כנ"ל בתפסרו על ידי למורו שלא בנקיות, ועיין לעיל ריני נקיות גבי חפלה סימן א' וסימן ס'. ואם נגע במה שאינו ראוי יודרו ליטול ידיו ואל ימנע מפני הבושה ויזכר לבושה ולכליסה שחשינהו לעתיד לעולם הבא אם ילמוד שלא בנקיות. ולפתוח ישפשה ויחכך ידיו בכותל או בצרור כדי לנקותם שזה מועיל קצת אבל לכתחלה יקנה אותם על ידי נטילה. בשלחן ערוך סימן צ' כתוב כל הנצרך לנקביו אסור בתלמוד תורה כל זמן שגופו משוקץ. ריני ברכת חתורה כתבתי בסימן ר"ר וריני מי שנישר כל הלילה ולומר כשחוזר ולומר בשחרית כתבתי בסימן ר"ב. כתוב בסור סימן קי"ו הנכנס לכית המדרש יתפלל שלא תאדע תקלה על ידו ויאמר יהי רצון מלפניך אלקי ואלקי אבותי וכו' ויציאותו יורה ויאמר וכו' וכן כתב בשלחן ערוך. והנה ימים רבים נסתפקתי אם בקשה זו ותוראה זו המה בברכה, ולכאורה היה נראה לי אחרי שהוזכרו בתלמוד במשנה שלימה וראי החיין ברכות גמורות לסימן בשם ומלכות ואף על פי שלא הזכירו בשום פוסק בשם ומלכות אין זה תמיהה כי כן הזכירו כמעט כל הברכות שסמכו על כללא רכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, עד כי האיר ה' את עיני וסצאתי נוסחת הבקשה מראשה לטופה במסר הכונות ובכשר היום ואין בתם שום סיוט. וראיתי להעתיק הגוססא מסרר היום וזו היא: יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שלא יארע

יוסף אומץ

דבר תקלה על ידינו ולא נכשל בדבר הלכה וישמחו בנו חברינו ולא נאמר על סהור סמא ועל סמא סהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר לא על כשר פסול ולא על פסול כשר ולא יכשילונו חברינו בדבר הלכה ונשמח בהם כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה נל עיני ואכיסה נפלאות מתורתך תודיעני אורח חיים שובע שפחות את פניך נעימות כימיך נצח, עד כאן. גם נסחפתי מה קרוי בית המדרש ויראי אם ליסר בר כבד אין ענין לבקשה זו, ונהגתי שכשלמדתי לשלשה או אמרתי בקשה זו וההוראה שאחרי הלימוד. נוסח ההוראה: מורה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי ששבת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שבת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימין אני משכים לדברי תורה והם משכימין לדברים במלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

דיני קביעות העת לתורה.

אמרו חכמינו דיל שלעתיר שואלין את האדם נשאת ונתת כאמונה קבעת עתים לתורה, ושאלה זו רוקא על קביעות העת, שעל כלל לימוד התורה אסרו במסכת סנהדרין אין תחלת דינו של אדם אלא על תורה והכא אסרו קבעת עתים לתורה בשאלה השנייה ויישבו שם החוססות קשויא זו באופן הנ"ל. מזה מוכח חשיבות גדולה לקביעות עתים לתורה וקביעות היינו שקובע לו בכל יום ויום עת ידוע ללמוד בשעה ההיא ואינו מבטל חסירותו בשום ענין אף אם סבור להרויח ממון הרבה על ידי ביטול הוסן הקבוע לו, כן כתוב בסור סימן קנ"ב, בזה מראה חשיבות וחשיבות התורה בעיניו, לאפוקי מי שאין לו עת קבוע רק שהוא לומד בכל עת שהוא פנוי אף על פי שאפשר שלומד הרבה מאד מכל מקום אין שכרו כל כך גדול כאותו שלומד בעת ידוע אף על פי שליסורו אינו כל כך הרבה אחרי שעתו קבוע ותקע כל ימיש התורה מפיו בעת ההיא בשום אופן. וזה לשון הסדר היום: כל אדם מישראל בין עשיר בין עני בין בריא בין חולה צריך שיקבע לו שעה ידועה כיום ושעה ידועה כלילה שלילמוד בה תורה ולא יאבד השעה ההיא בשום צד אפילו יבא לו הנאה של מאה סנה וזהו ענין קובע שלוקח הרבה בקביעות ולא בדרך ארעי, עד כאן לשונו בקצרה. והנה מוכח מלשון הסור וסדר היום הנ"ל שאפילו מחמת הפסד גדול אין לבטל העת, וכאן יש חיסה גדולה מהא דאסירין רב אחא יויף ביממא ופרע כליליא, ואפשר ליישב שרב אחא לא היה מעביר זמן הלימוד לנמרי רק על כל פנים היה לומד רב מה בעתו רק שלא גמר זמן קביעותו הנמשאר מהזמן שלא למד פרע כליליא. אכן צריך עיון דלישנא דסדר היום אין לפרש כן אלא בדוחק גדול, ואפשר דמדת חסירות שנה כאן. לכן נראה לי שטוב לאדם לעשות כמירושו של מרש שמואל על עשה תורתך קבע אסור מעט ועשה הרבה וזה לשונו בקצרה, הותר שלא לקבוע לימודך יום

יוסף אומץ

ולילה שאולי לא תוכל וחפר נדרך לכן אמור מעט והעשייה תהא מרובה עד כאן. ומה טוב ומה נעים לקבוע עת ההיא בקנס לצרקה כרי שלא יעבור בלילה ואם יעבור לצורך סמונו תחשב לו הצרקה קצת לכפרת ביטול עתו ואחרי כותבי מצאתי כפירשי הנ"ל בח"ת. וטוב מזה מי שיש לו עת קבוע שאינו מבטלה בשום פנים וגם מלכד העת אינו יושב ובטל רק תיכף כשנפנה מעסקיו למחיתו אשר גם הוא מצוה חוזר תלמודו על איש כזה כחבו הפוסקים תורתו אומנותו ואיש כזה צריך שכל יאכר אפילו רגע בבטלה ואפילו בשעת אכילתו כמו שאמרו חכמינו ז"ל בעירובין אם עושה אדם עצמו כחיה זו שרורסה ואוכלת תלמודו מתקיים בידו. וכתב בראשית חכמה שראוי לכל תלמיד חכם להתרחק מן התענוג ולא יאכל כי אם על צד הרפואה ולא ימלא נפשו מרברים נסים ואפילו בשבת רק יתנה מן הריח הטוב והמאכל הטעם שיאכל יהיה מתובל ומחוקן יפה גם יתרה ממה שימצא מוכן ממאכל ולא יתעכב עד שיכשלו לו תבשיל שנמצא מבטל עבודה קונו בעבור עבודה גופו, עד כאן דבריו ועניניו במקומות שונים. ונראה לי מי שלומד תמיד בביתו אין קפידא בהסתנתו על המאכל רק ילמוד עד השעה שהמאכל לפניו על השלחן. אכן בערב שבת ויום טוב יש לו למהר ולהפסיק מלימודו כדי להכין לצרכי שבת ויום טוב אם יש רק קצת ספק שכשהשעה עוברת לא ימצא עוד מבושלו ועל כל פנים טוב שגם בימים האלה לא יבטל עתו רק שיקצר לימודו מבחול עד כאן. ועל כל פנים אף אם הוא מרוד מאד בעסקים ילמוד מעט ביום ומעט בלילה כמו שכתב בעמק ברכה בשם בעל ברכה אברהם שאביו העיד על מהררי קולן שכשהיו לו עסקים רבים היה פותח ספר אחר ביום לקרוא בו שורה או ב' וכן בלילה כדי לקיים והגית בו יומם ולילה, עד כאן. הרי אפילו בעסקי צרכי צבור שהמה מצוה רבה עד מאד לא רצה הנאמן הנ"ל לבטל הלימוד מכל וכל מכל שכן בעסקי שאר מצוה וקל וחומר בנו של קל וחומר בעסקי מסון. ובארחות צריקים פירש ריהנית הוא לשון מחשבה שגם בלכתו לעסקיו יתהרר בדברי תורה במה שלמד. על כל הרברים האלה מה מאד ישרו בעיני התבוננות של תלמוד תורה בפרט באותם שעתם קבוע ותקוע בתמידות אפילו בימי הירידים שכל הרברים האלה הטובים בהם שיש להם מקום קבוע ואף אם אחד מהם יבטל עונתו הלא הקביעות חשאר במקומה והתורה נלמדת ואז מסתמא לא ישקום האיש המבטל עונתו ולא ינוח בלילה לשכוב על מסתו עד שלמוד גם הוא השיעור שלמדו חבורתו בעת ההיא שביטל. בסדר היום כתוב ראם באה מצוה לידו שאפשר להעשות כתיקונה על ידי אחרים אל יבטל מרבית תורה, אבל אם לא תעשה כתיקונה על ידי אחרים בעל ידו יבטל מפתיה דברי תורה, ואם יש במצוה נמילות חסר מבטלין דברי תורה מפתיה, עד כאן לשונו בקצרה. ומשמע מרביתו אפילו אם תוכל המצוה ההיא להעשות כתיקונה, תצריך עיון. בספר חרדים כתב כל הקבוע כמחצה על מחצה לכן לא תניח מצוה קבועה בשביל אחרת רק להציל נפשות ולויה כהצלת נפשות

יוסף אומץ

רמא שאמרו שכל מי שאינו עושה לוויה לאדם הוי כשופך דמים, ער כאן. מוכח מזה דקביעות של תלמוד תורה אין לבטל בשביל שום מצוה, וסדר היום רבסמוך לא איירי בקביעות. עיקר העת הראויה לקביעות תלמוד תורה חקיף אחר יציאת בית הכנסת שחרית כמו שכתבתי לעיל כדי שילכו מחיל אל חיל. והמקרים לקבוע עת ללימודו קודם עלות השחר. הוא טוב יותר שאז לא תבא לירי שום סבה המבטלת ומסדרת אותו מלימודו. גם אמרו חכמינו דיל כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב ואם אין נשמעין בו דברי תורה אש אוכלתו לאפוקי ביום רגילין לבא אליו כמה וכמה ביטולין, והמקרא דילכו מחיל אל חיל יוכל להחקים כמה שילמד גם אחר התפלה לפחות דבר מועט. צריך ליחד מקום קבוע ללימוד כראיחא בברכות כל הקובע מקום לחורחו אויביו נופלים תחתיו וכתב הר"ר יונה על זה אפילו מי שאינו יודע אלא מעט יש לו לקבוע מקום וללמוד מה שיודע כדי שיוכה לזה ויחשב בעיניו ויכנס בלבו יראת שמים ואם אינו יודע כלל יש לו ללכת לבתי מדרשות כי שם יש לומדין ושכר הליכה בידו.

דיני הנהגת האדם בשעת לימודו.

אמרו חכמינו דיל שקורם שיפתח בלימודו ישמח, ונראה לי רישמח בשמחה של מצוה על שזיכהו הקדוש ברוך הוא להשתעשע בתורתו כלי חמרתו שאין לו שעשועים אלא בה. וכתב מהר"ל כשהיה רבינו חם רוצה ללמוד תמצית הלכה חמורה היה נותן לפניו חל של זהובים כדי לשמוח בהן ונתרחב לבו ולמד בחשק. לכן נראה לי שטוב לרב לומר מילי דבריחוחא קודם שיתחיל ללמוד כדי לשמח עצמו עם תלמידיו. הלימוד יהיה רוקא בקול רם וכמו שדרשו חכמינו דיל כי חיים הם למצאיהם אל חקרי למצאיהם אלא למצאיהם בפה, וכן ברוריה בששא בהאי תלמידא דגמס בלחישא ודרשה מערובה בכל תשמורה אם התורה ערובה ושמורה ברס"ח אבריו של אדם או היא שמורה בלבו. ובוהר מחמיר מאד בדבר העונש של מי שגורם בלחש. כתוב במטה משה העיקר הלימוד המקוים ביד האדם הוא כשכותב דבריו ורמז לדבר כי תשמרם בכסנך ראשי תיבות כתב. כחוב בירושלמי כריח כרוחה שכל היגע בתורה בבית המדרש לא במהרה הוא שוכח, הסעם נכון מפני ששכינה ששורה בבית המדרש ומלמדה עמו ואם למד מפי השכינה לא שוכח. בספר הזנוות כתב שהארי דיל כשהיה קורא התלכה בין החבירים היה מקשה בכח עד שזאה נלאה מאד ומויע ויעה גדולה וכחב שם הסעם על דרך הקבלה כי עסק תהלכה הוא לשבר הקליפות לכן ראוי להסית ולשבר כחם ולהחישן, והנה מה סמך גדול לפלפול שלנו בועקה גדולה ומרה שרובא רעלמא מחלוצין עליהם וכמעט אני בעצמי קראתי חגר עליהם קודם ששצאיתי סמך הנגיל, וגם כי המסלפלים בעצמם אינם יודעים דבר זה מסתמא כי ספר כונות הנגיל חרש הוא אצילנו בחוץ לארץ כי נכתב לי מארץ ישראל שהחרימו שלא לשלח

יוסף אומץ

ספר ההוא חוצה לארץ הקדושה רק שבניבה הובא פה ברפוס בקרב שנים מועטות מכל מקום אפשר לומר על דבר זה וכיוצא בו סוד ה' ליראיו ליתן בלבם לכוון אל האמת. בח"ח כתוב וזה לשונו: פירש בחיקונו כשארם עוסק בתלכה ויתקשה לו קושיות חיקונו שיעשה צרקה או מצוה ומיר תתנלה לו כי הקושיות הם הקליפות המחשיכות אור שכלו ובהיותו עושה תשובה וצדקה הוא משכר הקליפות ובפרט ללוטרי חכמה הקבלה הכרח להם לעשות תשובה לכל יסגרו של לומדי דלתי הסודות. ונראה לי שמה יש סמך לחבורות כחות כחות של לומדי תורה שיש להם קופה של צדקה וכל אחר מבני החבורה נותן פרוטה לתוכה קודם ליסודם. עוד שם ומשום הכי נוהגין אנשי מעשה להתחזות קודם ליסודם כדי שיברלו מהם הקליפות המחשיכות רעשם שלא יבינו ליסודם. עוד שם, יתנהגו שיהיה ליסודו כאימה וייראה לא מופה ולא מיסב אלא כעומד לפני המלך שנאמר הכון לקראת אלמך ישראל, עד כאן. ונראה לי רלישנא רעומד לאו רוקא שהרי משמט רבן גמליאל הזקן ואילך בטל כבוד התורה והיינו שפסקו ללמוד מעומד מפני חלישות ולא אחי לסעוסי רק ישיבה בהסיבה ולכן לא קאמר ולא יושב. עוד שם, וצריך שיהיה בחיקו מלבושיו כראוי, ונראה לי שכמו שצריך האדם להרר עצמו במלבושים לתפלה כן צריך להרר עצמו לתלמוד תורה כיון שלמד דין תלמוד תורה מקרא רהבן וכו' ומיניה ילפינן נמי הירור מלבושים לתפלה נמצא ששון הן. ואחר שהתחיל ללמוד בקביעותו לא ישיח שיחה בטלה ולא יפסיק אלא לצורך גדול ואפילו לצורך לא יפסיק באמצע הענין ויירא ויחרר בלבו מהעונש שאמרו חכמינו ויל בפרקי אבות השונה ומפסיק משנתו ואומר מה נאה אילן זה וכו' מתחייב כנפשו כפירוש המפרשים רלאו רוקא בשיחה זו אלא אפילו בכל שיחה בטילה רק שדברו בתוה או רבותא קמשמע לן ראף על גב שעל ידי הפסקה זו מברך הברכה רשכנה לוי בעולמו אף על פי כן גענש מכל שכן בשיחה בטלה שאין בה שום ברכה ושכח למקום שעונשה חמור מאד רחמנא ליציל ומיום עמרי על רעתי נצטערתי מאד להשמר מעונש זה כי מילתא רשכיהא היא מאד למי שלומד בחרד אשר בני ביתו הם חסידים בו וגם הנכנסין והיוצאין תירידי למיעל ולמיפק ולדבר עם כעל הבית מהצריך להם שבעל הבית יפסיק מלימודו פעמים רבות ואמרתי אל לכבי אולי אין עונש הנ"ל רק רוקא באמצע הענין אבל אם נוסר הענין שעוסק בו קודם רבירו אף על פי שערין לא נמר תלמודו בשעה זו ועדיין הספר פתוח לפניו ללמוד בו יותר, אפשר רלא מיקרי הפסקה והיינו אם על ידי רבירו לא יצטרך לחזור ולכפול ללמוד מקצת הענין אשר כבר למד לפני רבירו כדי להבין הענין ההוא על בוריו לכן לא היו הפסקה, וגם אפשר לומר רלא חסירא חאי הפסקה מהפסקה דקריאת שמע וברכותיה ובין הפרקים שסותר לשאלו בשלום אדם נכבד ולהשיב לכל אדם לכן אם בא אדם אחר לגבולו ולא יפתח הבעל בית לדבר עמו מה שאלחו ובקשחו הוי כמי שאינו משיב בשלום מי שפגע

יוסף אומץ

בו ברחובות קריה או בכית הכנסת ולכן אפשר רשרי להפסיק בתלמודו כדי לדבר עם מי שבא לביתו. אכן כולי האי ואולי, כי צדרי היתרא אלו לא מצאנו בשום מקום רק שאני בדיתים מלבי כרי למצוא סער וסמך למה שמקילין כזה הרבר שעונשו רב ורבים מאנשי מעשה וגם רבנן קשישי לא ראינו נזהרין מזה, לכן החרר לנפשו שלא יתחייב בהם יחמיר בכל ראפשר ליה שלא ידבר שום ריבור עד גמר לימודו כשעה ההיא ולפחות יוהר כזה עם בני ביתו אם לא שיתחילו לדבר עמו ברבר מה שהוא צורך ואף גם לואח יסחין לפחות עד גמר הענין ואז ישיב להם כפי הצורך אף שעדיין לא נגמר לימודו של שעה זו ואם יכא לביתו מי שיהיה יודרו באומץ לב לקבל פני הבא בנבולו בקצרה בסבר פנים יפות ויאמר לו שישב מעם עד כי יגמר הפשט שהוא עוסק בו ואז ידבר עמו כרצונו. ובסדר היום כחב שעונש הנזיל הוא למי שעוסק ברברי תורה בקביעות עתו ופוסק. אמר ר' יוחנן כל הקורא בלא נעימה וטונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר גם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יהיו בהם, ולכן נהגתי בעצמי כשאמרתי לתלמידי עשרים וארבע אמרת: בנינון כמו רוח וכיוצא ואף שהייתי כזה לשחוק לכל תלמידי, אכן בגמרא ופוסקים אין אני יודע נגן ואפשר ראופן אמירתנו בדרך פלפול מקרי זמרה. אמר רב משרשיא לבניה כי יתביתו קמי רבייכו חוו לפוטיה דכתיב והיו עיניך רואות את מוריד, ובריה כחב התסתכלות בפני חכם מקנה בנפשו מזה הסהרה המתהווה בפניו ובספרם בהקבלת פניו כשבת ורגל. תלמיד הנפטר מרבו יצטר עצמו בענין שלא יהא אחוריו נגר רבו, ואם התלמיד רצה ללכת חזן לעיר ונסל רשות מרבו ונפטר ממנו ואחר כך נמלך ולן באותה העיר מחוייב לחזור ולסול רשות מרבו קורם שילך לדרכו.

סדר הלימוד בעצמו

אופן הלימוד הוא הכל לפי מה שהוא אדם כי תלמיד חכם ששנה זקרא משנה תלמוד ידע בעצמו איזה ספר ילמוד הצריך לו בקצת, ועל כל פנים ילמוד הלכה בכל יום ואז מוכסח לו שהוא בן עולם הבא. ונראה לי אם לומר שיעור בספר אלפסי יוצא כזה ידי לימוד הלכה, ולנערים ולבחורים אין לימוד בעולם המצליח בידם כמו האלפסי ראינו כרכא רכולהו ביה מבוא ומפתח לכל הפוסקים ומועיל מאד לעיין החוספות במקומות שמביאין גמרא וזה. ולימוד האלפסי לנערים ולבחורים יהיה באופן שאבאר, בתחלה למגמר ביה כפשוטו ולחזור כמה וכמה פעמים עד שיהיה בקי בפנים והרר לעיניה ברין ושאר ספרשים וכן ראינו לאבי מורי ורבי החסיד ולהיה נוהג ללמוד האלפסי עם תלמידיו במקום הלכה בין הזמנים והוא יזיל היה המסצאי הראשון להרגיל לימוד האלפסי בפי הבריות ועל ידי כן באו לרפוס באויל האלפסי הקטנים בלי פירושם. ואפשר שגם בהגדות רעין יעקב יוצא ידי הלכה. וכתבו הפוסקים רמה שהאדם מחוייב ללמוד בכל יום מקרא משנה תלמוד יוצא אם שונה

יוסף אומץ

הלכה מהלמוד בבלי שהוא כלול מכל מקרא משנה ותלמוד, ומסדר המעשרות נראה שהיתה כונתה לזה. אכן מי שירצה לצאת בו ידי חובתו צריך לאמרו בכונה דרך לימוד. ואם הוא איש שלא הורגל ללמוד סוגיות התלמוד או נזה לו שילמוד ספר אחר שיש לו לב להבין אותו. ונראה לי שבראשונה יש לאדם ללמוד פירוש סדר התפלות מחול שבת ויום טוב ופיוטים וסליחות ותהלים ומעשרות מי שנרבה לבו לאמרו כמו שהארכתי לקמן בהלכות תפילה. אחר כך ילמוד כל המקרא מתורה ונביאים וכתובים לא כמו שבדורותינו יש כמה רבנים אשר לא ראו המקרא מיניהם. ובתוספות בבא בתרא מוכיחין ראפילו בימי חכמי התלמוד לא היו בקיין במקרא. גם יש ללמוד מרי שבת בשבתו או בכל ימי השבוע פירוש רש"י על סדר השבוע. ולפחות בעלי חטים שאינם מכינים בקריאת שמירת ענין הסדרה המה ידקדקו להבינם על ידי רב שימסר להם פירוש רש"י ולפחות חיבור הסדרה בעל פה. ומצאתי שבשנה אחת ילמוד רש"י ובשנה אחרת רמב"ן ושנה שלישית בחי וכן יעתיק משנה לשנה למפרש אחר. ובעיני טוב מאד ללמוד הסדרש על הסדרה רבות או תנחומא. ובפרטות ילמוד וידקדק מאד בריני ברכות בכל פרטיון שהם חמורין מאד ועונש הנהגה כלא ברכה חמור מאד ואם מברך ברכה שאינה ראייה עונשו כפול א' שנהגה כלא ברכה כ' שמברך ברכה לבטלה אחרי שהברכה ההיא בטעות ועונש ברכה לבטלה חמור מאד, וכן אם מברך ברכה אחרונה על פחות מכשעור הויה גם כן ברכה לבטלה. לכן צריך לדקדק על שיעור כל דבר לברכה אחרונה. ואני הארכתי בחלק א' מסימן תכ"א ואילך מה שראיתי צורך בהם. טוב ללמוד הלכות פסח סמוך לפסח והלכות חג והלכות יום טוב וחול המועד אחרון לולב סמוך לחג והלכות עצרת סמוך לעצרת והלכות ראש השנה סמוך לראש השנה והלכות יום כפור סמוך ליום כפור וכן תשעה באב חנוכה פורים וכיוצא לכל יכשל בשמץ איסור מרינחם, ובשבת טוב ללמוד דבר מה מקבלה ולחדש דבר מה שלא ידע כבר, כן כתבו המקובלים. כתיב מוסר ה' בני אל חסאם, לכן יש ליוהר שלא לרדל בלימוד הלכות אבילות וחורבן וכיוצא, רק שראיתי רבותי מקפירין שכשלמרו אלו הענינים קראו בכל פעם אחר סיום שיעורם שורה אחת מענין אחר שלא לסיים בדבר רע, שכן מצונו בנמרא כשם נביאים הראשונים ועל כן נהגו לכפול פסוקי יחזקאל כרי לסיים בדבר טוב. אכן ראיתי מקדמונים נוחי נפש שקודם שתחילו ללמוד חולין בישיבה נזרו תענית והסעם ספני שלא יקטרג המסמך על תלמידי חכמים המראים הלכות שחיטה בעצמם, וכן נהג אבי מורי החסיד ז"ל כשלמד עם תלמידיו הריף רמסכת חולין והריף ריבבטא, וכדומה נם מועד קטן שמזכירין בהם עניני מיתה והתענית^(*) בלע המוט לנצח. ואפילו מה שאינו מובן ראיתי מורי הנאק מהרר"ה סג"ל ז"ל אב"ד פה שלא רצה לרדל שכשאר לנו סורים אמר לנו גם הלכות כתיבת תפילין רק בלשונם וכן סדר ניקור כי אמר שהוא ביוש גרול למה שמדלגין. וכן ראיתיו ז"ל שלא

(*) אילי ג"ל והמבחר.

יוסף אימץ

היה מקפיד להתחיל דברי חזרה ביום ב' ולסיים ביום ד' כי אמר בשם מהרש"ל וז"ל לסימן ב"ד קדש ילבש דרוקא בעניני חול יש להקפיד על ב"ד. אחרי לימוד הנ"ל ילמדו הבעלי בתים ספרי מוסר המביאין האדם ליראה השם כגון ספר המוסר, מעלות המדות, שערי התשובה, ארחות צדיקים וכיוצא, עין יעקב, מנורת המאור ומדרשים המושכין לב האדם ליראה את השם הנכבד והנורא. ועל כל פנים ידקדקו שלא ילמדו מה שאינם מבינים אם לא שאין להם רב שילמד אותם מה שהם מבינים כי אז מוטב להם שישמעו לקול הקורא בספרים ההם אף אם לא יבינו מלשב בפל כי אמרו במדרש אל תקרא ודגלו עלי אהבה אלא ודילגו שאף שמרלגין ואינם מבינים מכל מקום הלימוד הוא אהוב להקדוש ברוך הוא, או ילמדו בספרי לשון אשכנז. בענין לימוד הקבלה הפליג במסה משה מאד להרחיק וזה לשונו ועתה כווננו לא מצינו אחר מני אלף שמילא כריסו מבשר ולחם גם אם יחפש חפש מחושש לא ימצא מלמד טוב שיוכל ללמדו לכן אל יהי לו עסק עמם, ער כאן בקצרה. ותאריך אחר כך כזה עד מאד. ואני לא כן עמדי כי בודאי אי אחת בו חורין לפטר מחכמה הקבלה והאריך כזה בעבודת הקדוש חלק העבודה פרק י"ג בהביאו תשובה הריב"ש המורה דכרי משה וסחי ליה אמוחא וכסוף דכריו הביא מאמר ארוך מדברי מרדכי רשב"י עליו השלום אין רצוני להעתיקו שחכורי זה לא כתחתי רק להמונים שמבקשים דבר ה' והמה לא יבינו לשון הקדוש הנ"ל. אכן בעל עבודת הקדוש כתב אחר מאמר זה וזה לשונו הרי ביאר המאור הקדוש בפירוש כי החכמה (צ"ל הקבלה) גדול יותר ממעשים ושאר דרך לזכות אל האושר והטוב הצפון לצדיקים כי אם בה, ער כאן. גם כתבו על פסוק אם לא תרעי לך שרצונו לומר שאינך יודע בחכמה הקבלה או צאי לך וגו' רההיא נשמה רוחין אותה לחץ. ומה שאמרו בנמרא רחמינה אכתי לא קשאי היינו דוקא על מעשה מרכבה ממש. והאמת אחרי שידועי חכמה האמת באמת הסה מועטים בארצות הללו וסכנה הסעות בחכמה זאת היא גדולה כידוע מפני זה נסיונותי אחר מלמוד כלל בחכמה זו ער ששלחו מצפת לחץ לארץ שלום האלף מהר"ר יעקב שווינפורט וז"ל ונשאתי ונחתתי עמו בדבר ואמר לי בשם הנאון המקובל מהור"ר יונה וז"ל אב"ד רצפה אשר בר הוינא סליא ראיתי חתימתו כמה פעמים בכחבי צפה וכמרומי שהוא מחבר ספר כנפי יונה שמי שרק מקובל הקדמות אמתיות מצוה עליו לעיין כפי יכולתו שעל זה נאמר ודגלו עלי אהבה אל תקרי ודגלו אלא ודילגו כי מי שיש לו הקדמות אמתיות מסתמא יכול להבחין שלא יבא לשעות שיש בו סכנה בנשמות וכיוצא. כחוב בא"צ בימי חכמי התלמוד היה עיקר לימודם לחזור התלמוד כרי לקיים תשנתם לבניך שאם ישאלך דבר לא תנמנם אלא אמור לו מיד וזה אי אפשר אלא ברוב חזרות וריש לקיש היה תחר ההלכה מאה פעמים קודם שבא לפני ר' יוחנן, ויש ראיות ברורות בתלמוד שהיו כולם רגילים בחזרה ער כאן לשונו. עוד שם בשם מדרש משל,

קשה יום הרין שתלמיד חכם בא לפני הקביה אמר ליה כלום עסקת בתורה אמר ליה הן אמר ליה הקביה מה קרית ומה שנית ומה שמעת? בשיבה מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יתפוש כירו שלא תשינתו בושא וכלימה ליום הרין. עוד שם מעיקרא ליגמר אינש והרר ליסבר (רצונו לומר ילמוד הענינים כשפוסם מבלי שידקדק בקושיות וחירושים) כרי שיהיה בקי בריגין ואחר כך כשיעמוד על רעתו יסבור סברות וחירושים, תל כל פנים ילמוד במתק ובדרוק גרול להבין לימורו ולא ימהר ללמוד הרבה כי טוב מעט בכונה מהרבה שלא בכונה, וכל זה אינם עושים כי כל אחר רוצה ללמוד תוספות וכל החורשים וחירושי חירושים קודם שירע התלמוד. אם כן איך יעליה כיון שעושים להיפך ממה שאמרו חכמי התלמוד כי כל מה שנאמר בתלמוד הכל אמת ואין להוסיף עליו ולא לגרוע, ועל ידי רוב טורח העיון והפלפול רבים פורשים מן הלימוד מרוב טורח הדקדוק שאומרים על פה כי אומרים מה נוכל להבין סברות מבחוץ תלואי שהיינו יודעים מה שבחוץ הספרים ואם היו לומדים והיו בקיאים בתלמוד היו מתארים ללמוד כי היה להם לב להבין בקל והיו התלמידים מתרבים, אבל עתה מרוב טורח הפלפול נעשית ההלכה עליהם כששא כבר ופורשים ממנה ורוב הלומדים מורים שאינם לומדין הישר כי מרוב טורח הפספוסים המה מתכסלים לגמרי (ואם זה נאמר על הראשונים כל שכן עלינו שנתחורשו בקרוב למאה שנה חירושי שקרים שוקרין חילוקים). באיץ מאריך בראיות הרבה על זה וכתב עליהם במסה משה ורואתי כי שכתב וכי וכבודו מונה במקומו ותאריך שם בשני דפין להביא ראיות לחלוק על דברי מחבר ארחות צריקים שלפי דמיונו הוא החסיד רבינו יונה אשר קסנו עבה מסתני דורות האחרונים האלה, אבל באמת אין כאן מקום פלונחא שהא לא רחה הפלפול לגמרי ולא לכל אדם ריכר רק שלתלמידים ראוי מעיקרא ליגמר והרר ליסבר כרי שיבואו לכלל בקיאות אבל החכמים הממולאים מהתלמוד ופוסקים פשיטא שמחוייבין ללון בעומקה של הלכה להבין ולהורות תמצית הריגין על בורין שזה אי אפשר בלי פלפול, והמעין בדבריו יראה שהם משש כדברי, ובוה שהנירסא היא יותר מהפלפול גם מסה משה מורה כמו שהאריך שם בראיות על זה. כתב בסדר היום ואם יש לו ויכוז עם אדם יהיה הויכוח לשם שמים כדי לברר האמת אבל לא יהיה לקנח ולעמיד סברתו חלילה והעושה כן ואינו חושש לסברות רבים (רצונו לומר כשסברתו ישרה בעיניו כאמת) או לסברות האמת (רצונו לומר שיוודע בעצמו שסברתו רחוקה רק שבט לחזור מרבירו) מחלל תורה משה רבינו עליו השלום ועליו נאמר ובי יקלו ומופב לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם, עד כאן לשונו בקצרה. ומפני שענין זה הוא נגד סבע האדם ספני הבושא אשכילך ואורך מה שכתוב בספר חסידים שכשינצחון בדברי תורה תשמח ספני שנודע לך מה ללא ידעת כבר ואם תנח אחריים לא חשמת שלא הרוחת רבר חידוש. עונש הלומר שלא לשמה ידוע, וכתב במעלות המדות כל הרוש

יוסף אומץ

בתורה כדי להתכבד בה וליסול עטרה לעצמו ואינו רורש כדי להוכיח רבים קורא אני עליהם וגם אני נחתי להם חקים לא טובים ומשפטים כל יחיו בס. לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה שאם אדם לומר ואינו מקיים היה טוב לו שלא למד כי אז היה שונג ועכשיו שלמד הוא מויד, לכן צוה רמב"ן לבנו כאגרת שצוה עליו לקרותה בכל שבוע פעם אחת והביא ברי"ה האגרת התיא שבקומו מהספר יעיין אם קיים כל מה שלמד ואם ימצא דבר שלא קיים יכתוב אותו לזכרון לחקן עזרתו בחשובה ולחקן דרכיו בענין ההוא מיום ההוא והלאה באופן שלא יעבור עליו עוד. כתוב בספר חסידים אם יש לחכם תלמידים ואחר עוסק לקנות את הרכ ואת התלמידים חבירו מוטב לנרש האחר לתקנת האחרים הסוכים שנאמר נרש לך ויצא מרון. אסרין בחוריות ה' דברים שכתבין הלימוד האוכל ממה שאכל העכבר וממה שאכל החול והאוכל לב בחמה והרגיל ביומים עצמן אבל שמן יוח יפה לתלמוד והשוטה שיורי רחיצה והרוחץ ב' רגליו זו על גב זו ויש אומרים אף המניח כליו תחת טראשוטיו. ואני כתבתי בסימן ר"א שכשלוש ב' מלבושים ביחד הוא גם כן קשה לשכחה. עוד שם עשרה דברים קשים לתלמוד העובר תחת אפסר נמל וכל שכן תחת נמל עצמו והעובר בין שני נמלים ודתי נשים ואשה העוברת בין שני אנשים והעובר תחת נשר שלא עברו תחתיו סים מ' יום והאוכל פת שלא בשל כל צרכו והאוכל בשר מזהמא ליסטרון והשוטה מאסת המים העוברת בין הקברות והמסתכל בפני המת ויש אומרים אף הקורא כחב שעל גבי הקבר, עד כאן. וראיתי מדרקין מניחין אבק על גבי המצבה ואומרים שמועיל שלא תהיה קריאתה קשה לתלמוד, ואפשר שקבלה היא מקרמונים. ומפני שכתוב בספר הכונות שאין זה בכחב שוקעת נראה לי לצרף שתי הסברות יחד שבכתב שלנו השוקע יש לסמוך על הנחת אבק כנ"ל. ועל כל פנים הירא דבר ה' ותלמודו חביב עליו אל ישליך דברים אלו אחרי גז ליוהר בהן בכל האפשר. ומה שכשואכל עכבר וחחול ממנו שרגילין לחתוך מקום נשיכתו ולאכול השאר לא ירעתי אם הוא קבלה מקרמונים שזה פירוש מה שכתוב בנמרא כנ"ל או אם אין חותכין רק מכח נקיות ומאוסות ואינם רוצים לעשות תיקון ללימוד, לכן שומר תורתו ירחק מכל התחיבה שאכל העכבר או חחול ממנה. אמרו חכמינו ד"ל מחשבה מועלת לדברי תורה רצונם לומר שלא יאמר אלמוד ספר זה תוך זמן זה שאו חמקסרן מקסרן לבטל מחשבתי לכן יוהר האדם מאד מדבר זה רק יאמר מעט ויעשה הרבה. הסעודות שעושין לסיום מסכתא תמצא ענינו ומתנו בסוף תשובת מהר"ם מינץ ואנו בני אשכנז מקפידים מאד בכבוד הסיום כל הקהל כאחד ויפה הוא, ולכן נודרתי בכל תוקף בעתים שלא היה פה אב"ד לקיים המנהג אף שהיו מתנגדין בדבר, ובתשובות הג"ל החיר לאכול לאכל בסעודת הסיום. אכן מה שנהגו מקרב כע"י כן חבורות לומר תורה שהאכלים אוכלים בסעודה שניה לסיום איסור גזול הוא. אחרי כל האריכות כדינך אלו ובגודל מעלה תלמוד תורה וכאמת לא כולם

יוסף אומץ

יחכמו ללמוד וללמד ואם כן לא ניהא למרייהו למימר הכי, לכן מצאתי להם תרופה ממה שאמרו חכמינו ו"ל על כי בעל החכמה בעל הכסף ועץ חיים היא למחויקים וליוסריה לא נאמר אלא למחויקים בה היינו מי שמסיע בממונו ללומדים שלמדו שיש לו שכר טוב מממונו כאלו למד, ואמרו חכמינו ו"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו וכו' ואם יתנה עם תלמיד חכם שהוא ימציא לו פרנסה על דעת שהתלמיד חכם יתן לו חלק מתורתו תנאו קיים כמו שדרשו רבותינו ו"ל על שמה וכולן בצאתך וגו' ולכן אמרו במשנה שמעון אחי עוריה שחורתו של שמעון נקראת על שם עוריה מפני שהיה מספיק לו פרנסה. וכדי שלא תהיה כמסופק מלהאמין כי יוספר שיחלק הקב"ה שכרו ליראיו על פי תנאי בני אדם אשר באמת הוא פלאי לכן ראיתי להלחיב את לבבך במה שכתוב בדרשות בן שועיב וזה לשונו שמעתי מרבתי שהיה מעשה בדורות שעברו בשנים שהסכימו שיעסקו האחד בתורה והשני בפרקמטיא ושיחלקו בכאן ובעולם הבא וכשנפטר החכם ככה עליו חברו כלומר זכור מה שהסכמנו והעידו שראו למת ששחק ממנו והרכין בראשו להורות על הענין ואין להרחיק זה בחסידים שבסיתתן קרוין חיים והביא שם ראיות הרבה על זה. ואין מועיל תנאי אלא קודם לימודו של תלמיד חכם אבל לאחר הלימוד אמרו חכמינו ו"ל בסוטה אם יתן איש את כל הון כיחו באהבת התורה בוו יכונו לו וכן הוא בהרי"א בשלחן ערוך סימן רס"ו. ואחר שכתבתי שכר הגדול למחויק ירי לומדי התורה אכתוב עונש הגדול למי שאינו עושה כן כי בשערי תשובה רבינו יונה הביא בשם ספרי, אדם שלמד ושנה ולימד לאחרים ויש כח בידו להחזיק ירי העוסק בתורה ומצות ולא החזיק הוא ככלל ארור אשר לא יקום, ולכן מה מאד יש לכל אדם אפילו לתלמיד חכם העוסק בתורה יוסם ולילה וכל שכן להיושב בטל לחזור אחר מצוה זו לצאת מכלל ארור בלרוך. ומכלל רבבים אלו יש ללמוד שני סדרנות יש בענין זה זו למעלה מזה, הא' מי שנחתן ללמדו מממונו לפרנסתו אשר אי אפשר לו לידע שאם לא היה מקבל מממונו היה מתבטל מחלמודו ואפשר שהיה יכול לצמצם בפרנסתו, הב' ששוכר לנער עני מלמד שלא היה לו אפשר לשכור בלערו או מפרנסו ולא היה לו כעל בית בלערו, הג' מי שנחתן מוונות לחכם שעל ירי מוונות אלו ילמוד שעה או ב' עבדו שהיה צריך בהם להתבטל מלימודו ולילך אחר מוונותיו לולי שהוא היה בעורתו מעלה זו גדולה על כולן. וזה נלמד מדין תנאי הג"ל דקשה מה מועיל תנאי אדרכה' הלא הוא מנרע כח המחזיק שכל המחזיק יש לו שכר כאלו לומר בעצמו כמו שכתבו הסור ושלחן ערוך סימן הנ"ל ועל ירי תנאי אין לו אלא החצי אלא על כרחנו צריכין אנו לומר שהחכם שמרכיב תורה ומורה דרך לעם אין ערוך לשכרו וחצי שכרו הוא יותר מכפלי כפליים שכר לימודו של תלמיד, נמצא מה רב מוב הצפון לו על ירי תנאי עם חכם גדול שעל כאלו נאמרו התנאים הנ"ל יששכר שמעון אחי עוריה ואחריני דמייתי

יוסף אומץ

בסופה, הארכתי בכרכים אלו למען ידע אדם להוררו במדרגה עליונה הנ"ל. אחרי שכתבתי ריני רברי תורה ראוי להצטרף עליהם פרק קדוש ספרים והשמות. חייב לעמוד כשנושאים ספר תורה ער שחניע למקומה, או ער שתחכמה מעניני והשומע קול הנושא ספר תורה אף על פי שאינו רואה אותה חייב לעמוד, יורה רעה סימן רפ"ב. ונראה לי רבספר תורה איכא איסור לישען או להניח אצלי ידיו עליה ותחוננים יש להם להזהר בזה ואפילו על השלחן שמניחין אותה עליו אסור לישען כאשר כתבתי לפנים באריכות. כתב בסה"ח בכ"פ ק"ז כל המונע ספר תורה מלהכניס לתוך ארון הקודש כגון הקובל לפני ההיכל שקורין קלוסן עתירה תורה שתצטק ותכירו על נשמחו איש פלוני אל יבא בשלום. עוד בסימן ק"ס האומר לחבירו חושש לי ספר יקחנו ביד ימינו ולא בשמאלו לפי שהתורה נתנה בימין. עוד שם אחר היה חוסס ספר תורה ורצה ארמאי לעזור לו ולא רצה היהורי על שם שכתוב ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים. אסור להשהות בכיתו שום ספר שאינו מונה ולפתוח הספרים שלומד ידקק להניחם מכל טעויהם. ספר תורה שנמצא בו ג' טעויות אסור לקרות בו ער שיחזור להניחו מראשו לסופו, ובעון זה נכשלים רבים. כתב ב"ח פרק י"ד צריך להנאות ספריו ולהצניעם במקום המוכרח שכתבו וכמו שעושין תחבולות ותולין אוכלים באויר לשמור אותן מעכברים ותחולים יעשה גם כן לשמור כבוד שמים וכן כתוב בספר חסידים סימן רע"ה על כבר את ה' מהונך כברהו יותר מהון שלך עיין שם. וכשהוא מסלמס לא יסלמס כאשר כלים כי אם דרך כבוד וצניעות כמסלמס בגרי סלך בפני המלך ולא ינע בהם כי אם בידים נקיות, הכל ב"ח הנ"ל. וכתב בספר חסידים סימן רע"ד אם ננע בכשר אשתו לא ינע בספר כי אם רחץ ידיו. עוד בסימן רע"ד אם נשק את אשתו או בנו לא ינשק אחריהם את הספר. עוד בסימן רע"ז לא יראה אדם כעסו בספר להכות על הספר או להכות אחרים בספר ולא יגין בספר מלקבל הכאות. עוד בסימן ק"א לא ישרס אדם קונטרס על הספר מפני שהספר יש בו קדושה ולזה אין בו קדושה ער שיכתוב בו, כן הוא בסימן תתצ"ח וכל שכן שאסור לסרוק עליו ראשו אפילו בחלק שבו, ער כאן. סכאן מוכח שאין להשחמש בספרים אפילו בחלק שבו או הלוחות וקלף שקושרים בו שום חשמיש של חול כגון לכתוב רברי חול בגיר בפני עצמו כשמונה על הספר או להרעות עליו טעות או לחשוב עליו חשבונות וכיצא. ונראה לי ללמוד מזה ראסור לכסותו כלי פתוח בספר וכן כשהלון שבור אסור להעמיד ספר לפני הנקב שבהלון וכל שכן שאיסור גרול הוא לקשור ספרים בקלפים מספרי קורש, ואם על ידי משנה אירע שאומן נכרי הקושר ספריו קשרם בקלפי קורש מחוייב כעל הספר להסירו ולא יחוש על התצא הקשירה שהיא כחנם כי טוב לו שיאבר טעותיו ואל ינהוג בוין בספרי קורש חמיר מכלי הפסק, הנם ששטעתי שיש בני אדם מקילין אם כבר נקשר הספר וסעמם שמצוה שישאר הקלף בספר שאו נשאר בקדושתו על ידי הספר

שקשור בו ואם יסיר הקלף ממנו אידי ריוטר מירכס על ידי שאינו רק חתיכה אחת, אכן בספר חסידים מוכח ראיין זה היחר שכתב בסיומן חתקין וזה לשונן, אחר היה כותב ושם קונטרסים על הספר כרי שלא יטעה בשיטות ואמר לו רבו לא יתכן שישמש ספר לספר כזה הענין אפילו תלמוד לחוש. והחכם עיניו בראשו שכשנותן ספריו לאומן כדי לקשרם יתנה עמו כתנאי כפול שאל יקשרם בקלף של ספרים הנם דלאינשי משמע להו שמצוה עביר כשקושר בו ספריו, שאם יסאר ביד הנכרי יקשור בו ספריהם שבוירא יבא הקלף לירי כיוון גרול מזה, סברא זו רחווה בעיני כי מפני הכיווי שאינו נעשה רק על ידי נכרי אין לו רשות שיכוה הוא בעצמו הספר או שיבא על ידו לירי כיוון. ואם יאמר האומר אם כן כשארם יורע שיש לקושר קלף קרוש יתחייב לקנותו ממנו כדי להצילו מן הכיוון, נראה לי שזה אינו חיוב כי אמרו חכמינו ז"ל אין פורין ספרים יותר מכדי דמיהן כי הקלף לקשירה נמכר ברמים מרובים יותר ויותר מדמי הספר ללמוד מחוכו, ובפרס בוסן הזה שהרפוס שכיח ושכיח ועל ידי כן ספרי הקלף אין נחשכין סאומה דרמיהן, ואף על גב ראפשר לחלק ולומר רכיון דרעמא ראיין פורין את הספרים וכי' הוי מפני חיקן העולם דהיינו שלא יספרו הנכרים נפשם עליהם לגזולן וזה אינו שייך בקלפים אלו הקדושים שביד הנכרים בומנינו שהרי ספרי הקלף דשכיחי עתה רובם ככולם באו לירי הנכרים בעת הנזירות ובס"ה משמע רעל שעח הנזירות לא אמרו ראיין פורין, מכל מקום אף אם חילוק זה אמר לא עלה בדינו כזה רק שאו אין איסור לפדותן יותר מכדי דמיהן אבל על כל פנים דהוי חיוב לפדותן יותר מכדי דמיהן לא מצינו. בס"ה בסיומן ר"ף מיחא פלונתא מב' חסידים דחד סבירא ליה שכשיש יהודי הקושר ספרים אין ליתן ספרי קודש לארמאי לקשור אף על פי שהארמאי קושר יותר כסוב ולאירך סבירא ליה דשרי רק שירקק עליו שלא יקח השוירים שמחתן מן הספרים לספריהם. בסיומן הנ"ל מוכח דאסור ליהודי לקשור לארמאים ספריהם. עוד בסיומן קמ"ב אל יכסה את ספרו בקלפים הכתובים לשון לעו או יוני. כתב בס"ה סימן צ"ז מעשה כחכם אחר שכשמת הוציאוהו מקברו והכוחו ונצטערו מאד על הדבר ובא לאחר בחלום ואמר לו מפני שכשהייתי רואה ספרים נחשקים קרועים עם רפי ספרים לא הייתי קושרם יחד ומצניעם. חתיכות רפים קרועים אסור לשרפם רק חיוב לנגזם, כן מוכח בשבת בפרק כל כתבי. חיוב לנהוג קדושה בכל כתב מרובע, כן כתוב בריה בשער היראה פרק כ', ומשמע מזה רבכתב שלנו יש להקל. אכן ראיית אי"מ החסיד ז"ל מקפיד מאד על הדבר וכשהחזיר כ"י לנכרי כשהיה כתוב עליו שמו בכתב יהודי כנהוג היה נזהר לקרוע הכתב ההוא מהכ"י ולשרפו בטרם נתן הכ"י לנכרי. כתב בס"ה סימן חתקין אל יצניע קונטרסים שלא נכתבו בספר, וקונטרס שנכתב בו חזרה שבעל פה אל יצניע בחזרה שבכתב, ובסיומן חתקין כתב מי שכבאים שוטרם לכיתו לחפש אחר מעות פסולות ואם ימצאום ישליכום למיט לא יטמין

יוסף אומץ

אותן בחוך הספרים, עד כאן. ואם אפילו במקום הפסד מרובה אין היתר כל שכן וכל שכן שלא יצנע בלא הפסד שום דבר חול בתוכו. עוד כתב בסמ"ק קמ"ב מי שאמר חומש או כתובים והתחיל לכתוב אחר וכשנכתב חציו נמצא הראשון אסור לכתוב בחלק הנשאר דברים אחרים גם מברכי סופרים (רצונו לומר משנה וגמרא או שאר פוסקים) לפי שאז נקרא הוא עיקר והחומש ספל. ובסמ"ק רפ"א כתב אסור לכתוב צרכיו אפילו במה שנשאר מתורה שבעל פה ולא יכתוב באותן דפין סימתי ספר זה בכך וכך לחורש, ואם רוצה לכתוב יקח דף וידבק ללוח ולא יקשור על הקונטרסים. וגראה לי ראייה לזה מבראשית רבה פרשה י"ג, אע"פ דשיטתו הו' במגדלת דצבעין והו' נוהגין בהן איסור משום קדושת הארון, פירוש שנותרו מעצים אשר נעשה מהם ארון הקדוש. וגראה לי לדון מזה שקצצי חתיכות קלפים שנחתכו מהיריעות שכותבין עליהן ספרי תורה חפילין או סויות אין להשתמש מהן לצורך חול כגון לקסיעין או לשמרות וכיוצא וכל שכן שאיסור הוא להשתמש בהן תשמיש של גנאי כמו שראיתי בימי חורפי שעושין מהן לחינוקות נקבות. כצ"ץ שקורין בלשון אשכנז שאפ"ל. ובסמ"ק תתצ"ג החמיר שלא להפיל לארץ מה שנוררין מהמייט העלצולין אי מהקולמוס שנכתבו בו ספר תורה וכל שכן הקולמוס עצמו אחרי שנשבר. בסמ"ק תתצ"ד כתב כשיש חיכוך באדם לא יחכך בקולמוס וכל שכן בספר ולא יפתח אבעבעות לא בקולמוס ולא במרצע ולא במחט המיוחד לספרים. בסמ"ק קמ"ב הג"ל: וכן אל ישים ספרי תלמוד על ספרי מקרא ואפילו נביאים או כתובים על גבי חומש אסור, וזה פשוט בנמרא דמגילה. וגראה לי שמה נשתרבה המנהג שלא לקשור שום ספר אחר אצל החומש משום שלפעמים כשישתמש בספר האחר ויפתחנו נמצא שקצה ספר ההוא יהיה מונח על החומש בשעת הפתיחה. אכן הפסדות וחמש מגילות וכן כ"ד ספרי קורש רגילים לכורכם כך אחר, ויש להם לסמוך על דברי המרדכי בפרק השותפין והביאו השלחן ערוך בהג"ה יורה דעה סוף סימן רמ"ב בדרכך אחר הכל שרי. אכן שאר ספרים לא ראיתי מנהג לכורכם אצל ספרי המקרא, ואפשר דאיסור גמור הו' מפני דקדושת ספרי מקרא חמורה יותר ויותר מקדושת התורה שבעל פה מאחר שמן הדיו לא ניתנה לכתוב רק מפני עת לעשות וכי' לכן אפילו בכרך אחר הו' גנאי לספרי המקרא, ודברי המרדכי הג"ל משמע הכי דקאי על ר"מ שאמר מרביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחר דיש לדקדק הא ספרי תלמוד אצל תורה נביאים וכתובים הו' איסור. עוד שם סימן רנ"ג, לא ינער חפילין או ספרים חוץ לחיק אלא יתפשם בירו ויוציאם. (וגראה לי שרומה לזה מי שיש לו חפלה חשוקה בכסף ובה שלשלה כסף אל יתפוש הסכעת העליונה הגדולה בירו והתפילה תהיה תלויה למטה כמו שעושין הנשים פה ביום טוב, וכמרוסני שכן הזהיר הגאון מהר"ר ישעי' ז"ל הג"ל לאיסור.) בסמ"ק תתקכ"ד כתב אם נפלו לאדם ב' ספרים לארץ והנביא האחד לא ינשק אותו עד שהנביא השני, וכן הוא בליקוסי מהר"ל, ואם צריך

יוסף אומץ

להציל ספרים ושאר רבירים יקרים יציל תחלה הספרים שנאמר כבר את ה' מהונך, פתורנו יותר מהונך. כתוב בליקוטי מהר"ל שכשראה ספר מהונך עליונו למטה הפכו ונשקו. ראיתי מקפידין שלא לילך מהספר כשהספר פתוח אפילו כשרעתו לחזור להספר, ונראה לי הטעם דפתחת הספר כשאין לומר מתוכו היו ביוון לספר וגם יש לחוש שמא יפול עליו אבק או עפר או כל מיר דנגמא. אחרי כותבי סצאחי כן להריא בספר יש נוחלין. מנהג אנשי מעשה להתענות כשרואין ספר חושש נופל לארץ, ואף על פי שלא ראיתי דבר זה בשום ספר לא ראיתי אינו ראיה. ונראה לי שהטעם הוא שנרמה לסימן רע חס ושלום, לכן יש לחוש למנהג זה, והיינו דוקא אם נפל על האותיות אבל על הלוחות שקורין סאבלין לית לן בו למיחש. אסור לישב על גבי מטה או ספסל ואצטבא שספרי קודש עליהן וכן המנהג פשוט, רק שהרבה מקילין בפריסה טלית או סרין תחתיהם, והמחמירין בעניניהם מניחין נסר תחתיהן, ונראה לי דלפחות צריך שיהיה הנסר כעובי ספה. אפילו על סריגות שיש לפני ארון הקודש אסור להניח ספרים וכל שכן על גבי קרקע ממש. בס"ה בסימן קנ"ז כתב לא יחכן שחשים ספרים על מטה שישנה עליה וכן לא יחכן שתתלה רביר תורה בין גלילך או לאחוריך. לא יניח אדם ספר על ברכיו ושני אציל ידיו עליו, שלחן ערוך יורה דעה סימן רפ"ד עיין שם. אל תהרף ראשך על הספר, לשון חיי עולם. בסימן תתקכ"ב כתב בס"ה ילך עמר על השלחן שהיו ספרים תרירים עליו רק שבשעת אכילה הסיר הספרים ונחתך רגל הילד ההוא ואמר אביו שנענש מפני עמידתו על השלחן, ומשמע מזה שבשלחן סתמא אין איסור, אכן בספר היראה רר"י כתב אל תהרוג כנה על השלחן שהוא מוכח מפני שהשלחן רומה למזבח. אסור לשמש בחרר שספרים או תפילין כתוכו עד שיתגם כלי בתוך כלי, והוא שאין הפנימי מיוחד להן, ואם הוא מיוחד להן אפילו במאה כלים אסור, ואם פירס טלית על תארנו ככלי בתוך כלי רמי, ואם ספר תורה בחרר אסור לשמש עד שתעשה לה מחציה עשרה, ואם יש לו חרר אחר להניח ספר התורה שמה אסור לשמש עד שיוציאנה. כתב בס"ה סימן רפ"ג רמי שכתב יפה בקולמוס של עצם יש לו לכתוב בו תפילין ומזוזות, אף על פי שבנמרא משמש ריש לכתבן בקנה. והביא שם בס"ה ראיה מקרא רחוב בעם ברול ועופרה לער בצור יחצבון. סכאן מוכח ראיה נמורה שבומננו שנהגין לכתוב בקולמוס של ברול אין שום קפידא כלל, ולא כיש מרקקים שרצים לכתוב דוקא בקנה. בסימן תתקפ"ה כתב כשרוצה להפיח ירחיק ד' אמות מספרים אם לא שהוא אונס גרול שאו יפרוס בגר על הספרים, ועיין לקמן פרק גירול בנים. בסימן תתפ"ה כתב הכא לכתוב השם ירוק או ישילך מחוססו תחלה אם צריך לכך ויקנה ידיו ואחר כך יכתוב ולא יפסיק באלו באמצע השם ולא ירכר או ישחוק באמצע כתיבתו, גם לא ירוק בין כתיבה שני שמות סמוכים כגון ה' אלקים, וכן בחפלה לא ירוק ביניהם אם אפשר לו. בסימן תתפ"ז

יוסף אומץ

כתב שכאמצע כחיבת השם לא יפסיק להעביר הקולמוס על אות אחר. אין לכתוב שם באנרה וכן אלקים רק בר' או בק' במקום ה' שלא יבא לירי ביוון, ואפילו שלום יש נוהרין שלא לנסרו רק שלו' בנקודה על הו', שלחן ערוך סוף סימן רע"ו בשם מהר"ל. ומפני זה רנילין העולם לכתוב במנין חשבונם ס"ו ולא י"ה. גם יש נוהרין שלא לכתוב כלל אותיות השם בהצירוף הן בתחלת השם או כאמצע או בסוף השם הן יודיים או ההי"ם כגון יהורא או יהושע וכן בסוף השמות אלי' ישעי' וכיוצא כותבין א' במקום ה' או אין גוסרין השם כלל וכן בשמותיהם כגון יהניש רק יאהנש או יחנש או יאנש וכיוצא, ואנב זה אמרתי להוריע ששם זה של יוהנש שהוא יום חגם שלהם הנקרא יהנש סאג ולכן הענבים הקטנים האדומים שנמסר גרוליהם קרוב ליום חגם הנ"ל יהנש סריוכן המרקרקים נהנו לכנותן תמוז סריוכן כרי שלא לזכור השם סהצירוף.

פרק נידול בנים.

חנוך לגער על פי דרכו גם יכי יוקין לא יסור ממנו, היינו שמחויב האדם להרגיל ילדיו בעורם קטנים לעבודת הכורא ולכל מדה טובה ואל ירגילם מפני נענועיו אליהם בדרך שרירות לבם בקטנותם כדרך העולם שכשהקטן מכה ומקלל ומחרף, אבותיו ושאר אנשים חשובים החשובים האבות מעשים המטה להתיפות וטוחקים עליו ומלמדין אותו לעשות יותר כזה וכוה, ולא כן הרבר יען ההרגל על כל דבר שלטון ואם הגער יחנך עצמו על פי דרכים האלו מנעוריו גם כי יוקין לא יסור ממנו רק יסיל אימה עליהם בעוד שהם קטני קטנים על כל דבר ודבר למען יהיו סרים למשמעתו כשיגדלו. אכן אל יסיל עליהם אימה יתירה ביותר ובפרט לקטנים שהמה רכי לבב ביותר יש לחוש שאם יכבר עולו עליהם בקושי יכרה אנה ואנה ואפשר שיעשה חס ושלום מעשה לאבר עצמו לדעת. ולזה צריך דעת ותבונה יתירה איכנה ינהג בהם, וישפוט כל אדם בעצמו טבע ילדיו מה הוא ועל אופן טבעם יתנהג עמהם לייסרם בדברים ובשמים דהיינו שבס המוסר שלא יהיה ראנה לדברים הרעים הנ"ל. כתב בס"ה סימן תתקכ"א ילד קטן שאינו מבין על מה מכין אותו אם הוא יושב אצל אביו וספרים לפניו וחקטן כורע להשתין או לעשות צרכיו אל יגער בו כי לא ידע להבין שכשביל הספרים מנעו ויעצור עצמו משום פחדו ויבא לירי סכנה אלא יכסה הספרים ואחר כך יקח עפר ויכבר, ואם השתין ישפוך מים עליהם. אפילו אופן המוסר הראוי להם אל יהיה בחמירות שמפני הרגלם אל ישנחו כלל, גם יש לחוש שעל ידי שתמיד חמה שפוכה עליהם יבעטו בו וישימו דברי מוסריו ככלב המנבח שכן דרך העולם באמת. וענין זה שיך אפילו במוסריו על גרולים כגון ובני ביתו ובאיש נכבר לבני עירו שבכולם אל ירבה תוכחותיו בחמירות רק לעתים כפי היותו צריך שעל ידי כן דבריו נשמעים יותר מאלו יהיו דבריו רק רע כל היום ותמיד ששם מנאץ. אמרו

יוסף אומץ

הכמינו ויל יצר תינוק ואשה תהא שמאל רוחה וימין מקרבת, שאחרי הכאוחיו ותוכחותיו יחניף לו חיקף בדבר אחר באופן שלא ירגיש התינוק כאלו נחמס אביו על הכאוחיו. ועל כל פנים לא יגום לקמן שביום מחר או לאחר זמן יכה אותו על מעשיו הרעים שיש לחוש שעל ידי כן יעשה מעשה בנפשו חס ושלום רק עונש יעניש אותו חיקף או ישחוק עד שישלם לו כספתלו כי ראנה גדולה יש שעל ידי גיוזומים כגיל לתינוק יפול לבו עליו ויחרר הדרה גדולה עד שיעשה מעשה בנפשו או שום מעשה רע אחר. יש לזהר שלא להבעית הקסן על ידי שום מורא בעולם פן מפני כן תסרף רעתו עליו חס ושלום או יסתכן למיתה חס ושלום שהרי התירו חכמים ביום כפור או בשבת לשבור דלת הננעלת לפני התינוק שחשבוהו לפקוח נפש אם ישאר יחיד. כתב בסה"ח אם אחר מכניו בעל מחלוקת או שירא פן יחטיא אחר מכניו מוטב לרחות הרשע בשתי ידים ולא תהא ימין מקרבת במקום שהב לאחריים שיותר יבא לרעה אם לא ידחהו שהרי ר"ד המלך עליו השלום לפי שקרב את אבשלום כמה נפשות נהרגו עליו.

אעתיק איהו דברים מפרק גדול בנים דר"ח ע"ס איהו הגהות שחוספתי עליהם.

כתב בשם המרדש וזה לשונו, יסר בנך כי יש חקוה, רצונו לומר אם תראה בנך שהוא ספסא אל תאמר מה יועיל המוסר אלא עדין יש לו תקוה בלמוד ומוסר אם אלמרגנו, ואם לא יבין תורה הרבה ילמוד לפחות לקרות בתורה ולהתפלל. ועל כל פנים ישחזק ללמדו מקרא משנה תלמוד אולי יבין ואל תחייאש מלימודו; עד אשר עשית לו בכל האפשר לך, ואל תאמר אם אנדיל לו המוסר ימות תחת השבט הוי ואל המיתו אל תשא את נפשך, דבר אחר ואל המיתו אל תשא נפשך לעצקתו ולבכיתו; אל תחמול עליו כשחכנו בשבט רכתיב אתה תכנו בשבט ונפשו משאול תציל. עלי כהן גדול נ' כתרים היו בידו, מלך אב בית דין כהן גדול, ובעונות בניו ירד משלשתן. ילמד בניו תורה בקטנותו מעט כפי שיוכל הנער לסבול והשם יתברך תחעלם כשהקטנים משיחין בתורה אף על פי שהן מגמגמין והקדוש ברוך אוהב אותם שנאמר ורגלו עלי אהבה אל תקרי ורגלו אלא ורגלונ, ורגליו עליו בגימטריא קטן. כיצד, כשהקטן מתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ופסוק ראשון של קריאת שמע, ולכן ראוי לחנך הקטנים שיאמרו שמע ישראל בשעת נינוב ידים וכשיגדל יותר מוסיף ללמדו מקצת פסוקים על פה, וכשיהיה בן שלש שנים מתחיל ללמדו האותיות. יפייס הקטנים כמה שהם מתאווים ויאמר להם הנה לך דבש קליות ואגוזים כדי שילך לבית הספר וילמוד, וכשיגדל יותר וימאם באלו הדברים אומר לו אביו לקנות לו מלבושים נאים, וכשיגדל יותר אומר לו למד תורה ותקרא תלמיד הנק, רצונו לומר לומר בחור, וכשיבין יותר אומר לו שיקרא רבי, וכשיבין יותר אומר לו שיקרא חכם רי"ן אב"ד ותשב בראש עד אשר ישיג כרעתו אמתות התורה ומואם בכל אלו הדברים ועוסק

יוסף אומץ

כתורה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ילמוד קטן לנשק ירי אביו ואמו ורבו והגדולים והחסידים. ונראה לי רזה הוא לפי מנהגם כמו שכתוב בספר הכונות שבליל שבת המנהג כן וכחב על זה סוד גדול, וכל מי שהקטן מנשק את ירי צריך לשום ירי עליו ולברכה. לשון רכת חשבר גרם לשון החינוקות שהיא רכת שוברות כחן של צרות שהן חזקות כעצם, חשבר גרם ראשי חיבות "הינוקות" של "בית" רבן "גזירות" "רעות" "מבטלין". כשיעשה מצוה אחת מן המצוות יעשה אותה בעצמו כגון שיקשור הלולב בירו וילמד בנו לעשות כך שיהיו המצוות חביבין עליו. כתב בטה"ח טוב ליראי ה' שימחלו כבודם לבניהם בלא ידיעתם כדי שלא להענשם כי רצוני של אדם הוא כבודו, דאם לא כן אפילו צריך גמור לא יוכל להנצל מן העבירה כגון אם אביו ואמו יושבים לו כוס אחד או ימנוגו. צריך האדם לאהוב את בנו כנפשו אבל לא יודיע לו האהבה אלא מצפינה בלבד. צריך האדם להשחית בנוי בכל דבר, במאכל ובמשחה ובכסות ומחנה וירושה לכל דבר, והני מילי אם בנוי שוים, אבל אם בנו האחר הולך על דרך טובה ובנו האחר וולל וסובא וסורר ומורה גותן ירושתו לבנו ההולך על דרך הטובה. ונראה לי דרוקא מכן שאינו הגון מאד כאותו שהזכיר מותר להעביר נחלה ממנו, אבל אם איננו אינו הגון מאד אסור להעביר נחלתו ממנו לאחיו אף על פי שהוא חכם וטוב ממנו, כמו שאמר שמואל לרב יהורא שינא אל חורו בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לכרא סבא. מכל מקום משמע לי דוקא להעביר נחלה לנשרי אסור אבל להרבות לאחר ולמעט לשני שרי אם אחד חכם וטוב מהשני, אכן אם הם שוים צריך להשוותם לנשרי לענין ירושה, לאפוקי בחיי אפילו אינם שוים צריך להשוותם בכל דבר כדי שלא להטיל קנאה ושנאה ביניהם, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נחלגל הדבר שירדו אבותינו למצרים. אכן נראה לי אם כונתו בהרכותו לאחר מכניו ליסר על ירי כן השני שעל ירי קנאתו באחיו שמראה לו אביו סבר פנים יפות יותר ממנו ייטיב דרכיו, שרי, וקעביר מצוה, ויאמר לו בפירוש ראה אהבתי לאחייך ולא לך הלא דרכיך ומעלליך הרעים עשו אלה לך ואם היטיב דרכיך אז תרע שיש בידי להרבות לך על אחייך מה שהרביתי לאחייך עליך. אם ישמע האב דבר מנוגה שעשוהו אחרים יפליג מאד בננותו בפני בנו ויאמר חבא קללה על פלוני שעשה כך ועל כל העושה כמותו. ואם ישמע דבר משוכח שעשוהו אחרים יפליג בשכחו מאד בפני בנו כדי שיחאוה לעשותו. כשיקום כבוקר לחפילה יוליד בנו עמו לבית הכנסת, ודוקא כשיודע בנו להחפול או לפחות לענות אמן יהא שמייה רבא וכיוצא אבל קסני קסנים נראה לי דראיסור גמור הוא להביאם לבית הכנסת דאיכא למיחש לביסול אבותיהם סכונה וגם שמא ילכלכו עצמם בצואה ומי רגלים והוי מכשול רבים, שלא ידעו להפסיק מחפלתן ער שישלקו הלכלוך, ועיין לעיל בחלק א'. כשילך לביקור חולים ולהכנסת כלה והוצאה המת וכיוצא יוליד בנו עמו כדי שירגילונו בעשיית המצוות, וביקור חולים שכתבתי

יוסף אומץ

לאו דוקא, סמעים דחיישינן שיסתכן הילד חס ושלום. כשיגדל הבן יזהר האב שלא לדרחקו וליסרו ביותר אלא יהיה דיבורו עמו בנחת, ולא יקללנו ולא יחרפנו ואין צריך לומר שלא יכנו שמה יחסא הבן על אביו ונמצא גורם לבנו לאברו מעולם הבא תעובר על לפני עור, עד כאן מפרק גירול בנים דריח בקצרה. וגראה לי ראל יסנע אף מכנו הגדול אפילו הגשוי מוסריו ותוכחותיו ובפרט פה עמנו שהעשירים משיאים בניהם כבני י"ד או ס"ו שנה שראוי לאב לשכור לבנו מלמד גם אחר נשואיו למען לא יפרוק הבן עול תורה ויראה מעליו על ידי רוב תאותיו בעושר בלי שום עול כלל שיש להם כמה שנים מזוגות על שלחן אביהם וחמיהם ושייך בהם זרם לבבך ושכחת אח ה' אלקיך. וצריך שידבר עליהם כלשון רבה ויורעים עוגשי הרשעים וגנותן בעוה"ז וכעוה"ב ויחניף להם כממונם כרי שיקרבם תחת כנפי השכינה ויגום להם שירירם הנאה מממונו כחיו ובמותו אם לא יפרשו מרריהם הרעים, וצריך בינה רעה והשכל כאיזה אופן ידבר עמו שיכנסו דבריו באוזניו ושלא יחסא הבן באב, וכן כ"ב או כ"ד מקרי גדול. כחוב במעלה המדות אם ראה כנך נוהג במדת הוריות אל האמר מעתה אינני צריך לזרוז רק חסיד חוסף לזרוז. עוד שם, לא ילמד בניו לאכול בשר ולשתות יין אפילו הוא עשיר ביותר אלא כמה שיוכל להיות את עצמן, ומתלא אמר איזו איינז פויאר איז גוט איין אירלמן צו ציגן אביר איזו איינז אירלמן קאן מן נים וואל איין פויאר ציהן. כלל גדול בהנהגת בניו להרגילם בקטנותם שלא יהא שום דופי בדיבורם הן כלשון הרע קללה שבועה ניבול פה או שום כינוי, ואמרו חכמינו ז"ל המכנה שם לחבירו הוא מהוירדים ואינם עולים אף על גב דרש בשמיה. ומוכח דדוקא היכא ריש בכינוי קצת נגאי, רק ירגילם חסיד להזכיר השם עם איזה סימן שיהיה הן על ידי מקומו או שם אביו או שום דבר אחר כרי שלא יצמרכו להזכיר כינויו, וגם לשון נגאי וסינופה לא ישמע על פיהם כגון להזכיר שם צואה ואחור. ובר"ח כתב בשער הקדושה פרק י"ד בשם הוזהר אהנהו דמפקין מלה כישא וסלה דסנופא מפומיהו ו' להון בהאי עלמא ו' להון בעלמא ראחי, על כן ראוי להשמר מברכים הגיל שמברכים העולם וכל כיוצא בזה. והכם אחד עבר עם תלמידיו לפני נבילה אמרו תלמידים כמה מסרחת נבילה זו אמר החכם כמה לבנים שיניה, והיתה כונת החכם בזה שהגם שיש נבילה כמה חסרונות ודברי נגאי ואין בה רק מעלה אחת טובה והוא ליבון שינים אף על פי כן היה מן הראוי שיוכירו המעלה ההיא כרי שלא ליתן דופי ושמן לשום בריה. ותיקון גדול לזה הוא שהאב עצמו ישמר כמפני חרב שלא ירגיל על לשונו שום דבר רע מכל הגיל רק יעקום שפתיו הרבה כרי שלא יציא מפיו שום לשון מגונה, גם כשישמע אנשים אחרים מברכים לשון גרוע בפני הבן יקפיד מאד על המדבר וממילא ישמור הבן פיו ולשונו מברכי נגאי. כחוב בס"ח סימן חקס"ב אם הבן הולך יחיד בלילה והאב מצטער על זה והאב שמה שיאמר לו הבן חלך עמי או יאמר הבן לאביו אם תחפץ חלך עמי וכל כיוצא בו ובלבד שלא יאמר לאביו

יוסף אומץ

כן בפני העולם, ואם רצה האב שיאמר לו בפני העולם רצון אביו יעשה. גם ירגיל בניו סנעוריהם בכרכת הנהנין ובברכת המון, ומעתה שידעו לקרות בתפילה ירגילים לחלק ברכת המון לר' ה' ו' חלקים לברך בכל פעם חלק אחד, וכשהיו רגילים בזה יחלקו ברכת המון לבי' או ג' חלקים עד שירגילו עצמם לברך ברכת המון מחזילה ועד סוף כפעם אחת. חינוך תעניות אין לאחר אפילו יום אחד אחר שנתמלאו י"ב שנה לזכר י"א לנקה, לא כמו שהעולם סובר דחליא רק במנהגם ועושים מנהג שהנקה תחיל להחזנות דוקא בתענית אסתר וגם בזכרים יש שמקפידים על יום כפור וכיצא זהו איסור גדול כי יום התענית הראשון שאחר י"ב לזכר ואחר י"א לנקה חיוב נסור להחזנות בלי איחור כלל. ושיעור הנ"ל דוקא לחינוך החלש בסבב והיינו כמעט רוב החינוקות מה, ואפשר גם בכרכים אחרים, לאפוקי ערי הפרוות שהם בריאים שיעור הזכר י"א ושיעור הנקה י"ד. אל יכנה האב את בנו בשם מגונה הן דרך חבה או דרך רוגז כמו שרץ סמא מוסר חמור וכיצא. וכן אל יאמר לו דרך שחוק תחול ינשך אותך וכן כלב או סוס שמלכר שאין לאדם לפתוח פיו לשטן כתוב ב"ח עוד טעם אחר על דרך סור שכל אלו הם שמות לקליפות ועל ידי ריבורים אלו יתן חס ושלום מקום לקליפות שיהיה להם אחיזה מה בחינוך.

סדר למוד בנין קטנים.

מצות עשה שילמד האב את בנו זאת בן בנו תורה או לשכור להם מלמד. ואל יהיה קל בעיניו מה שאמרו חכמינו ויל המלמד את בנו תורה כאלו קבלה מהר סיני. ונראה לי שאם האב חכם ביותר טוב יותר שישכור להם מלמד משימור הוא עצמו עמהם בעורם קטנים, שלימור ההוא סבסלו מלימודו הגדול והחשוב. ואמרו בוור פרשת ויחי שר' יצחק ניצול מסלאך המות כרי שיגדל הוא עצמו את בנו לתלמוד תורה, והאריך שם באופן הצלתו. נקטינן מיהת שמעלה גדולה וחשובה היא המלמד בנפשו את בנו תורה. חזקיהו מלך יהודה הרכיב בעצמו ובכבודו את בניו על כתפיו לבית הספר ואם כן מי לנו גדול מסנו שיחוס על כבודו מלהוליכם לבית הספר, וגם ר' חייא בר אבא לא טעם מירי עד שהוליד בניו לבית הספר ורכ הונא עד שלמד עם בנו לימודו שלמד ביום שלפניו והוסיף עוד על לימודו. ונראה לי שאין לאב לבטל לימודו בשביל הולכת בנו לבית הספר רק ישחרל במאמצי כח לזרז את בניו על הולכתם והאשה ראוי לה להורדו ביתר שאת על זה ועל ידי כן היא מוכה את בעלה שלא יבטל מלימודו ואת בניה. ואמרו חכמינו ויל הגי נשי במה זכין באקריו בנייהו לבי כנשחא ובאתנוי נכרייהו וכו', ואמרו שם שגדולה הכסחה שהכטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים, ואשת חבר כ' אלו ביריה, שהיא מוכה את בעלה שלא יבטל מלימודו על ידי הולכת בניו לבית הספר, ואפילו אם בעלה עם הארץ מכל מקום שכרה גדול מאד שיוכל לילך לעסקיו. אל יכביר על החינוך יותר מהבנתו, ואם הגיע

יוסף אומץ

לכלל שנים ואין לו הבנה כלל יושיבהו בבית המדרש לשמוע לקול ילדים הלומדים ועל ידי הרגלו אפשר שיקנה לב. ואל יעתיקוהו מלימוד אחד ללימוד אחר עד שיהיה רגיל ובקי מאד בלימוד שלמר כבר. על דרך משל אל יתחיל ללמוד הנקודות עד שיהיה בקי בהכרת האותיות מאד, וכן אל יתחיל ללמוד חיבור האותיות עד שירע היסב לקרות האותיות בנקודתן. ואני הנבדק ראה ראיתי רבים טובים ושלמים ומבינים שלא ידעו לקרות בדיוק כפי הנקודות ואין זה רק מפני שלא הורגלו לקרואם בדיוק מקטנותם ושכשחא כיון דעל על גם כי יוקינו לא יסורו ממנו, והמקרים ללמוד קורם זמן הנ"ל לא עלתה בידו אלא צער בננו. וקרב בעיני לומר שלא זו שלא יועיל לימוד ההוא אלא אף זו שגם כי יבא זמנו תהיה דעתו עבודה מלקבל הלימוד כראוי, משל לסוס שמרעין אותו בהרים שנעשה על ידי זה עיף ויגע ולא יוכל אחר כך ללכת בדרך כלל עד כי ישקום ויגזוז איזה ימים מעייפתו. גם במקרא יתמיד עד שיהיה רגיל בו מאד טרם שיתחיל משניות ונמרא. והנאמן מהור"ר ליוזא ז"ל מפראג כתב בספר גור אריה שלו שאל יתחיל האדם ללמד את בנו סדרא אחרת קודם שיגמור סדרא שלפניה ראם לא כן בכלות השנה אין ביד התינוק רק מעט מסדרא זו ומעט מסדרא אחרת רק ילמוד סדרא אחת עם החיבור שיבין התינוק לימודו ואחר כך יעתיק לסדרא אחרת עם החיבור וכן חסיד עד שיתחיל ללמוד משניות. אבל אני לא ראיתי מי שמקפיד על לימוד כזה. מנהג ותיקין על פי המדרש כשמתחילין ללמד מקרא עם קטן מקפידין ללמוד עמו פרשה ויקרא הדינו תורת כהנים. ואם אין לתינוק לב להבין צורתא רשמעתא ילמדהו מקרא נביאים זמן מה אולי בתוך זה הזמן יתן לו הקבי"ה לב להבין. וכשיהיה בן עשר נראה לי שילמדהו משניות אף אם אין לו הבנה על דרך ודילגו עליה אהבה שכתבתי לעיל אולי ירחם הקדוש ברוך הוא ויתן לו לב להבין, ואל יתיאש מן הרחמים עד שיהיה הבן בר מצוה, ואם עוד לבבו אטום מהבין סוגיות ראבי"ה ורבא אז נראה לי שישלקוהו מלימוד החלמוד, ומכל מקום לא יסור שבטו מעליו בלימוד רק ילמדהו עשרים וארבע שאין צריך להבנתו לב כולי האי ומשך לבו של האדם לראיה וגם מרי שכת בשבתו עם ששת ימי המעשה הסדרא עם פירוש רש"י ולפחות עם החיבור וגם ילמדהו הנהגת האדם מספר היום בשלחן ערוך עד הלכות שבת. כתוב בסה"ח סימן ר"ש כשמלמד לתינוק מקרא ומניע לרביו יראה שמים צריך לומר לו ולהראותו שהבורא בשמים והוא המפרנס, וכשיגדל ילמדהו שיש גן עדן וגינהם כי הילדים לבם כלב הגדולים בחלום וסבורים שכל דבריו אמת בטרם ירגילוהו חברים רעים לדברים רעים. עוד שם סימן ש"ג, לא יתכן לבחור ללמוד בנות אפילו האב עומד עליהן שם לשומר פן יתנבד יצרו עליו או יצרה עליה וקול באשה ערוה.

אחרי פרק גידול בנים ראוי לכתוב

פרק הנהגת האדם עם בני ביתו

הכתוב ראשית הנהגת בראתו ה'.

כל אדם יקפיד מאד שילכו בני ביתו כדרכי השם יתברך ועבודתו בכל דבר אפילו בעניני עצמם שאין לבעל הבית שום שייכות בהם, שהרי אמרו חכמינו ז"ל מי שיש בידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נחפש על אנשי

יוסף אומץ

ביתו, ומי האיש אסין כה ולא רך הלבב יש ביכלתו לכוף אנשי ביתו ככל אשר ישית עליהם ומה גם אם כונתו לשם שמים יש כאן סיעתא רשמיא אבל אם אין כונתו רק לנאות או לא יעשו דבריו רושם, וכחב כר"ח הרבנים היוצאים מן הלב נכנסין אל הלב ושאינם יוצאים רק מהשפה ולחץ אינם נכנסין רק ער האוזן, וכל שכן שכל בעל בית מחויב ליסר ולהוכיח את בני ביתו במה שיש בו ראנה שיכשילוהו בדבר איסור כגון בסילי דאכילה ושתיה וקצת סילי רשבת שיהנה מה שעשו הם או השבת חייבר באיסור. ראשית כל רבב מחויב להנך בני ביתו חתף שיבאו תחת צל קורתו ללמדים רינים הצריכים למה שיעשו לפיו כגון דיני מליחה והרחה וניקור ובריקות החולעים מתוך מיני זרעונים ופירות הרגילים להחליע ומילי שבת נפישין כמה שאין העולם יורעים או אין רגילים להזהר ודיני פסור חלה סחסת השיעור או סחסת טיגון שומן כל אלו וכיוצא בהם ילמדם בראשונה ויוהירם מאד שירעו שישיגה על מעשיהם ביתר שאת ואם ימצאם עוברים את פי ה' שיוציאם חתף מתוך ביתו או יגוס להם בענינים אחרים שיראה בעיניו שעל יריהם יוסרו ביותר, גם יצוה על המשתרחות שלפחות יקראו קריאת שמע והתפללו שמונה עשרה בקר וערב ויברכו ברכת המזון שגם בכל זה מקילות מאד ואין להם על מה שיסמכו. אכן המוסר יהיה בישוב הדעת כמו שאמרו חכמינו וז"ל שאם מסיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו יכול לבא לירי גלוי עריות שפיכות דמים וחילול שבת והרינו שאשטו משקרת ספני אימתו ותאמר שהיא סהורה בעה שהיא בנרתה ויכשלו לו כשבת כרי שיהיה לו המאכל שחפץ ולוה צרף ישוב הדעת במאד לתוכחותיו שיקובלו כלי בעיסה והכל לפי חשיבות בעל' הבית ושפלותו וסכע בני ביתו. גם לא ישא חסא בתוכחותיו בתכליתו אותן כרכים רק יאמר דבריו בצניעא ובלשון רכה, אבל אם הוכיחם בסתר איזו פעמים ואף על פי כן שונים באולחם או יכלימם ברכים אולי יסורו מדרכס הרעה, וכל שכן שלא יכלים אדם אחר שאינו מכני ביתו ברכים אפילו לצורך תוכחה. כחוב בספר היראה כל מי שיש בידו להוכיח ולא הוכיח העבירה בידו, ובשערי תשובה דרבינו יונה כתוב אם נחקק ונחקור כי החוסא שונא מוסר ולא ישמע לקול מוריו על זה נאמר אל תוכח לך מן ישנאך ומצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ולוה רחמנא לבא בעי לפלס דרכיו ברקוק גדול אם להוכיח אם לא כי כתוב גם כן בש"ת דרכינו יונה לעיל מיניה וזה לשונו. בקצרה, הרואה קשה עורף ועל כן יחשוך פיו עוגו ישא זכר, לך כל עוד שאין ברור לו כשמש שלא יקבל תוכחה אף אם יוכיחו הרבה פעמים אינו פסור מלהוכיחו. כל זה רוקא בעבירה מפורסמת אבל ברואה אחר עובר עבירה על מה שאינו יודע שהוא איסור הוי דינא הכי: אם האיסור מפורש בתורה מחויב למחות ואם אינו מפורש בתורה רק אתיא מדרשא אינו מחויב למחות אפילו אם הוי איסור דאורייתא אי איכא למיחש שלא ישמע לקולו ועל זה אמרי חז"ל מוטב שיהיו שונגין ואל יהיו מורין, כן כתוב באורח חיים בשלחן ערוך סימן

יוסף אומץ

תרי"ה. עור כתב בשלחן ערוך יורה דעה סימן של"ד שמקילין בתוכחות כומננו כי אין אדם חייב להוציא מטונו על זה ויש לחוש שעוברי עברה יעמדו על נפשם ומאודם על ידי התוכחה. ונראה לי שאף על פי כן טוב לבעל נפש שישים בטחונו בקונו ששלחו מצוה אינם ניוקין ויתאמץ בתוכחה מאד.

והזירות בני ביתו מיוחדת ונגבו שאר עניני ייחוד.

הבעל הבית מחויב להשגיח בכל ענין שבזמן שינחו עם אשתו לא ישאר שום זכר בחדרים, שלמטה שהמשרתת משמשת שמה הן בחולה או אלמנה, כי מלבד איסור ייחוד שגדול הוא גם מצאנו ראינו כומננו שהרבה מכשולים נעשים על ידי כן, ואפילו אם יהיו נ' זכרים ויותר בבית אצל המשרתת שאז אין מדינת איסור ייחוד ראלו בשני זכרים אסור מדינת ראיין היתר ייחוד בשנים רק ביום סכל מקום אפילו בשלשה כל בעל בית שהוא בעל נפש וירא מצוה הוא ישלים עניניו בהשגחה גדולה שאל יניח עם המשרתת נ' זכרים אם לא יהיה אחר מהזכרים רשום וברוק אצלו דליכא למיחש נביה אפילו מעין קריבה המביאה לידי גילוי עריות דהיינו חבוק ונשוק ומשמוש שכל אלה לאינשי להחזירא משוי להו אבל באמת אין כאן היתר בעולם, חרא דלפחות יש בהם סלקות כמו שכתוב בחדרים רף מיא וזה לשוננו, כל הבא על אחת מן העריות דרך אברים או שחבק או נשק דרך תאוה הרי זה לוקה שנאמר וחקרבו לגלות ערות בקריבה המביאה לידי גילוי עריות הכתוב מרבה, ואין לתקל ולצער דרוקא בערות הכתוב מרבה דהיינו חייבי כריתות ומיחיה בית דין אבל לא בפנייה ראיין בה רק איסור לאו דלא יהיה קרש, זה אינו, דהפניות בחשות מלסבול ואם כן היא נדה שהיא מחייבי כריתות ועוד מלבד איסור הנ"ל עונם גדול מנשוא משני מעמים, א' שזה דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שיבא לגופו של מעשה כמו שאמרו חכמינו ו"ל על המשבר כלי כחמיו שהוא כעובר עבודה זרה מסעם זה, ובזנות איכא חששא זו יותר כי רבים הכושבים תאוחם לפרוש מנקבות מפני הבושה שמא לא תתרהז למלאות רצונו ואדרכה חגלה רעחו בקהל מהפרושים מפני כבוד שמם ולכן בהסרתו מסוה הבושה מעל פניו בנניעתו בת יד לא ינקה רע מהמעשה עצמו ואחרי שנודע לו שהוא גם היא חסכה אהבה על כל פשעים בפרט נשים רעתן קלות או הוא כרוך אחריה חמיר אחרי שלא כסחה כלמה פניו גם לריכות פסולות אחרות רעותיה מוכחות לו. הטעם ה' שפשוט שעל ידי קריבה המביאה לידי גילוי עריות כניל לא יבצר מהמחקרב אליה הוצאות זרע לבטלה שעונשם כליון חרוץ המאבד גוף ונפש אשר תשובת עון זה קשה כמאור, ולכן מפני מעמים אלו לא יסמך אדם על היתר ב' זכרים ויותר בייחוד הלילה בעת השינה כי באונתו שמענו רבים המתפרצים בעם כלילות על ידי קשר של רשעים מכמה זכרים. ומלבד טעם איסור הנ"ל הרוצה שלא יאבד מעותיו צריך להשגיח על זה בחר שאת פן יסבחו סבחו וימסכו יינו להרגיל דבר איסור זה, ואף

יוסף אומץ

אם אין זכר אצל המשרתת ימים עליה שלא תאריך בעניניה אחרי שהלך לשון מפני גזירת הנכנסין, ולפחות יעמרו הבעל בית או אשתו לעתים אחרי שכיבתם ויבא בפתע פתאום למקום שהמשרתת שמה אולי יראה בעיניו אי לבנו יכיו פתם: הרעה אשר נעשה בכית ועל ידי זה ידע להזהר מהפסד ואיסור. גם הבעל בית בעצמו אף אם הוא נשוי ורמין הנקיבות באפיה כקאקי חיוריו מכל מקום אין לו שום היחר ליחר עם המשרתת אחרי שבני ביתו הלכו לישן, ואם הוא תלמיד חכם ולומד או הוי מצוה הבאה בעבירה, ואפילו עם קרובותיו מאד כגון כלתו ואחותו אין היחר ליחר ואפילו הן זקנות, אכן עם בתו ואמו שרי. עובדי דרכים המתארחים בכית שאין איש שמה ואין עם האשה לפחות שני זכרים צריכין ליותר מאד מיוחד אפילו כיום, וכלילה אם אין שם נ' זכרים. גם בדרך שהארס הולך עם נקבה או אפילו נקבות רבות אין היחר כלל רק בני אנשים. צריך והירות גדולה מיוחד בכית האופה כשהולכות נקבות שמה לשמור העיסה מהיוק ומאיסור ולהכשיר התנור שדיה לפחות נער ישראל שמה אם לא שהפתח פתוח שהרבה נכנסין ויוצאין. וגם כשהאופה לש או עורך העיסה בכית ישראל בשעה שבני הבית בכית הנכנסת וכל שכן בחורף שבני בית ישנים שיהיה לפחות נער אחד ישראל עמו והפתח יהיה פתוח לרשות הרבים. ומי שרואה כאנשי ביתו הן זכרים הן נקבות חשש פריצות מה שיהיה אל ישא להם פנים כלל אך וזהירם בסתר ולא ילכין פניהם תחילה, אם חזרו בהן מוטב ואם ספק אם סרו מדרבם הרעה יוציאם מביתו ואל יחנן לקול בכייתם, ועל זה וכיצא בזה אני קורא ורחמי רשעים אכזרי וסוף אפשר הרה לזנוגים ויוצאיו שם רע עליו או על בניו ובני ביתו הכשרים ועל ידי כך אפשר לבא שאינם ניוולים יעלילו עליו עלילות כאשר בעינינו ראינו. ואם לחשך אדם לומר שאם תביישם ילכו אל עם אשר לא ירעו לא תשמע לו לרחם עליהם שאינו מחוייב להכניסם עצמו ובניו בחשש לעי או בסכנות מסון. אכן אם סוף זמן סממש לבוא יגלגל בעצמם ימים מספר אכן בהשגחה יחירה למען הציל מבושה גדולה. וכוה יש לנהוג בחשש נזבים וכל שכן בחשש שבני בית מאכילים אותו דבר איסור בעניני הכשר הבישול ומליחת והרחת הבשר וכיצא. אבל אם אין לו שום חשש הוסיף אם לא יכליםם אין להכלים במקום דאגת תרבות רעה. כן כתוב בא"צ. ואם המה חשודים בדברים רעים לעצמם ואין בהם מכשול לבעל הבית אינו מצווה לנרשם מביתו תוך זמנם אבל חייב אחרי כלות זמנם שהיה אסור בביתו ואל יספל עמהם עוד כלל. ואסרו חכמינו ז"ל לתת צדקה מפתו למי שאינו נוסל ידיו בלוקמן. ובין כך ובין כך קורם שיוציאם מביתו אל ימנע מהם מוסריו שעה אחת אולי יחזירו למסב.

אופן התנהגות עם בני ביתו במלי דעלמא ומי יהיה.

הנהגתו עם בני ביתו צריכה להיות בכלל באהבה וחבה ודברי נחה ופנים מאירות ולא בשום שמץ גאוה כלל, כי מלכד שהנאוה בכל מקום מחועבת

יוסף אומץ

וששוקצת בפני חבורא יחברך ובריותיו, ובפני אנשי ביתו היא שנאה ביותר כמו שאמרו חכמינו ז"ל האי מאן דיהיר אפילו אינשי ביתו לא מתקבל, וכן ראינו כחוש שעל ידי כן אין לבש שלם עמו, והביסה וראת כמה רעות אפשר להתגלגל מזה. גם כלל גדול שירגיל עצמו עם בני ביתו ששום ריבוי רע לא יצא מפייהם. ובחלק ראשון כתבתי הרעה הנרולה שאירעה בצפת לאשה אחת על ידי שאמרה תחא לשמן, ואפילו באכירה מסמן ושפיכה שמן ויין וכיוצא לא יתפעל ויתכעס מזה ואז יהיה לו בוראי חיוק מסמן שהוא לכפרת פשע כיון שמקבלו מאתה. וכתב בריח המריבה בבית היולדת סכנה לולד, ואני הכותב קבלתי שגם המריבה מחמת שם הולד סכנה לו. עוד כתב בריח המריבה במקום שמחה כגון חתן וכלה גורם חס ושלום רעה גדולה, לכן חתן אל לבך אחרי שעל ידי כעסך וריבך לא תוכל למלאות חסרונך שאל תבהל את פיה וגשמת מכל דבר רע. ואף שאין עניני בחיבורי זה לדרוש כגון מכל מקום אימא מילתא ווסרתא שאמרתיו בדרך הלצה בסעודה שעשה בני אייזיק בבית חמיו בשבת ראשונה ממוזנות עצמו על שמעתתא דיומא שהיתה בכתובות והוא זה, אמרו שם לשון חכמים מרפא לשון חכמים עושר לשון חכמים ברכה ועל ברכה הביאו ראיא מברכת הבית ברובה שאמרו שם, והקשיתי קשיתי גדולה היא בעיני למה אמר ברובה לשון נקבה הלא בית הוא לשון זכר, ואמרתיו לבני וכלתי ובעל ובעלת הבית שהיה בני דר בו אז שחכמינו ז"ל רצו להראותנו מוסר יפה לסי שמתחיל לאכול ולהתציא משלו איככה ינהוג והוא זה ברכית הבית ברוביה לישנא דנקבה קאי אברכה רצוני לומר הכל לפי רוב הברכה השגורה בפה היתה ברכת הבית שלא ירגילו על לשונם שעה רעה בר מינן היינו כלשון אשכנז שלים מול פורעניות מאה אויר אלף נוסל רק ירגילו כולם לומר פיל מול וברכה ורום אוני, אלס רייך אוני, ועלי, לשון חכמים מרפא, לאפוקי קללות הרגילים כגון שבירת עצמות והצואר והגוף רק בדיפך לשון חכמים עושר שירחיב פיו למלאות בעושר והיינו לשון תסורגל כשתם ואפס היין והשמן מהחביות אוסרים מאה פוריר, לשון חכמים ברכה היינו רייך אוני, ועלי, כנ"ל. הנה יצאתי חוץ לגדרי מפני מוסר הנאה הוה חשיך לעניננו. וכתב בחידים ירגיל עצמו לומר שעה טובה ואם יאמר שעה שלים מול כנ"ל תדבקתו הרעה בר מינן. אמרו חכמינו ז"ל יהיו עניים בני ביתך שפועליך ומשרתיך יהיו עניים ולא מי שאינו נצרך תצדקה תחשב לך, וכל שכן שלא תעשה מלאכתך על ידי אחר במקום שאפשר לעשות על ידי יהודים. עוד יש פירוש שני, ביתך יהיה חסיד פתוח לכל מי שיחפץ באופן שכני ביתך יהיו כאלו אינם בני בית ותעניים שסבחו לביית יחשבו כבני תבית ולא יהיה להם שום כושה כלל בכניסה לביית ותשמישם בבית. אחרי שכתבתי לעיל שיותר שלא להכלים בני ביתו ברכים אפילו לכבוד שמים כל שכן שאין לו להכלים מפני שאין עושיין רצונו במילי דעלמא, ועל רברים אלו שבינם לבנינו אפילו בסתר לא יזכירם כחרי אף באופן ראוי סוסקא ואחי חיוורא אלא

יוסף אומץ

ידבר עמם בדרך כבוד וברך שאלה באופן שיבינו מעצמם שעשו שלא כהוגן ולא פניהם יחורו. על ידי רכריכו אם המה בני כושה, לאפוקי אם המה קלים וחסידי רעת שאינם מתביישין כמו שאמרו חכמינו ז"ל הָלַל לִפִּי הַמַּתְכַּיֵּשׁ או יוכיחם ברכים על כל דבר פשע אשר יעשו הן במילי רעלמא הן במילי רשמא. אבל לאותם אשר ידעו להם כושה אפילו רק לספר בפני רבים המאורע שאירע על ידיהם אסור אפילו בלי הזכרתם כלל, כגון אם הקריחה חבשיליו או יש בהם הרבה מלה וכיצא אל יאמר הקלקול ההוא בפני המבשל שיהי גלוי וידוע לכל שהיא היא המקלקלה ומתביישת בכך וכל כיוצא בזה, ואפשר שאפילו בינה לבינה אסור לדבר אפילו באופן האחרון הזה. אם נאמר דבר מה יסבב פני הדבר בחכמתו לחקור ולדרוש אחר אבירתו באופן שיבינו בני ביתו שלא עליהם תלונתו לשום חשד. וכתב בריח שרוב הקסמות הם בסבת אבירה שמן ואמרו חכמינו ז"ל שותחן מאריך ימים ומכפרין לו עונותיו. אל יכביר עולו על בני ביתו אפילו אם עושין בשכרם ואל יבקש מהם מלאכה שאינה צריכה ובוזה איכא לאו דלא תרדה בו כפרך, ואפילו במלאכה הצריכה ידקדק שיעשו אותה בשעה וסמך הנוח להם ביותר האפשר כגון בשעת קור הגדול יתן להם מקום בבית החורף לאיזה מלאכות שלא יהיו חסיר במקומות הקרים ואל יכביר עולם בשעת הקור במלאכות כבדות כבבסה וכיצא, ואם בושם באיזה מלאכות לעשותן לעיני העם ישניה שלא יעשו ברחוב חעיר, ואפילו בבית יעשו במקום מוצנע מעיני הנכנסין והיציאין. המלאכות שנראה בעיני בעל הבית שנוח לבני ביתו לעשותן כיום אל יכבירם לעשותן בלילה וההפך בהפך והכל לפי המלאכה וסבב בני ביתו. אם רצונו לשלחם אנה ואנה יראה שיעשו כל שליחותיו בדרך אחת ולא ישלחם ויחזור וישלחם זה אחר זה איזה פעמים ואל ישלחם במה רויאל בהו מילחא, ובוחן לבנות יודע כוונה בעל הבית שעושה עצמו כאינו יודע שהשליחות הוא נגד כבוד השליח ובאמת יודע ומכיר בו. בשעת אכילה ידקדק ביותר שלא להסריחם להפסיק מאכילתם על ידי מלאכתם או שליחות להביא יין או שכר וכיצא רק יתן אל לבו שיעזה עליהם קודם האכילה שיעשו כל המצטרך, וכל שכן שאל יבקש מהם בשעת האכילה שיעשו שום דבר שאינו מצרכי הסעודה שאם יפסיקם מאכילתם בשעת אכילתו עם אשתו ובניו נמצא כשהזורים לאכילתן הבעל הבית ואשתו שבעים וחמה רעבים ואף על פי כן ימנעו מלאכול מפני הבושה שחשינם אם יאכלו אחרי שהאיש ואשתו נמרו מלאכול. ואפילו אם לא יפסיקם מאכילתם אם אכילת בעל הבית מועטת כדרך רוב העשירים יאכל לאס ויארך מאכילתו המועטת יותר מהמה מאכילתן המרובה מפני סרחתם ויניעם או ידבר על לבם דברים המתביישים שלא ישניחו מאכילתו המעוטה להרעוב את עצמם. ומצאתי בספר שלחן ארבע שבספר נהגו לעשות ארונם אחר מיתחם משלחן שאכלו עליו מפני שקדשוהו בחיהם על ידי דברים שמנה שמה ואחר מהם שהאריכו בסעודתם שאם יבא עני שיוכל לאכול עמם. וכל שכן

יוסף אומץ

שאם יש לו נער או בחור בביתו ומבקש ממנו איזה שירות מה שראוי לשי כבודו או שיקבל עליו השירות בעת שהכניסו לביתו כדלקמן שירדק ככל עוז שלא יבטלחו מלימודו אם אפשר לו וכל שכן שלא ימסיקו מאמצע לימודו אם אפשר בשום אופן שתעשה מלאכתו על ידי אחרים. ואם על משרתיו העושים עמו כשכר מוותר האדם להשגיח שלא להכביר עולם ביותר ואפרו חכמינו ז"ל אפילו בעבר עברי שמשועבד יותר לארנו משכיר שנה שאל יאמר לו החם לי את הכוס והוא אינו צריך וכו' כל שכן שלא יכביר עולו על שאר בני ביתו שאינן מקבלין שכר ממנו בשום מלאכה רק במה שעושים כרצונם הסוב ואין מחבישין בו, וכל שכן שאיסור גדול ראורייתא הוא לנכבד לצוות שום דבר לטי שיהיה כי בעל כרחו יענה אמן וכן יעשה אף על פי שהוא נגר רצונו מפני שאין לו פנים למרות המצוה אחרי שהוא נכבד. וכן כחבד חסיד ר"י בשי"ח שלו בכתבו הלאוין שאין העולם נוהגין בהן וזה לשונו, ובאחיכם בני ישראל לא תדרה בו בפרך לא ישתעבד אדם בחבירו אם איסורו עליהם או שהם בושים להחל דברו לא יצוה אותם לעשות קסנה או גדולה אלא לרצונו ותועלתו ואפילו להחם צפחה מים או לשלחו אל רחוב העיר לקנות ער ככר לחם אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר לצוותו לכל אשר יחפון, ער כאן לשונו. וראיתי לאי"ם החסיד ז"ל מרקק בלשונו שבשקש מאחר מתלמידיו ללכת אל בית שכיניו אמר לו כדרך שאלה רצונך שתלך לבית פלוני ולא בלשון צווי. ונראה לי כשמכניס האדם לביתו נער או בחור תיודע ללמוד והבעל הבית צריך שיעשו לו איזה דברים שיש להם קצת בושה בהם או קורם שיקבלם בביתו לאכול עמו כשבתות או אף בחול יתנה עמם שאל מנה כן מכניסם לביתו שיקבלו עליהם כרצונם לעשות לו איזה שירות שמפרש להם ואז אין חייב להחניף להם בעת שיבקש מהם לעשות אחת מהמלאכות החסות אחר שתנאי התנה במעשה בראשית הענין שעל מנה כן מכניסם לביתו. לא יסתכל בשעת אכילת בני ביתו על מנותיהם וחלקם שלפניהם וכן לא יסתכל בפניהם בשעה שפושטים ידיהם לקערה לאכול למען לא יבושו ולא יסוגו אחור מאכילתם. לא יעשה בפני בני ביתו באכילתם שום ענין מאוס כגון לחכך ראשו או לאכול הלפתן בראשי אצבעותיו ולמצוץ את מוח העצמות בפיו ער שקול המצוה נשמע ולהסות פיו על הסרק בשעה שאוכל ממנו וכל כיוצא בזה, וכן לא ידבר בשעת אכילה דברים שממאסין רעה האוכל כגון מעכברים ושאר דברי טיאוס. מאד צריך ליוהר בפרעון שכר המשרתות והמשרתים שיהיה תיכף אחר גמר הזמן אף על פי שלא תבעוהו שמסמא מניעת תביעתם אינה אלא מפני הבושה. אכן נראה לי שאם הבעל בית אומר להם אחר גמר הזמן שאם יצטרכו השכירות יתבעו לו ויתן להם תיכף או יוצא תבעל בית ידי חובתו. אבל מי שגם זה אינו עושה וכל שכן שאפילו לאחר התביעה דוחה אותם בלך ושוכ או שמשלם להם סעות רעות שתפסדם בשכרם עובר בה' שמות דהיינו ר' לאוין תעשה אחת ראורייתא

יוסף אומץ

הספורשים בפרק המקבל ולא אחרי מרביר קבלה אל האמר לך תשוב וסחר אחן, וכן במלמדים ושאר שכל פעולה יש עונשים גדולים האלו. ומת סאר ההמיר המקבל הנדול מהריי אשכנזי ויל בעונש עון זה כחחלה ספר הכונות שחברו תלמידו משמו.

אחרי שכתבתי ראשונה פרק התורה כי לו משפט הנבדחה וגבנו סדרתי עוד איזה פרקים ראויים לתבאר לו לפי כבודו אמרתי לסדר פרק הבסחון אחרי שבו תלמי כמעט עיקר יסוד דת תורתנו הקדושה כמו שיבא בארובת בזה הפרק. ואשר בקשת ממני ידידי לבאר לך אומצני ההתחשקות וליריד על ככה במצד באופן שיבאם הדברים בלבך ומפני שיעקר מדת זו תלוייה במדת הבסחון אבאר לך איזה כללים מהם ובהללם דברי שפלהחיד.

פרק הבסחון.

ראשית כל צריך אני לתקרים לך חשיבות וטעלה שכל הבסחון ותהפך בהפך חס ושלום כרי שסחון כך יתלהב לך ויתחזק לחפוס בלב אומץ מדה הבסחון בכלל ובפרטים המסתעפים ממנה. החסיד ר"י כתב בא"צ בשער השמחה וזה לשונו, הבסחון והאמונה שוחפים אם אין אמונה אין בסחון ואם אין בסחון אין אמונה ואם אינו מאמין מה יועיל תורתו ובוטן שהארם סאמין מעומק הלב שהבורא יקיים כל מה שכתוב בתורה לעשות פורענות לחוסא ולשלם שכל טוב למקיימים אותה או שומר התורה, כי כל הנגבים והגולנים אם היו יורעים כוראי שיהיו נהרגים היו מונעים רק שהם כושחים להנצל לעולם על כן הם עושים וכן החוסא אם סאמין בוראי בעונשו הנדול לא יהיה חוסא. עוד שם, סאמין בלב שלם וכוסח בעור הצור הוא שמח לעולם והוא טובל כל דבר כמו החולה שאוכל סמים המרים כשבייל הרפואה והטובל ססתקס במה שיש לו כי יאמר די לי כמה שגור הבורא והוא חפשי מראגות העולם והדואג על עולם הזה אין לו מנוחה ותמיד הוא מחשב להרעה ולא יסתפק בחלקו והשמח בחלקו הוא עשיר אף אם הוא עני כי ישמח בה' שהוא חלקו ונחלתו, ער כאן לשונו. ואסביר לך איך יוכל העני או מי שלבו חלל בקרבו מחמת חסרונות אחרים להוכיח את לבו שיהיה שמח ולא יצטער כי באמת זה כל האדם מנעוריו כסבעו ואשכילך ואורך בדרך זו חלך כרי שיפנה לבך לעומק הבסחון העיקרי שהאמונה תלוייה בו, ראשונה יבסח לבך בה' אלקיך הנזון לך חיל לפכה ראגותיך בעניני העולם הזה בין בעניני מסון או יסורים או מעניני אשחך וכניך קרוביך כי ביד השם כרוך הוא הכח והנבורה לשנות הרבר ההוא שראגותיך עליו ברנע, כי ישועת ה' כהרף עין, ואם יבסח לבך בזה לא תהיה סר וזועף ועצב רק יהיה לבך שמח ואשר ייטיב נתה. והבסחון בזה לא יהיה רק מצד החיוב בלבד רק לכך יאמין באמת שתקדוש ברוך הוא יסחר ויחיש להפני ראגותיך כי באמת ואמונה אנחנו עם ה' אנו מונגנים מאתו ויתברך בדרך זה העוסר לנס עמים מימות אבותינו ועד עתה ואל ישיאך לבך להסיר בסחונך ולחזק ראגותיך ולומר לך שאין אנחנו כרוורוחינו אלה ראויים לכך ויבא כיותר כסענה זו אל איש ההמוני שיבא היצר הרע כלומר להתחסר עמך שיפחה לבך לחשוב איך תבסח בה' שיעשה לך נס חלא אין אחה ראוי מצד מעשיך הרעים וכי עביר רחסנא ניסא לשקרי, אל

יוסף אומץ

תאבץ לו ואל חשמע אליו שהר ער היום הזה בעינינו ראינו וכאנונינו שמענו כי יש אל חי בקרבינו העושה לנו נסים ופלא בכל עת ושעה ולא כחמאינו עושה לנו ולא כעונותינו נוסל עלינו וזה נראה כחוש ובפרסות על ידי אנשי המלחמה אשר עברו זה כמה שנים בעירות ובכפרים ואלו כל הימים דיו אי אפשר להעלות על הספר הנסים שעשה עמנו עושה נפלאות נדולות לברו הן כמה שהטיבו לבני עמינו ביתר שאת יותר מלשאינם נימולים שלהם הרעו כמאר ער שלעתים החביאו העמים כאיוה מקומות רכושם בבתי היהודים הן הנסים שנעשו לאותם שעלה חסד הצוררים עליהם ובקשו לשבותם ולא עלה בידם וגם כמה שבויים שניעלו בעור האל בקלות רובם בלי מחיר כסף וקצתם רק כמעט כסף, ומה יקח לכך משל על כל מה שהיצר הרע יראני ויעציב וישבר לבך עליו ואז ישמח לבך באמת כבסחונך על חסם ותחשוב שיעשה לך כמו שעשה והרבח להיטיב בזמננו זה לחוסאים כמותך שאל איך יגדך וקניך ויאמרו לך כמה וכמה נסים גלויים שנעשו בדורותינו, גם לנו בזמן הזה ידועים לנו כמה וכמה ואלו אומר להעלות על הספר מה שידוע לי ולחבירי תהיה היריעה קצרה מחיל. ואף אם חס ושולם הצרה קרובה מאד אף על פי כן לא חסר בסחונך מאד כמו שאמרו חכמינו ו"ל אפילו חרב חרה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע מן הרחמים, וכיוצא בזה אירע בזמננו לעתות בצרה על ידי מצרקהות הרפתקהות שעברו מאנשי הצבא על איוה יחידים מלבר מה שאירע לקהלות ולמדינות כי רב הוא. ומפני שלפי סבב האדם אי אפשר לו שיבטח לבו בנאות בשעה שהצרה קרובה מאד שהצרה תסיר ממנו כרגע עין לכן אכתוב רפואה בריקה לזה ובאיוה אופן הבטחון יכול להיות בלב שלם לכל מאמין בשכר ועונש אפילו בשעת צרה מסמס והוא כלל גדול ועיקרי במדת הבטחון, וזהו, שהארם יאמין בחוקף אמונתו רכל מה רעביר רחמנא לסב עביר ושאפשר שתצרה תעוברת עליו בעת ההיא אפשר שהיא לסוכתו אפילו בעולם הזה כמו שדרשו חכמינו ו"ל על המקרא ראורך כי אנפת כי ועל ישוב נא אפק ותנחמני משל לבי בני אדם שהכינו עצמן זמן מה לעבור ררך אניה בלב ים לסחורה ישב קוף כרגלו של אחד מהם ולא היה יכול לעבור בספינה וחבירו עבר ארחות ימים בספינה התחיל זה שישב בביתו לקלל אח יוטו לימים שמע שנכעתה הספינה וסתו האנשים אשר בה אז שבח הבורא יתברך שראה שתקוף כרגליו לסוכתו היה כדי להחיותו, ועוברא רנחום איש גם זו ידוע, גם בזמננו אירעו מעשים רבים כאלה. לכן אין לאדם להצטער על מה שאירע לו שאפשר שעל ידי זה אחריתו ישנא מאד. ובש"ת דררי כתב שממקרא רכי תצא למלחמה וראית סוס ורכב וגר הוזהרנו שאפילו יראה האדם צרה קרובה חס ושולם אל יתיאש מן הרחמים שמע מינה ריש איסור לאו בדבר, גם יש מצות עשה להצריך הרין על כל מאורעותיו שנאמר וידעו עם לבבך כי כאשר יסר איש וגו', ולשפש במעשיו ולשוב עליהן, ואם אחר חשבותו עניי יותר כרעה מכחחילה יחשוב שלסוכתו הרעות באין עליו לקבל עונשו

יוסף אומץ

בעולם הזה ולא בעולם הבא. ומפני שדרך זה הוא רחוק מרעה בני אדם ואף אם ידוע להם שלעיתים נעשו מעשים בהצלה כגיל אכן לא רבים יחזמו לחשוב מחשבות כאלו בפרט בעת שצרה נרולה לפניו בר מינן לא יכול האדם ליחובי רעתיה לחשוב מחשבות כאלו לפכוזי פחריה ולהסיר מעליו סררות בתלתו כי האדם לא ברול הוא ולא כשרו נחוש ואפילו לגבי מצטער בעלמא אסרו חכמינו ויל שלא יוכל לכון רעתו בחפילתו, לכן אכתוב עוד דרך נכון וישר וסוב לבסל ראנתו וצערו והוא שיעלה על לבו שלש סעיפים ועמודים גדולים לבסחון, הא' שאפשר שאף אם לפי הנראה הענין שעליו ראנתו מר מאד מכל סקום יכול להיות שסופו יהיה טוב כמשל האניה דלעיל, הב' שאף אם כלתה אליו הרעה בר מינן הלא איננה רק רעות העולם הזה אשר שעה אחת מקורח רוח בעולם הבא יפה מכל חי העולם הזה, הג' שיאמץ בלב שלם בהשגחה ושכר ועונש שהוא עיקר גרול מרג עיקרי אמונתנו וכי עיני ה' פקוחות על דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו לאפוקי מסכרת המינים האומרים עוב ה' אח הארץ ועולם כמקרה נוהג תעל ידי אמונה זו יוכל ויבין דלא עביר הקדוש ברוך הוא דינא בלא דינא ואו ישמח לבו ויגל כבודו על אשר בעל גמולו משלם גמול עונותיו בעולם הזה אשר כל טובו כאסם ואין נגד העולם הבא וממילא שרעתו באה לו לחועלה גרול מאד שלא יגרע מחלקו בעולם הבא כלום. ויזכור מה שכתוב בספר חרדים וזה לשוננו, הקדוש ברוך הוא אוהב אותנו דכתיב אהבתי אהבם אמר ה' ויסורים שמכיא לנו הכל לסובחינו דכתיב נאמנים פצעי אוהב וכל הזכות הגדול שוכה אברהם אבינו עליו השלום לו ולורעו אחרי: אינו רק על ידי נסיונות שנחננה וקבלם באהבה, ואם כן למה לו לצער עצמו על כל צרה שלא תבא אחרי שיבטח לבו שעל ידי כן וזכה ומוכה לו ולורעו אחרי, ואם יאמץ זה בלב שלם או יכול לקבל עליו כל מאורעותיו בשמחה שלימה שיחשוב שהקדוש ברוך הוא עושה זה לסובתו באחר מב' עולמים שאם אברה תקותו חס ושלום בעולם הזה הוא לו לסובה יותר גרול כרי שחלקו ישאר קיים לעולם הבא, לכן נקום האי כללא בידך ולא חבול משום סררות בעולם גם כמחשבת זו אתה עובר ה' חסיד בעיקרים גדולים, ומסעם זה כתב ר"י שהבסחון והאמונה שותפין. וכרי שיכנסו דברים אלו בלב האדם ראייתו להעתיק בקצרה מעשה שהביא בספר המוסר פרק י"ז וזה, מעשה כרופא ששמוהו בנחותים בחסרון מוונות וכליו הסתבות ואחר זמן רב צוה המלך לקרובי הרופא שילכו אליו לדבר עמו הלכו ואמרו לו הנה הקיפוך כל היסורים ואיך לא נשתנה ויו פניך אמר להם עשיתי משקה מו' סממנים והם העמידוני ככה, הסם הא' הבסחת בה' שיוכל להצילני, הב' התקות, הג' ידעתי כי חסאי גרם ולמה אחרעם, הר' אם לא אוחיל היש בידי לעשות דבר נגד נזירת המלך ולמה אמות בלא עת ר"ל אם אצטער על צרותי, הה' ידעתי כי לסובתי הקדוש ברוך הוא מיסר אותי לכפר עונותי ולזכני לעולם תבא והשטח ביסורים מביא נאולה לעולם,

יוסף אומץ

תו שאני משבח להקדוש ברוך הוא על שהיה אפשר לי להיות ביסורים רעים מאלו, הו' ירעתי כי תשועת ה' כהרף עין.

גם אעתיק מה שכתוב בצ"ח חינוך קרוב לעיני סמים אלו.

וה' מי שיוודע שההפסד מושל על עניניו ההיינה התלאות קלות בעיניו רצונו לומר שיש לאדם לזכור שהוא מוכן תמיד לכמה פגעים שיוכלו לבא עליו כרגע וכשזה תקוע בלבו כזכור לא יצטער בכואו עליו צער והפסד פתאום וזה הוא רפואה גדולה להראנה, ויקבל כל הבא עליו בסבר פנים יפות בלי שום עצב אחרי שכבר נתיאש שאפשר לבואו עליו ואם לא יבוא עליו רק קצת מראגו ישמח ויגל על המעט שלא בא עליו. עוד שם פירוש על הכתוב רעושר שמור לבעליו לרעתו על דרך מרבה נכסים מרבה ראנה כי המלכים והשרים שנאמר מהם מלכות או עושר ונשאר להם הרבה יצטערו יותר ממי שלא היה לו מעולם רק מיעוטא רמיעוטא מהנשאר להם אם כן עושר הניתן להם היה לרעתם, לעצמם. עוד שם צריך שיעלה על לבו שכל מה שיש לו ממסון אשה ובנים ואוהבים וכבוד הכל שאול מהבורא ויחברך ואפשר שיקח שאלתו מתי שירצה לכן לא יצטער בלקחו שאלתו, ואם ישאר לו מקצת שאלתו ישמח שמחה גדולה שהשאר לו שארית מהשאלה ולא יצטער על אבדת קצתה. עוד הכי אשם משל על כ' עשירים שעשו מסמנויות תחת הארץ לרוב עשרם ולא השאירו בידם רק כפי הצורך למונחיותיהם לימי חייהם ששערו כמה יחיו ואחר מהם אשר לא שם מבטחו בה' עלה לקץ הימים ראנה בלבבו אולי נגנב פקדונו מתחת לארץ בכן אמר לו לבו לתור אחרי המסמון אם עורנו במקומו ולאורך חוּסן כבר נשכח מלבו איה המסמון לכן יבוקש הדבר ולא ימצא ועל ידי זה היה כל ימיו יגע כעס ומכאובות אף על פי שהיה לו מוונות כדי חייו סמה שלא המסין גם אוצרו היה שמור במקומו רק על ידי השכחה שהיה עני ברעתו היתה לו רמעתו להם יומם ולילה ולא נסתפק במה שיש לו לאכול כדי לשבעה רק צמצם עצמו בלחם צר ומים לחץ. ואין כסות בקרן והשני אסף לבו לבטוח בה' כדי לא עלה על לבו לחפש אחר מסמונו ובאמת מסמונו נגנב והוא לא ידע מזה על ידי חוּסן במחוננו ועל ידו אכל בשמחה לחמו ושתה כלב טוב יינו כל ימיו על ידי חוּסן מרת ההסתפקות והבטחות אשר לו, נמצא שזה שנאמר מסמונו היה בשמחה רבה כל ימי חייו ועשה תמיד מה שסוב לו לעולם הזה ולעולם הבא וזה שלא נגנב מסמונו רק שנשכח מקומו מלבו הוציא כל ימיו כינון גדול ולא הספיק להוציא לנופו ולנשמתו מסמונו הנשאר וכל זה בא לו על ידי מיעוט בחסון בה' שגם שלא קיבל עליו מרת ההסתפקות. לכן אותו במדת הבטחות והחוק בה אל תרף ממנה כי היא חייך ואורך ימים שמחתו שמקוּסן אמונתו חפש אחר מסמונו לא עלתה בידו אלא צערו ויוגו ואלו אלו במדת ההסתפקות ליהנות מסמונו הנשאר בידו היה מבלה ימיו בטוב ושותיו בנעימים כמו השני אשר מחוּק במחוננו לא חפש אחר מסמונו. אכתוב עוד צרי לינון סחלת לב תוחלת מסמכה על ידי מיעוט הכסתות

יוסף אומץ

היא מליצה, לחזק לב האדם שיבטח בלב שלם באלקיו ולא יצטער כלל על מה שישניהו בעיני העולם הזה וזאת היא המליצה:

גורש מה תרצה תעריך, הסבר אין והסמך עדיין.
החנה כהרף עין, אם כן רצונה מניין.

וזה פירושה המליצה: העבר אין ולמה הצטער עליו הלא מה שעבר עבר ולא תוכל לשנות מה שכבר נעשה, והעתיד עדיין רצוני לומר עדיין עתיד לבא ולמה הצטער עליו הלא ישועה ה' כהרף עין, גם אפשר שהצטער על עולם שאינו שלך כי שם קורם בוא עת הראנה שאתה מצטער עליה יסוף ה' לעולם, וההנהגה כהרף עין רצוני לומר ההנהגה אין זמנו אלא כרגע ואם כן למה הצטער על דבר שאינו אלא כרגע ורצוני לומר אם זמן צערך יגונך אורך הלא כל רגע ורגע זמן בפני עצמו ואפשר שאחרי כלות הרגע ישתנה ענינו כמו שפירשתי העתיד עדיין. אתה כן אדם כתוב ואת המליצה על לוח לבך ואז תפיק ראונותיך. עוד יש מליצה יפה החכמה ורמייה לפעמי אהב הראנה:

בפעלות חכמת למטה מן, תן תודה לקינך על יתרונך.
בפחדות חכמת למעלה מן, תביט בחסדךך ותתקן תוסף.

רצוני לומר אם יחסר לך מעלה אחת הן בעושר הן בכבוד הן בכריאות או במה שיהיה לך נזק והפסד בעיניך או חבים ותחשוב שיש אדם אחר לפחות בעולם שיש לו לפחות חסרתך אחר גדול יותר מחסרונך וזה יהיה לך לנחמה על חסרונך שאינם גדולים כל כך מחסרונך של האחר לכן תשבח ותודה לקונך שהוא הקרוש בדרך הוא על שנתן לך יתרון ומעלה על אדם אחר ואף על פי שאפשר שאתה חושב יותר גדול מהאדם ההוא והיית ראוי לעונש גדול יותר ממנו. במדות וכו' רצוני לומר אם אתה בעיניך בעל מרות טובה אל תתנאה בזה כי לעולם תמצא איש אחר בעולם שמדותיו ומעשיו יותר גדולים ממעשיך כי אינך ראוי להחזיק עצמך לחסיד גדול סכל העולם, ואם תמצא לומר שמעשיך טובים יותר מכל מקום אפשר שמעשי איש אחר הקטנים ממעשיך המה יותר רצויים ומקובלים נגד הבורא יתברך כמו שכתוב באיץ שאמר חסיד אחר וזה לשונו, כל אדם שראיתי החזקתי יותר ממני אם היה חכם יותר ממני אמרתי שהוא ירא אלקים יותר ממני מפני רוב חכמתו ואם היה קטן בחכמה אמרתי הוא שונן ואני סויר ואם הייתי זקן ממנו אמרתי עונותיו מועטים מעונותי ואם כסוני בחכמה ובימים אמרתי לבו טוב לאלקים יותר מלבי לפי שאני יודע העבירות שעשיתי ואני יודע העבירות שעשיתי ואם הוא עשיר ממני אמרתי שהוא עושה צדקות יותר ממני. בחיה סמים הכי ואם הוא דל יותר ממני אמרתי כי הוא רכא ושלל רוח יותר ממני ולכן הוא טוב ממני. ולי נראה סברא פשוט שהרל יותר טוב מהעשיר מכמה מקרים, האי שהעשיר אינו עושה צדקות מסמנו כראוי לו לפי עשרו על דרך לפום גמלא שיחמא וגם כשאר מצות שיין לומר כן על דרך כל המקיים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר מוכח מה רלפי הפכע אין עני יכול לקיים

יוסף אומץ

התורה כמו העשיר גם אמרו חכמינו וז"ל הירור מצוה ער שליש במצוה נמצא אם העני מוסיף אומץ כפי האפשר לו שכרו כפול ומכופל **מן העשיר**.
 וכר' להראותך שהעשיר יכול להכשל בעשרו שיענש בעונשים גדולים רחמנא ליצול אעתיק בקצרה מה שכתוב בח"ה כר' להבינך הרבר על בוריו, וזה לשונו, רוב הסמון יהיה לאחר מנ' רברים, לטובה לנקמה לנסיון, סימן הטובה הוא שיהיה בעל העושר מוסיף בתורה ובעבודה ואל יבסח בעשרו כמו שאמר איוב אם שמתו זהב כסלי וגו', סימן הנסיון והנקמה מבוארים יותר בררשות בן שועיב מבח"ה לכן אעתיק לשונו, סימן הנסיון כשמצויא הסמון ברברים האסורים בתענוגים וכמאכל ומשתה וגשים ואינו מהנה לאחרים ואינו עושה צדקה ואינו עובד השם בו ועל זה נאמר עושר שמור לבעליו לרעתו. סימן הנקמה הוא סדרתו בהרויח סמון ססכן עצמו לחורב כיום ולקרה בלילה ומפחד עליו יומם ולילה ואינו נהנה ממנו ולא ישליטנו האלקים לאכול ממנו. ועל זה נאמר כל ימינו מכאובים, ער כאן לשון בן שועיב. אחזור ללשון ח"ה, והמשכיל כשחבא לו טובה מאח השם יחברך נותן לו שבח והוראה יח' ויכנע לו יחברך מיראחו שלא תהיה הטובה שלוהה לו מאחו יחברך לנקמה, ער כאן לשון ח"ה בקצרה. לכן כל בר לבב כשיזכהו הקדוש ברוך הוא בעושר יוסיף על ידו תורה ומצות ושבח להקדוש ברוך הוא ולא חסריריהו ראגת עסקי הסמון מלהחרשל בשום מצוה בעולם ולא ירום לבבו מאחיו העניים רק יחשוב בלבבו כי נגלה הוא שחזור בעולם ומי יודע אם אין העושר שלוח לו מאחו יחברך לנסיון לנקמה לכן צריך לשקול כל דרכיו ומעגליו בפלס סאוני משפס שלא יכשל בעשרו שיהיה שמור לו חס ושלוש לרעתו בעולם הזה ובעולם הבא.

ואם יבא לו הפסד בממונו חס ושלוש אל יצטער על כך ואל יפחז ככך מחורתו ועבודתו ומכל דבר מצוה ויזכור בלבבו מליצה רבסמון הנ"ל במעלות חכם למעלה מסך וכי' גם ישים אל לבו מקרא מלא ה' נתן וה' לקח שפירושו בריח כל סקום שנאמר וה' היינו הוא וכית רינו ואחרי שמבית דין שלמעלה נגור עליך הפסדך יהי שם ה' מבורך על דשקלת למטרפסך כל עונשך בהאי עלמא לכפרת עונותיו שלא תאכר על יריהם שום וכות מעולם הבא כי יפה שעה אחת בעולם הבא מכל חי העולם הזה ובפרט אחרי שלא בא לך שום הפסד מעונותיך רק הפסד ממנוך ואפשר שנשאר לך ממנו כפי צרכך למחיתך ולכלכל בני ביתך אם כן מה לך כי נזעקת להצטער סאר על זה הלא אף אם יש לך מלא ביתך כסף וזהב אין יתרון לבעליו כי אם ראות עיניו וסרף נפשו ובני ביתו והנחור לעת מצוא זו מיחה חשיריהו בקרב הארץ ולא חוליכתו עמך לעולם הבא ומי יודע הבא אחריך לקחת ממנוך החכם יהיה או סכל יהיה ומי יודע אם ישאר בידו על דרך שאמרו חכמינו וז"ל אם לא בא הוא בא בנו ואם לא בנו בא בן בנו וכל ראגותיו לא יועילו לו שיבסח לבו שישאר ממנו ביד ורעו כאשר בומנינו זה ראינו כמה וכמה שאבותיהם היו

יוסף אומץ

בגמר המעלות והעושר וזרעם הבאים אחריהם בהמות ירעו ויש מהם אפילו בחי אבותיהם ויש מהם שהעשירים עצמם בשפל ישבו ואם כן למה נצטער על עולם שאינו שלו בראנה שאינה מועלת לו כלום ואם חמצא לומר שיוכל להועיל ולהיטיב לזרעו אחריו מכל מקום אין לו לחסור נפשו מסובה עבורם כמאמר חזקיהו טוב הדבר אשר דברת כי יהיה שלום ואמת בימי ואפילו אם ממוני נפסדו עד שגם ממונותיו הצריכים לעצמו נתקפחו יחשוב שעניו ובשתו לקבל מחנה בשר ודם הם לכפרת עונותיו ולא יראו ולא יצטער. אמרו חכמינו ו'ל בערכין כל שעברו עליו ל' יום בלא יסורין קבל עולמו רצונם לומר חלקו בעולם הבא במערכא אמרי פורענות מווסתה לו. ובפרק חלק כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו אצלו והיה ר' עקיבא מצחק אמר ליה מפני מה אחה מצחק אמר ליה שכל זמן שאני רואה רבינו שאין יינו מחמיץ ואין פשחנו לוקה ואין שמנו מכאיש ואין רבשו מרכיש אמרתי שמא קבל רבינו עולמו ועכשיו שאני רואה רבינו בצער אני שמח, אמר ליה, עקיבא כלום חסרתי דבר מן התורה כולה, אמר ליה למדננו רבינו כי אין צדק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחסא. הרי שאפילו על צער החסידים הקרושים שמחו תלמידיהם בשמחה רבה כרי שלא יאבדו דבר מה מחלקם בעולם הבא כל שכן אנחנו אוזני קיר המתנוללים בריבוי חלאת צואת עונות שלא נצטער על שום הפסד או יסורין הכאין עלינו אדרבה נגילה ונשמחה בהם על כפרת עונותינו בעולם הזה למען ישאר לנו חלקנו המועט המוכן לנו בעולם הבא. גם מוכח מזה שכפרת פשע בכל היא ולא דוקא ביסורין גדולים אלא גם בכל אבידות ממון וגדולה מזו אמרו מי שביקש ליטול מכיסו ג' פרוטות ולא עלו רק כ' דהוי יסורים. אכן כרי שזוכה על ידי צערו לעולם הבא צריך שיפספש במעשיו על איוה חסא האלקים אנה לידו ויתקן דרכיו בדרכי התשובה ואל יאמר חס ושלום כי היסורין באים לו בדרך מקרה כי על זה נאמר ואם תלכו עבי בקרי והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי שפירש בצרי יגון לשון קרי הוא לשון מקרה שענשו מרה כנגד מרה שיעזבוהו הכורא למקרים ויסתיר פני שסירתו ממנו. וחיתפוש דרכיו יהיה מרה כנגד מרה שאם בא לו הפסד ממון יעיין אם חסא בממונו ואם בא לו היוק בידו יעיין אם חסא בידו וכל כיוצא בזה. ובספר חרדים מנה בתרי"ב מצות שעל כל צרה שלא חבא מצות עשה לזעוק ולתריע כרי שיעלו כל העם על לבם שאין זה מקרה אלא נזירה על העונות וישובו לפני ה' ולא יוסיפו לחסוא שנאמר על הצר הצורר אחכם והרעותם בחצוצרות עיין שם דף כ"ה. ומפני אהבתי מרה הבסחון אצא חוץ מגורי לכתוב המשא ומתן שהיה לי עם חמי הפרנס הריר אברהם כרייסינג ו'ל כשעת אימה גדולה בהתחלה בלבולי המסור קריוו שהתחילו בשנת ושבת פרשת ויירש ורעך את שער "ש"נ"א"י לפיך שרפו כל ידים וגמס כל לבב וגאנתו בשברון מחנים כי באמת היתה עת צרה גדולה ליעקב אשר באה בפתע פתאום כשסוף מים ולפי המבט היה נראה שלא היה באפשרות

יוסף אומץ

לבא ריוח והצלחה כי אותה קוסמסריא שהעמיד הנשר הגדול יריה על ידי הפצרת המסור היו נוגשים ואצים אותנו ובפרטות אחד מהם מושל ומקשיב על המסור ומשרתתו ואצל הנשר הגדול יריה סוגרו רלחים בשפל קול המענה נמצא שלא היה מי שיטה אוון לקול משולחי כלל אשכנו הבאים שמה בהשתרלות זה ולכן על פי הרבירים האלה היה חסי עליו השלום מצטער מאד באימתה ופחד וחרדה אשר תלבישהו שעל ידי כן נבהל מראות נעוה משמט ואחווהו פלצות ותרעה עד שכמעט מת לבו בקרבו וכראותי כל אלה בו רברתי עמו קשות שלא יסור מרת הבסחון מלבו ואל יעשה עצמו כקמני אמנה חלילה לו מעשות כדבר הזה, והשיב לי על מה אבטח אחרי ראותי שהמסור עומד לקטרנ וארוננו הקוסמסריא סר למשמעתו והנשר הגדול סחר פנים ישים שאי אפשר לאחר מהשתרלנים לראות פניו וכיון שנסתלק הסניגור פשוט הוא שהמקטרנ מקטרנ ויכול למלאות בנו כל מאוי נפשו. השבתי לחסי ויל אם כן באיזה אופן נצטוינו על מרת הבסחון שהיא שורש גדול לאמונתנו הכי בשבתנו על סיר הבשר ושוחים מורקי יין ולא יד ה' נגעה בנו בכלום יהיה לנו שכר בהבסחתנו הלא לזה אין נכון לקרותו בוסח רק עיקר מרת הבסחון הוא בבוא כשואה פחרנו ואף על פי כן אנו בוסחין ברחמי שמים שיהפוך כרגע מספרנו לסחול זהו הבוסח בה' אשר חסר יסוכבנהו מצד שכר כסחוננו וגם בדרך הסבע כי כשהארם בצרה גדולה דרך האדם שראגת צרתו חבלכל מחשבתו עד שאין לו לב להשכיל ולהבין מה לעשות לבסל הצרה כאשר אני הנבר ראיתי כן בעת ההיא סמוך לגירוש עירנו שמרוב בהלחם לא היה בהם כח למצא מנוס ומשלס לצרה אכן הבוסח בעומק לבבו שכל מה רעביר רחמנא לסב עביר נשאר לבבו בריא כאולם ככל הראגנות והבהלות הגדולות שעוברים עליו כי לבו נכון בסוח בדיון אמת שופס צדק אשר לו הגדולה והגבורה לעשות כרצונו בכל הברואים שאפשר שמחוק צרה גדולה ימצא פרות והרוחה כהרף עין ואף אם חס ושלום חתגבר עליו הצרה שאי אפשר לו בשום פנים לינצל מסנה הלא יאמין באמונה שלימה שניצול על ידי כן מכסה עונשי גיהנם שהיו ראויים לו לכפרת פשע ועל ידי צרה הקסנה בעולם הוה החולף והאובר יהיה שמחת עולם על ראשו בעולם המקיים והנצחי, ועל ידי כסחוננו באופן זה מעומק לבבו נמצא לבו חזק לפנות אנה ואנה למצוא צרי וחרופה למכת ראנתו מכלי שחמרידיו ראנתו לכלכל מחשבתו ואז יוכל לעשות פעולות בדרך הסבע שיועיל בסחוננו בהקביה להסיר מעליו הצרה אשר ראנתו עליה. כל המשא ומתן הזה היה לי עם חסי ויל ופירשתי לו מקרא רתהלים על דרך זה, קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' שהמקרא הוה חסוה כמאר שהוא כפיל ומשולש ומרובע ואסרתו לו שכונת המקרא הוא כך, קוה אל ה' ואז ויאמץ לבך, רצונו לומר יהיה לבך חזק בלי סדרא מטרדת אותך ואז תוכל למצוא עזר וחרופה ליגונך ועצבונך ואז וקוה אל ה' רצונו לומר יהיה תקותך ובסחונך חקוה שלימה שיתעילך בסחונך שחשחוק לא יתעיל לאדם אם יסמוך על הנס כמו שכתבתי לעיל שתארם מחויב

יוסף אומץ

לעשות כל מה שביכלתו רק שלא ישים כסחונו על פעולתו וחריצתו שבלא רצון הקדוש ברוך הוא לא יעזילו כל התחבולות ופעולות שבעולם וזהו שסיים וקוה אל ה' רצונו לומר שתקוהך חועילך, ואף הראגה של המסור הנ"ל לא באה רק להתנצח מסון. בכותבי פרק הכסחון במהדורא קמא והיינו מסון לפורים שפ"ס באו כחכים מוינא מרברים רעים מאד אשר עלו במחשבה אשר לקול השמועה אשר שמענו חרנו כסננו ולכן תקננו מה חשוכה וגשלוה ספרים ביד הרצים לכל מדינות אשכנז שגם המה יקיימו כל חוקף דברי אגרת החשובה אשר כן עשו ויותר ממה שכתוב לפנייהם והיא שעמרה לנו שלא באו הרברים ההמה מכה המחשבה אל הפועל. ובשעה בתיבה פירוש זה בא אלי שאהבה נפשי הוא אשר הביאני בהפצרתו לחיבור ספרי זה בינון בעצער מסריר ומכלכל מחשבתו בסכנו ואמרתיו לו רברים אלו בענין הכסחון מן המה יהיו לך למשיב נפש ולכלכל מחלת ראגתך ענה דרורי ואמר לי כל מה שגורר אוכל לקבל באהבה הן אכירת מסון הן אכירת הנופים חס ושלום כי אני מאמין באמונה שלימה דכל מה רעביר רחמנא לסב עביר להרויח חלק עולם הבא אכן על זה פקחתי עיני ונשבר לבי בקרבי כי יגורתי מפני האף וההמה של חמת המלך הקשה שיסר ביסורין חס ושלום ועל הצער ההוא יגון כלבבי יומם ולילה כי אני הגבר רואה התענוג רך וענוג מנעורי עניתי ואמרתיו אל יפול לכך על זה כי לפי האמת קבלה אמתית ביריני שהעומדים בנסיון לקרש השם אינם טועמים טעם יסורין אם גמרו בלבכם לעמוד בנסיון אף אם יהיה צער היסורין גדול מאד כמו שכתבתי בחלק א' ביריני קירוש השם, אכן באשר אין ראוי לסמוך על הנס אשיב לך לפי דרכך ואמשול לך משל כל חולה לוקח צרי לנפשו כמשקאות ותרופות מרים כרי למצוא תרופה לנופו הכלה ובלה וברגע איננו, גם יש שקוטע רגלו או ידו בעצער יסורין גדול כדי להציל שאר גופו ואף על פי שסכאובו גדול מאד מאד על אחת כמה וכמה שייסבול האדם בשמחה שלימה צער נופי בעולם הזה מפני קורת רוחו ונשמתו בעולם הבא, והשיב לי אהובי הנ"ל כן דברת אם לא יהיה דאגת צער ארוך חס ושלום, אמרתיו לו גם זה גכלל במשל הנ"ל כי יש שעושים רפואות על ידי משקאות העצים שקורין קואר שמגלגלים עצמם חרש ימים ויותר במשקאות המרים ההם ובכל יום פעמים שמועים זיעה גדולה וארוכה בבי' או ג' שעות ועל ידי כן נעשו חלשים במאד ועם כל זה אוכלים לחמם במשקל ולא לחצי שובעם ואינם שותים שום משקה המוטרעם להם וכן אותם שרוחצים במרחצאות החמים כגון חיוביר וכיוצא שמענין את גופם כשבויעים ימים שישושים יומם ולילה במים חמים ההמה ואפילו בעה השינה שוכבים שמה על אצטבאות האכנים שבתוך המים וענין זה קורין אויו שלגין העצם גדול וארוך מאד והכל בשביל כריאות גופם כל שכן שאל יקח האדם בשום צער שיבא עליו לתועלת נשמתו כל זה ישים האדם אל לבו אף אם יהיה קצה האחרון בראגתו אכן בכל עת יבטח לבו בחסדו ה' כי לא תמו כי לא כלו רחמיו שהרבה שלוחים

יוסף אומץ

למקום להצילו מרעתו ואפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע מן החרמים. על פי הרבנים האלה תוכל להסיר ראגה מלבך ותעלה על לבך שהראגה מלבך שהיא רעה מאד לגשמה שהיא הפך מרת הבסחון גם היא מוקח מאד לנוף כמו שכתוב בצרי ינון גלוי וירוע שהראגה מחלת הנפש ולפעמים סבה למיתת האדם פתאום וזה כשיגבר הינון על האדם ויתחזק בו.

אחרי שהבסחון וההסתפקות שחמים אעתיק עתה איזה כללים מנחת הלכות שלא ככתבו וכלשונו אכן כלל הענין אשמור לדבר בקצרה והנהגתי אישים בדרם.

פרק ההסתפקות.

הסכל יסעה בג' פנים, הא' שמקבץ ממנו באופנים רעים ואלו לא לקח אותו בדרך רע היה הקדוש ברוך הוא מוסין חלקו בדרך טוב והיה מחקים בירו ענין תורתו ועולמו כי מה שגור לו הקדוש ברוך הוא מהמסון שיהיה לו ממנו אין לגרוע, הב' שהוא חושב שכל המסון שיגיע לו הוא סרף מונו ולכן הוא מסמר להשתרל עליו ואינו כן כי אפשר שיקבצנו לבעל אשתו אחריו ולחורגו ולגרול שבשונאיו ועל דרך זה מה שאמר שלמה בחכמתו עושר שמור לבעליו לרעתו כי על ידי מסון יתקנאו בו ויעטרו עליו לסטים להרגו מלבד שאר מאורעות שיוכל להגיע להאדם מחמת קנאה ושנאה. גם אפשר שיקבץ המסון ליתנו למי שנגזר לו שיקבל מונו ומחיתו ממנו והוא רהיניו המקבץ ונותן זוכר כאלו הוא כלכל אותם בחסרו וכסוכו הגרול ורועה שישבחוהו הרבה עליהם וירום לכו עליהם ויחשוב שאם היה מונע ממנו מהם היה המסון כולו נשאר בירו הם היו מוטלים ברעב ואיש כזה יגיע לריק בעולם הזה ויפסיד שכרו בעולם הבא, הג' שיש בני אדם שמשחרלים להרבות מסון לאהבת הכבוד סבני אדם מפני שסכלים ועמי הארצות מכבדים בעלי המסון כדי שיקבלו הנאה מהם ואלו השכילו שאין ביכלתם למנוע מלחא למי שגזר לו השם יתברך ממנום לא היו כוטים בהם ולא היו מכבדים רק לחסידים כמו שנאמר כי מכבדי אכבר ועל ידי סעוהם בכבוד הגיל נכשלים להטריח עצמם ולבלות ימיהם בקנין המסון ומכשלים תורה ומצוה, גם זה הכל ורעה רבה. אחד היה סופר ומה היתה פרנסתו, שאלו אותו שכניו מה עניין אמר להם בסוב בעוד ידי שלימה ולעת ערב נגרעה ידו ועושה זה היה לו על אשר בסת על ידו. ונראה לי שלא נענש רק מפני שהיה לו להזכיר רצון השם בדבריו כגון בעוד שהקדוש ברוך הוא שומר כל עצמותי. יש מי שממנו בא לו מדרך הירושה והרומה לזה רצוני לומר מציאה או מחנה מה שלא בא לו מיניעתו ויחשוב כי לולי הסכות ההמה לא היה מסונו מציע אליו ומשבת הסבה מכלערי המסכב יתכרך והוא רומה לאדם צמא במדבר ומצא מים שאינם מתוקים ושתה מהם כשמתה גרולה וכאשר הלך מעט מצא מתוקים ונצטער מאד על שחית המים המרים כן בעלי מסון שישינהו בסבה ירועה גם אם לא היתה סבה ההיא היו משינים המסון בסבה אחרת. אופן הבסחון

יוסף אומץ

בענין אשתו וקרוביו ואוהביו יהיה לבו גאמן בכל עניניהם לטוב להם וילמדם עניני תורה לעולם הבא לעבודה הכזרה ולא כדי שיקבל שכר והנאה מהם על זה ואם תהיה כונתו על אחד מרברים הנ"ל לא ישיג רצונו בעולם הזה ויפסיד שכרו בעולם הבא, ואם כונתו לעבודת האלקים יעוררו אלקים לנמול בעולם הזה וישם בפי העולם שבחו ותיקר נפשו בעיניהם וינע אל הנמול הנדול בעולם הבא. כשיבקש שאלה ממי שהיה יבסח בו על אלקים שיתן בלב אותו ששואל ממנו שאלתו למלאכתו והוא יהיה סבה לעניניו כאשר ישם עבודתו בארץ וזריעתה סבה לסבת מזונו ואין לתודות על זה לארץ רק ההוראה לכזרה לברו ואם יהיה היוק בזרע הארץ אין להאשים הארץ רק אשם אשם הוא מצד עונו שלכן לא היה רצון הכזרה יחברך שהארץ חתן יכולת, כן הדבר בשאלתו שאם ימלאנה לו אותו שבקשה ממנו יורה לכזרה אשר השלים חפצו וגם יחזיק טובה למי שנעשה טובתו על ידו שאין מנלגין זכות רק על ידי זכאי. ואם לא ימלא בקשתו אל יאשימנו אך יורה לאלקים אשר יבחר לו הטוב כזה רצוני לומר שמנע מעשות שאלתו לאויה סבה שהיה אם מצד עונותיו או מצד מה שבוחן לבכות יורע שהשגת בקשתו לא היתה טובתו כמשל הקוף ברגלו בשעה שרצה לפרוש כיס. וכחב בא"צ האדם אשר חיותו וצרכיו תלוין באדם אחר לא ישם בסחונתו רק על השם יחברך אשר לא עוב חסרו ואמתו, משל לסאה עורים התולכים זה אחר זה וכל אחד שם ידו על כתף חבירו ובראש כולם יש איש הרואה והוא מנהיג כולם וכל אחד יורע שאף על פי שכל אחד שם ידו על התולך לפניו והוא מנהיגו מכל מקום אין ההנהגה באה מכחו רק כולם נמשכים אחר הראשון הרואה ואם הוא ישמט מהם כולם יפלו, כן יחשוב אדם שהקדוש ברוך הוא מנהיג כולם כעורים וכל אחד מסתייע בעור חבירו אך אין בחבירו כח לולי המנהיג העליון ברוך הוא. וכמו שהמחפרנס לא יחשוב אלא בהקדוש ברוך הוא כן המפרנס לא יתנאה שהוא מפרנסו אך הוא כעור המנהיג עור חבירו בעור המנהיג הראשון שהוא הרואה, עד כאן לשון א"צ. אופן הבסחון בעניני אויביו הוא שיסבול חרפתו ולא ינמול להם כמפעלם אדרבה ינמלם חסר ויוכור בלבו שתועלתו וגזקו ביד השם יחברך לברו ואם אין רצונו בנזק כל האויבים שבעולם אי אפשר להם לעשות לו שום רעה בעולם ואם יארע שהיה סבה להזיקו יחשוב עליהם הטוב ויתלה הזיקו בעונותיו ויחנן אל אלקים שיכפרם ואז ישובו אויביו לאהבתו כמו שנאמר ברצות ה' ררכי איש גם אויביו ישלים אתו. הכוונה אהוב לכל מפני שהם בטוחים מהזיקו והוא גם כן בטוח מהם מפני שיורע שתועלתו וגזקו אינו ביד שום נכרא ושהוא בטוח מהם והם בטוחים ממנו יאהבם ויאהבוהו והאינו כופה אין לו אוהב מפני שחושב שכל טובה המגיע להם סרה ממנו וכל מה שנמנע מתאוותיו הוא כעבורם ואם תבואהו רעה בממנו ובניו יחשוב כי הוא מאחם ושכירים להעביר הנזק וכיון שחושב כן ימאסם ויקללם והוא הנמאס בשני העולמים.

יוסף אומץ

הבוסח נששו במנוחה כי יאמין שהבורא יתני עניניו לסוכתו בעולם הזה ובעולם הבא ומי שאינו בוסח הוא תדיר בראגה תצער ועצב אפילו כשהיו כל עניניו בטובה נמורה שכל כונתו להרבות ולהוסיף שרואנ חמיר אולי יחסר לו ממנו או אולי יחלה בענין שצטרך לממן רב ואינו מכין צדה לעולם הבא כל שכן אם יהיו עניניו ברעה, ועל זה נאמר כל ימי עני רעים. הבוסח כשהיה לו ממון יתר על מונו יוציאנו לעבודת הבורא יתברך והאינו בוסח אינו רואה העולם וכל אשר בו די פרנסתו חס על ממנו מלהציא למה שהוא מחויב להקדוש ברוך הוא ולבני אדם, עד כאן לשון ח"ה. אחרי שמבאר חיוב הגדול מחזק הבסחון בהשם יתברך ושכל חריצתו של האדם לא יועיל להיטיב לו או לדחות ממנו שום נזק אם אין רצונו יתברך אם כן יאמר האדם מה לי ליגע עצמי במלאכה או לכתת רגלי בדרך רחוקה כדי לצור ציר להביא סרף לכיתי ממה נפשך אם אין חסך הבורא לכלכלני הלא כל פרחותי לריק ולהבל ואם חסך ה' כי אם כן גם אם אשב ובטל רק ביראת ה' ותורתו כל היום היא שיחתי הלא מסרחק יבוא לחמי בגיורת הבורא יתברך, מחשבה זו היא שוא ומרחיקים שאף על פי שהקדוש ברוך הוא מוסיף לכל אדם פרנסתו אין זה רק אחר שיעשה האדם המוטל עליו לסכת פרנסתו ולא יסמוך על הנס שיעשה הקדוש ברוך הוא ארובות להמסיר מן על הארץ להויל מסרות זהב וכסף ועון גדול להסריח כלפי מעלה כביכול לשנות הסבע בדרך גם ואין כל אדם זוכה לגם ואף אם עושין לו גם מנכיו לו מכותותיו ומקרא מלא צוח ואומר סוס מוכן למלחמה ולה' התשועה גם דרשו חכמינו ו"ל על וברכתך בכל אשר תעשה יכול אפילו יושב ובטל חלמוד לומר בכל אשר תעשה, וכן שועיב כתב בשם המכילתא ששת ימים תעבוד זו מצות עשה לעשות מלאכתו. ובחיה האריך סאר בעונש מי שבוסח על השם יתברך הן בעניני החולי ותבראות הן בעניני מחיתו ופרנסתו או במה שיהיה והוא יושב ובטל ומקוה שיעשה לו הקדוש ברוך הוא גם בשניי הסבע, וכל דברי ח"ה חמה שהאדם יעשה בכל עניניו חריצותו בסבות שיגיעוהו לכקשתו ויאמן כאמונה שלימה שאין הסבות מועילים אותו כלום כלא רצון השם יתברך כאשר יש לבעל הארמה לחורשה ולוורעה ולהשקותה ויבטח על השם יתברך שיכרך אותה להרבות תבואתה ואין לו לבסות שהצמיח הארמה בלא זריעה כן בעלי סחורות והמלאכות יבסחו בדם כאלקים שהוא משלים לאדם מונו באיזה סבה שירצה ולא יחשוב שהסבה שיעשה היא תועילתו, עד כאן מח"ה קצת בקיצור. אחרי שהודעתך כל אלו הדברים הנאמרים באמת תצק אודיעך את אשר עלתה על רוחי ימים ושנים להקשות עליהם קושיא גדולה והיא שראיתי במדרש שמפני שאמר יוסף הצדיק לשר המשקים שתי מלות דהיינו והזכרתי והוצאתי נענש שנחאחר עוד שתי שנים בכית האסורים ולמה נענש אדרכת הרי כתבתי שיש עונש למי שיושב בסל בלי השתדלות וחריצות לעניניו, ואין לתרץ שמה שנענש הוא מפני שאמר לשר המשקים לשון נוכח רמססע שיעקר בסחוננו היה ששר המשקים

יציאנו לא שיהיה השר רק סבה שיתצאנו הקדוש ברוך הוא מכיה חאסורים שהרי הבחי' כתב בפרשת יישוב וזה לשונו, חס' שלום שיתלה יוסף הצדיק בסחוננו בשר המשקים רק בסח' בה' לברו אבל היתה כונתו שהשם יחברך הוסין אליו שר המשקים זה כרי שיעשה לו גם על ירו ומה שנענש באיחורו שם שתי שנים עור כמו שרשרו חכמינו ויל' זה היה על שחלה פני שר המשקים לדבר עבדו ולפי שבקש סבה ואין ראוי לצדיקים כיוצא בו לבקש סבה לכן נענש שחיה לו לבסוף בהקדוש ברוך הוא לברו שהוא יוסין אליו הסבה מבלי שיבקש הוא אותה ולצדיק כמוהו נחשב לעין שהקדוש ברוך הוא מרקק עם הצדיקים כחוס השערה, ער כאן לשונו, הרי מבואר שאף על פי ששם יוסף הצדיק עיקר בסחוננו בהקדוש ברוך הוא אף על פי כן נענש מפני שהיה מבקש סבה להצלתו, ואם כן הדרא קושיא לדוכחה. והתיסא היותר נדולה שהבחי' כתב ריש פרשת מקץ גם בשם חיה כדברים האלה. ואני לא מצאתי דברים האלה בחיה שבירינו ואם כן קשיא חיה ירירה אדיריה, ואין לחרץ דרזקא לצדיק נמור כיסוף נחשב דבר זה לעין וכדרייק לישנא דבחי' סוף וישב הנ"ל וגם דברי הבחי' ריש מקץ שמסמכותם כן, ומה שכתבתי בשם חיה שמחוייב האדם לעשות חריצותו היינו לאיש ההמוני, זה אינו, חרא שאי אפשר שדבר זה יתהפך מקצה אל קצה מצדיק לאיש ההמוני רהינו שלצדיק יהיה עונש על בקשתו סבה לענינו ולאיש המוני יהיה עונש על שלא בקש סבה, רק זה אפשר שיתחפך הענין מהקצה אל המצוע ודוק, ועוד שהרי כתב בחיה על שמואל הנביא שעם חוס צדקתו לא חקל ליכנס בסבה אחת קטנה מהסכות הסכנה אף על פי שחיה במצות תבורא יחברך כשאמר מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי ביח הלחמי לכן אמר להקדוש ברוך הוא איד אלך תסע שאלו והרגני ולא נחשב לו לחסרון בבסחוננו יחברך אך השיב לו השם יחברך ענלה בקר תקח בירך וגו' שמורה כזה כי וריווחו משוכחת, ער כאן, אם כן מוכח שאפילו לצדיק נמור מצוה לבקש סבה להצלתו וכל שכן שלא יהיה לו עונש מזה ואם כן עונש יוסף נשאר בחימה, ואני כעני' לא מצאתי יישוב נמור לזה ויען ענין זה דבר אמוני לא רציתי להוציא קושיא זו מבלי שום יישוב וינעתי ומצאתי קצת יישוב ואף על פי שאינו מספיק לגמרי אסרחי להעלות על ספר ער כי ירחיב ה' את לבבי או לבב אגוש גדול וטוב ממני לחרץ חירין יותר מספיק, ותוא זה, שיש חילוק בין סבה קרובה ורחוקה שוראי האדם מחוייב לעשות בדרך הסבך לבריאותו ולמחיתו ולכל שאר עניניו אכן אם האדם יראה ללבב שהסבה הקרובה לא תועיל לו לענין בקשתו כנון שעשה איהו סבות קרובות ולא תועילו שמוה נראה קצת שאין רצון הקדוש ברוך הוא לעשות בקשתו והנה שערי סבות הרחוקות לא ננעלו כי אפשר לאדם לעשות כמה סבות אולי על ידי כן יעשה חס' יחברך בקשתו אכן צדיק נמור אל יבקש עוד סבות רחוקות אחרי רואו שסבות הקרובות לא תועילנה שגורא מזה שאין רצון הקדוש ברוך הוא לסלואו רצונו לא יעשה כאלו חס' ושלום

יוסף אומץ

רצה לבסל נזירת הקדוש ברוך הוא בעל כרחו כביכול וזה היה עונשו של יוסף הצדיק שמעלילתו שעל ידה בא לבית האסורים היה נראה שהקדוש ברוך הוא חפץ לרבאו ביסורים כי עלילה ההיא היתה כמעט חוץ סדרך הסבע וכמאמר יוסף לשר המשקים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אחי כבוד ולכן לא היה ראוי לצדיק כמותו לבקש סבות ועילות לבסל רצונו כביכול והכי דייק לישנא רבחי בשם ה'ה שכתב וזה לשונו, וכיון שרצון הקדוש ברוך הוא שיהיה לו אחת מן המאורעות והיסורין ההם יש לו לחפץ בזה ואין לו לבקש סבה, עד כאן. ובוה אחי שפיר ענינו של שמואל שהקשיתי לעיל שענינו היה בחיפך מענינו של יוסף ששמואל שמע שרצונו של הקדוש ברוך הוא למשוך את דור המלך ועל ידי שמואל לכן לא היה נגר רצון הקדוש ברוך הוא במה שביקש סבה לענינים ההמה כדי שלא ימלא הקדוש ברוך הוא את רבריו חוץ מן הסבע בדרך נס ולכן אמר להקדוש ברוך הוא איך אלך וגו' ושמע הקדוש ברוך הוא לקולו ונתן לו עצה לעשות ענינו בדרך הסבע, והו הישוב שמצאתי לעניות רעתי והמשכיל יוסיף לקח ליישב הענין יותר. כל זה אינו רק לצדיק נסור אכן איש ההמוני אין לו חסא במה שיבקש לענינו אפילו סבות רחוקות כרמשמע מלישנא רבחי הנ"ל אך צריך שיאמין באמונה שלימה שכל תחבולותיו לא יועילו אם לא רצון השם בכך ושכל סבותיו אינם רק כנרון ביד החוצב. והנה אעתיק מה שכתוב בעקירה כיישוב הנהגות האדם מצד ההשגחה והמערכת וההשחרלות ששלשתן גראות כסותרות זו את זו ולא אחריך במקום שראוי לקצר גם אשנה לשוני הפלוסופיאל ללשון המוכן לכל וכלל רבריו הוא זה, שמי שנולד במול סוב וגם מעשיו טובים אז וראי ההשגחה תחוק טוב מולו ואיש כזה כמעט אינו צריך חריצות לענינו וכאלו נעשים מעצמם כמו שכתוב מה' מצערי גבר כנגנו ודרכו יחפץ ובשיהיו מעשיו רעים אז לא יועיל לו מולו וגם חס כח חריצותו כמו שכתוב, וה' אמר להפך עצה אהיתופל הסוכה למען הביא על אבשלום את הרעה, אמנם אם מעשיו בינונים אז לא יועילו מעשיו שההשגחה לברה תנהיג ענינו לסוב אם לא על ידי חריצותו והשחרלותו שעל ידם יעליה כסוב מולו, ואם מולו רע אז בינוני ומעשיו טובים מאד אף על פי שחספיק זכותו לבסל מולו הרע מכל מקום לא יהיה זה בלתי חריצותו ועל הרוב כשהאדם בינוני וכל שכן פחות ממנו צריך בלי ספק להשחרל בתכלית החריצות ואם יתשל בזה יפול ברע ונזקים רבים, לכן העצה על כל להחזיק עצמו כבינוני במעשיו ושמולו רעות שאז צריך לחזק שיהיה לרצון לפני ה' חסיר ויעשה חריצותו בכל האפשר ואף על פי כן יהיה עיקר כסחגו בה' שהוא יגמור סחשבתו על ידי השחרלותו ושם אין רצון הקדוש ברוך הוא בזה כל חריצות והשחרלות שבעולם לא יועילו לו, ואם תעשה כל אשר בידו לעשות על הרוב יהיה לו שכר טוב בעמלו, ואם אולי השחרלותו לא עמדה לו בעת צרתו עלה בידו כי הרין רץ שמים על ררך העונש או נסיון איוה מהאופנים אשר יותר קרובים לעצמו

יוסף אומץ

לפי מרחייו ועל כל פנים יקבל הרין בסבר פנים יפות, אמנם אם בתחלה לא יתאמץ לבשל הפנע המאורע לו הן מצד סכלותו הן מצד עצלותו אפשר הוא שתהרע היה סירו לו וה' לא צוה רצוני לומר שרצו האל היה שיעשה חריצותו לכפל הפנע הרע ההוא, משל אם יבא איש להמיתך תשמע ממנו במאמצי כחך ואם יהיו אתו רבים תבא החרדה ותסגור כעריך ואם ישברו הרלת תצא במחלתה אל מבצר שר העיר שהוא יהיה כעורך נגד אויבך אכן אם יהיה בידם כתב וחוחם המלך לחוששך יסגירך השר עצמו אליהם כאשר רבר המלך שלטון ואם כה עשית אין לך להצטער אחר אשר עשית כל מה שאפשר לעשות. וכן אם דבר כעיר חס ושלוש יחבא בחדריו ואם הרע מתחזק בעיר ימחר לצאת משם ואם יבא אחרייו והכחו יעשה כל מיני חרפות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בתסכמת בוראו ועל הרוב יועילו אלו ההשתרליות להצילו ואם אולי לא יועילו לו יצא ירי חובתו בעשותו כל המוסל עליו וירע; ובל ספק שגוריה היא מלפניו ית' ויצדיק דין שמים וימחר לזכות נפשו כידיד וחשובה, ובוה הרך ילכו הצדיקים בכל מעשיהם והוא מסיר ראנה תעצב סכל סובלי התלאות כאשר ירעו באמונה שלא נחרשלו בהצלחם ומאריך שם בראיות על חיוב האדם להשתדל ברפואות רק שיאמץ בלבבו שכל השתרלותו לא יועיל אם לא ברצון הבורא יתברך. אכן הרסכין בפרשת בחקותי כתב שלא ניתנה רשות לחולה לקבל רפואה, וצריך לומר להרסכין לא איירי אלא כזמן הנביאים כרדיק לישניה שם ראם לא כן תיקשי רידיה אירייה ממה שכתב בספרו תורת האדם והביאו בסור יורה רעה סיסם שליח וכתב עוד שם רככלל פקוח נפש הוא עיין שם תעל זה חסנהג נהג האבות והנביאים בכל עסקיהם בענין עולם הזה אף על פי שהאמינו וירעו שהקדוש ברוך הוא משגיח ומפקח בסובחם כי ראו שההתרשלות כסה שמתעיל לעניניהם לפי רעתם הוא חסא גמור, עד כאן מהעקירה בקצרה ושלא ככתבו וכלשונם. ודבריו אלו הם נגד יישובי על עתש יוסף הצריק רסבירא ליה אף אם לפי הסבע הענין נראה כי כלחה אליו הרעה אף על פי כן לא יתחשל מלעשות עצות בנפשו בכל מיני תחבולות אולי יוכל להריח הרעה ממנו. גם כן שתעיב כתב בפרשת שלח לך וזה לשונו, והנ' יחקן עצמו עם כל זה רצונו. לומר עם התפלה להציל ואל יסמוך על הנס ויעשה תחבולות כל מה שיוכל ואפילו תחבולה גרועה וקלון כמו דור המלך עליו השלום שהוצרך לשנות פעמו והראה עצמו משתגע. עד כאן. ועוד האריך בזה בפרשת וישלח. ולפי דבריהם קשיחי העצומה במקומה עומדת. ואפשר שהעקירה וכן שתעיב פליגי אבחי וסבירי להו רעונש יוסף היה מה שאמר והוצאתני לשון נוכח כאלו יהיה שר המשקים המוציא ואף על פי שבוראי יוסף הצריק שם עיקר בפתונו על השם יתברך רק שעשה את שר המשקים מזה להוצאתו מכל מקום אחרי שמשלשן והוצאתי היה משמע לשר המשקים ולשאר אינשי שזיה עיקר במחוגו על שר המשקים לכן נענש. ואחא המעיין פקח עיני שכלך אולי תמצא יישוב טוב מזה.

יוסף אומץ

אחרי פרק הבטחת התחלתה של עיריית לעגון המזון
ושלל יחס על מצות לעבדה השם ראוי למקד אליהם

פרק הצדקה ומעשר

ראשית כל אוריעך שאין אדם יוצא ירי צדקה בחתו מעשרותיו כראוי שהמעשר איננו שלו ולכן הצדקה מצוה לחור, ואמרו חכמינו דיל לעולם אל יפחות אדם משלישית השקל לשנה, ומפני שזה הוא מעט בסמך נראה לי ששיעור זה אינו אלא לעני שנים כל עני חייב בצדקה אבל העשיר יוסף ואו יוסיפו לו משמים. וסוב בעניי שאל יצמצם לתת רק המעשר שאותו קראוהו חכמינו דיל עין רעה רק יתן השמינית או החשיתית וכוה יוצא ירי צדקה ומעשר ובזריא יריקו לו ברכות בלי די כדכתיב גבי מעשר, וכוה יוצא מירי ספק אם נותן מעשרותיו למי שאינו ראוי לקבלם כי הלא אף אם יקבל מסנו מי שאינו ראוי לכך נשאר עוד בידו המעשר. וכחכ כחיי עולם זהה לשוננו, ובמעשרות אל חרפה ירך מלשום כראוי כיצר מכל רבר שמשחכר הן ללמוד או לכתוב הן לעשות מלאכה או מצא אכירה או קיבל מחנה בכל ענין שיבא הן כסף או זהב הן שוים מהכל יפרוש מעשר כי רבר זה אין לו ערך כי את כל אשר אמר הכורא בכל רבר החיר במעשר. פה ראיתי מנהג פשוט שאין נותני מעשר מן החרקות הכאים בנרונא או בירושה, ונראה לי שזריא אין חיוב ליתן המעשר לפי שוים אכן חיוב ליתן שנה מעשר פירותיהן רהיני השכירות הראוי ליתן מהקרקע ההיא, אכן במקומות בבית הכנסת אם הוא גברא רלא עביר למיגר רק בערך הוול אלו לא היה לעצמו מקום יעריך השכירות בוול וכן אם ביתו חשוב ואלו לא היה לו בית ההוא יהיה סמצצם עצמו ברירה פחותה יעריך השכירות כערך דירה פחותה. ואיש רע עין אשר קרשיו ומעשרותיו לו יהיו שמעכבם בירו ענוו נדול מנשוא אפילו אם רעתו שבתניע חור עתו למות יצוה לכיתו לחלק מעשרותיו לעניים אף על פי כן יכבד סאר ענוו משני מעמים, חרא כי מי יורע אם חכם יהיה או סכל יהיה סמוך למיתחו שלא יוכל לצוה כרצונו או אפשר דישתקיל סלוליה ואו יסות ונולח העני בכיתו עולמית, ואף אם יעשה צאחול לסדר עניניו בעורנו חי ולבו בריא כאולם סכל מקום ענין המעשר אי אפשר לתקן בבריאותו כי התוצאות וההכנסות עשויים להשתנות רבר יום כיומו, ואם חמצא לומר שהיה לאל ירו לצוה על המעשר כראוי סכל מקום אחרי שהיא לא יתן המעשר רק יורשיו קרוב אני לומר שאיננו מקיים המצוה כראוי על דרך במחים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ורומה הוא למה שאמרו חכמינו דיל חסרא לנגבא שלמנא נקם שאחרי שרואה שאולח ירו לכן מוציא הכסף מתחת ירי יורשיו אבל הוא לא קיים מצוה כראוי לפי כבודו וחיוכו. לכן ואח העצה היעוצה לכל חרר לרבר אלקים שמכל ריוח שיניע השם יתברך לירו יפרש חיקף המעשר ויתן אותו בחיבה מיוחדת וישים פתקא בחוכו

יוסף אומץ

שכתוב עליו מעשר וכוה יש ג' חיקונים, הא' שבדאי יחלקו בזריות ואל ירע בעיניו לחתו לעמים כי כבר נחשב לו כאלו התציאו סירו אחרי שמיחר ומופרש לשם מעשר, הב' שאף אם ימות ונשאר ממעשרו בידו מופרש כגיל על ידי שלא ראה עמים הגונים בעיניו שיתן להם כל מעשרותיו מכל מקום אין לחוש למכשול עון שאחרי שהמעשר הוא בכלי מיוחד עם פיתקא כגיל יבינו יורשיו שהוא מעשר ולא ישלחו ידיהם במה שאינו שלהם, הג' שיתא כנחיתה בניו מעשרותיו כאלו נחנם הוא כחיו אחר שהפרישם בכלי מיוחד רכל היכא דאיתא בי גוא דרחמנא איתא. ובאלשיך ריש פרשת חרומה מאריך במעלת המפריש הצדקה קודם נחיתתה עיין שם כי אני איני רוצה להאריך ברשות. אין חיוב להפריש המעשר מהרבית או מהריוו כעוד שהקד עדין בספק, אכן לזה צריך והירות וזריות גדולה מאד לכתוב כל קבלותיו סחוב או עסק שהוא למען יוכל לחשוב באמונה שלא יעכב פרוסה מהמעשר. ואין לחשוב מעסק למען לנכות מהריוו שיש לו מעסק אחד כפי ההפסד שיש לו בעסק אחר. אסור לקנות ספרים או נרות לבית הכנסת או מצות מהמעשר כמסוכה בהנהגת שלחן ערוך יורה דעה סימן רמ"ט. תענה אפרש אופן נחיתה המעשר והצדקה מצד הנותן והמקבל בכל חלקיהם, וראשית כל אפרש החנאים הצריכים למקבל צדקה שזולתם עון המקבל גדול שגוול ענים והנותן אינו יוצא ידי חובתו בצדקה ההיא וגוול ענים ובמעשר הוא כאלו סעכב המעשר לעצמו שעונשו מרובה כגיל. התנאי הא' הוא מה שאמרו חכמינו דל מי שיש לו מאחים וזו ואינו נושא ונותן בהם או ג' וזו ונושא ונותן בהם הרי זה לא יסול, כל זה רוקא כיסיהם שמחיתם היתה בשופי והיה זול ככל רבר ולא היה עליהם עול מלך ושרים ואנשי הצבא כמו כימינו ולכן כתבו הבתראי שבזמן הזה יוכל לקבל צדקה עד שיהיה לו קרן שיוכל להתפרנס עם בני ביתו מהריות, ואם נכסיו משועברים לבעל חוב או אפילו רק לכתובת אשתו מותר לקבל עד שיש לו שיעור הגיל מלבר המשועברים. אכן נראה לי דלאו משנת חסירים היא שעשיר יקבל צדקה מפני שיעבור כתובת אשתו. אין לחשוב בכלל סך הגיל בית דירתו אבל בית שאינו צריך לדירתו מחיב לחשוב, גם כלי בית אפילו כסף וזהב אין לחשוב, במה דברים אמורים ככלים שמשמשם בהם לגופו כגון כלי אכילה ושתיה אבל כלים שחוף לגופו כגון שלחן ומגורה של כסף וכיתא נחשבים, ואפילו כלי כסף וזהב השייכים לגופו אם בא ליטול מקופה של צדקה צריך לחשבם ולא אמרו שאין נחשבים רק לקבלתו מיחידים. וכל מה שאמרנו שאסור ליטול היינו דרך צדקה אבל דרך דורון וכבוד יוכל לקבל. ולחלמיר חכם מצוה להנותן והמאכילו נחשב כמביא בכורים והמסקהו יין כמנסך יין על גבי מובה. ושעורים אלו על המקבל שהוא יודע כסף ערכו כמה הוא אבל הנותן שאינו יודע כמסמנויות של חבירו רשאי ליתן צדקה ממעשר לכל מי שפושט יד ליטול אפילו כשהוא יודע שנותנים לו כתורת צדקה או מעשר, אף על פי שאומרים לו להנותן שהמקבל אסור

יוסף אומץ

שאסור לו לקבל וגם לאינשי משמע להו חכי מכל מקום הרשות בירו ליתן לו צדקה כי אין אדם יודע מסמוניות של חבירו ועל זה אסרו חכמינו ד"ל כואו ונחזיק טובה לרמאין. אכן מי שהוא ודאי עני יותר ממנו לפי דעת הגותה, הוא קודם לזה. אכן למי שברי להנותן שהוא אמור יותר משיעור הראוי בוראי לזה אסור ליתן צדקה או מעשר. וכן אם המקבל בעצמו אינו יודע שנותנין לו בתורת צדקה ומעשר כי איננו רוצה לקבל צדקה וגם הוא אמור קצת בעיני הנותן גם לזה אסור לתת צדקה ומעשר. החנאי ה' שהמקבל צריך להיות איש כשר אבל אם הוא עברין דהיינו שרגיל לעבור אפילו רק על מצוה אחת ראוריתא במודר לחיובון ולא עשה חשובה אין מצוים להחיותו ולא להליתו אכן אין איסור בדבר. תצריך עיון גדול אם רשאי ליתן לאיש כזה מן המעשר דמת שכתבו הפוסקים שאין איסור בדבר לא קאי רק על הצדקה, לכן, כל בעל נפש יחוש לעצמו שאם רוצה ליתן לו יתן לו מכיון. ומי שרגיל לעבור על מצוה עשה אחת ראוריתא להכעיס רשביק התיירא ואכל איסורא לזה אסור ליתן לו כלל, כל זה מוכח ממשמעות בית יוסף ושלחנו אף אם אינו מפורש בהריא. אסור חכמינו ד"ל ליתן פת למי שמסופק לו אם נפל ידיו ובכלל זה יש הגותנים פת לאותן הנערים המנוערים מכל סוב הצועקים הב הב לפני הפתחים שרובם ככולם אוכלים בלא סיבול ובלא כרכה ובלא קידוש, ואם חסו עיניו על הנער ההוא ידקדק שיתן לו פתו בביתו אחר נטילתו ואחר הקידוש ששמע ואו יהיה שכרו יותר גדול במה שמביאו לעולם הבא ממה שמביאו לעולם הזה. כתוב בס"ה סימן ש"ט ארס הנצרך טוב לו יותר לקבל טחקהלות ממה שיקבל מיחירים שמה מצטערים על הדבר שמוציא מידם. עד כה ביארתי שיעור הגותה למקבל, ועתה אבאר השיעור לנותן. כסור ובשלחן ערוך סימן רנ"א כתוב פרנסת עצמו קודמת לכל ארס ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו, ובריש סימן רמ"ח כתוב אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו והיא טימרת מר זוטרא בפרק קמא רנ"ט, וכדי שלא תיקשי רידיה ארדיה יש לחלק רמעשר חייב גם העני ליתן מכל מה שישתכר או אפילו יקבל על דרך צדקה אכן צדקה נוספת על המעשר שמחייב הארס ליתן כמו שכתבתי לעיל מזה פסור העני. שני ענינים מותרים להחליף צדקה שלהם שיתן הוא הצדקה שהוא חייב לתת לחבירו וחבירו לו. אסור חכמינו ד"ל המוכבו אל יכובו יותר מחומש, אכן הני מילי בחיים אבל לאחר מיתת דהיינו לצוה ליורשיו שיתנו ממכסיו אפילו יותר מחומש ליה לן בה. וכבר כתבתי לעיל בענין הכובו.

דיני מי ומי שיש להם קדימה.

רבו קודם לאביו ולאמו לפרנסה אבל לפריון שבויים אמו קודמת לכולם. ואם אביו תלמיד חכם הוא קודם לרבו לפריון שבויים ובפרנסה לא מצאתי מובאר מי קודם, ונראה לי ללמוד מאחר שנבי אבירה מצונו ראיין אביו

יוסף אומץ

קודם לרבו אף אם הוא תלמיד חכם רק אם הוא שקול כרבו ובפרט שבוים לא בעינן שיהיה שקול צריכין אנו לחלק בדבסכנת הגוף וצערו לא בעינן שיהא שקול, לכן נבי פירוק משאוי נמי לא בעינן שיהא שקול וכסמון בעינן שיהא שקול. מעתה זכינו לדין דאם אביו בחוסר כל ואם לא יתן לו בנו יהיה מוסל ברעב והוא תלמיד חכם הוא קודם לרבו אף על פי שאינו שקול, אכן אם אין אביו מחוסר לחם רק שאין לו במה ללפתו וכיוצא או אינו קודם לרבו אלא אם כן יהא שקול לו. וכתב בהנהגת שלחן ערוך אורח חיים סי' רמ"ב בשם ס"ה שאם אביו שוכר לו רבו ששלמרו שאביו קודם לרבו לכל דבר דרוקא אם רבו לומר עמו בחנם אז הוא קודם. והא דרשאי לזון ולפרנס אביו מצדקה דוקא במו שאינו עשיר אבל על עשיר אמרו חכמינו ז"ל תבוא מארה למי שמאכיל אביו ממעשר שלו. אביו ואמו קודמין לבניו, בניו ובנותיו הגדולים יותר מ' שנים שאינו חייב לפרנסם קודמין לאחיו. ומה שיתצא ידי צדקה בכל הגיל נראה לי שאינו משנה חסידים ועשיר קצת לא יעשה כן, וכן מה שנתן אחר לבני עשיר הגדולים ממש אם אינם סמוכים על שלחן אביהם גם הדין כן. אחיו מאביו קודמין לאחיו מאמו וכל שאר קרובים הקרוב קרוב קודמים. ובשערי תשובה מרכיני יונה פירש הכלל מה שאמרו חכמינו ז"ל שהדבר מחרבה כמוצאי החג שכל שנאסר^(*) מפני גזל מתנות עניים הוא הקופץ יד מאחיו האביון ומבשרו, ער כאן, לכן ישמור האדם עצמו מעתה זה. עניי ביהו קודמים לשכניו שכניו קודמים לאנשי עירו בני עירו לעיר אחרת. והקבועים בעיר קרובים עניי העיר והם קודמים אפילו לעניים אחרים הבאים לשם ממקומות אחרים. וישיבי ארץ ישראל קודמין לחוצה לארץ. לכל דבר אשה קודמת לאיש הן להאכיל הן לכסות הן לפדות הן להשיא וכל שכן לפדיון שבוים. כהן קודם ללוי לכל דבר לוי לישראל וישראל לממזר, במה דברים אמורים בוסן שכולם שוין בחכמה אבל ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. ואם התלמיד חכם אינו ירא שמים ועם הארץ ירא שמים הוא קודם לו כן כתב בספר חסידים סימן שס"א. ואשת חבר לחבר. וכל הקודם לחכמה קודם לחברו. ואם היה אחד מהם או רבו או אביו אף על פי שיש גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול ממנו, כן הוא לשון שלחן ערוך והסור והוא מלשון הרמב"ם ומשמע מלשון הוה רחלמיר חכם קודם לאביו שאינו חכם כלל וכל שכן לשאר קרובים, ואני בעניי ינעתי ולא מצאתי מאין לרמב"ם זה הדין, ולפי מה שמצאתי בפוסקים צריך שיהיה מקור דין זה מסשנה דאלו מציאות בעינן אבירת אביו ואבירת רבו, ולפי עניות דעתי אין משם הוכחה לדין קדימה רק לרבו נגד אביו שאינו תלמיד חכם אכן מי שאינו רבו אף על פי שהוא גדול בחכמה לא מצאתי לו דין קדימה כלל נגד אביו אף על פי שהוא עם הארץ, וצריך עיון. ראיתי לכתוב כאן מה שכתוב בס"ה וזה לשונו, אם צריך בא תצריך לצדקה שחתן לו ורשע

(*) נראה שצ"ל שכל שנה.

יוסף אומץ

וולל וסבא עומד גם הוא לקבל ואינך יכול לתת אלא לאחר סהם והנה הרשע אם לא תתן לו יסיר או יעשה עבירה תן לצדיק והרשע ילך לגיהנום, אבל אם בא לעשות רציחה יתן לו כדי שלא ירצחנו, ער כאן לשוננו. ויש לדקדק בלשוננו תא אם יש סיפק בידו לתת לשניהם מחויב ליתן לזה להצילו מרשעתו וששום הוא. וכדומה למה שכתוב בס"ה פסק בשלחן ערוך בשם פוסקים וכתבים שמגרין למי שחייב נירוי שאפילו יש לחוש שעל ידי כן יצא לתרכוח רעה אין לחוש בכך. כתב בספר המוסר וזה לשוננו, הנותן לעשרה עניים יש לו יותר שכר מתנותן עשרה פרוטות לעני אחר, והטעם למי כשנותן ו' פעמים לבו מתעורר לטובה בכל פעם ופעם אבל כשהוא נותן בפעם אחת אין לבו מתעורר אלא פעם אחת, ער כאן לשוננו. ובאמת היטיב אשר דבר מליחיה בפעמיה, אכן בעניי אחוה רעי אף אני, ונראה לי שהטעם הוא על דרך שדרשו רבותינו ז"ל על ויהיו מוכשלים לפניך כעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא אפילו בשעה שעשין צרקה הכשילים בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר, גם אמרו חכמינו ז"ל במוא ונחזיק טובה לרמאין וכי' רהיינו שמקבלים צרקה אף על פי שאינם צריכים לזה, והנה האדם לא יראה לעינים מי עשיר ומי עני ולא למראה עיניו ישפוט מי חסיד ומי רשע וכהנ"ל עובדא רמסכתא תענית דשאל ר' ברוקא לאל"י ז"ל איכא בתיא שוקא בר עלמא וכו' ואחוי ליה אחר דגרמא לפי מלבושיו כרשע נמור והוליוכו לר' ברוקא ותו אחוי ליה אחרי אינשי בדיחי שנדרו בעיני ר' ברוקא להריוסין, ולכן אם האדם נותן מתנותיו לאדם אחר איכא למיחש פן אינו נתון מצד מעשיו או שאינו ראוי לקבל מצד שהוא אמור קצת אף על פי שמי שמדקדק במעשיו כוראי ידקדק היסב קורם שיתן לאחר מתנה מרובה מכל מקום יוכל תאדם למענות במחשבתו אבל אם נותן לכמה וכמה בני אדם אי אפשר שלא יהיו בהם ראויים והוגנים ויכול להיות שעל אותו שהוא בעיניו קל מכולם עליו יקבל שכר היותר גדול, ועל כל פנים ידקדק שלא יתן כל צדקתו רק לעני אחר שחכמינו ז"ל אמרו עליו שמביא רעב לעולם. מוזן קורם לכמות וכמות תלמיד חכם קורם למון עם הארץ ופריון שבויים קורם לכולם. נראה לי שאין נקרא עם הארץ רק מי שאינו קורא קריאת שמע ואינו מניח תפילין וכראיתא בנמרא. כשם שיש קריסה בניתוח צרקה מצד התורה והקורבה כך יש קריסה מצד ערך העניו והבושה וההרגל. מצד העניו כיצור, לעני המחזיר על הפתחים יש להקדים למי ששואל שלא בפרהסיא כולי האי, וכן מי שאי אפשר לו לבייש עצמו רק אחרים ממליצים עבורו וכל שכן מי שאין לו המלצה כלל מצוה רבה לשלוח לו על ידי אוהביו או באויה אופן שלא יתבייש והוא קורם לכולם. מצד ההרגל כיצור, מי שהיה עשיר ונחרשש ורגיל בכשר ויין צריך ליתן לו כדי הרגלו לאפוקי מי שמעולם לא ראה בסובה ויוכל להתפרנס בלחם צר ומים לחץ, ודרשו חכמינו ז"ל אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבר לרחץ לפניו, ועובדא באחחיה"ר דרבא

(*) ע"י מנחת ס"ז ע"כ בגמרא דרשב"ה וי"ב וי"ה.

יוסף אומץ

שהיתה רגילה לאכול בכל יום חרנגולות ולשתות יין ישן וכעס עליה רבא ער שראה שהזמין לה הקרוש ברוך הוא חיקף חרנגולות ויין ישן ידוע, מכל מקום אף אם הנותן צריך לרחם על המפונק ביותר אף על פי כן מרה טובה למקבל שיתניא עצמו מהרגיל: לאס לאס שאו לא יכבר עליו השינוי מאלו משנה עצמו מקצה לקצה בפעם אחת כדי שלא יבא למרה זו בר מינן, ואמרו חכמינו ויל עשה שבחך חול ואל תצטרך לבריות ועוד אמרו חכמינו ויל פשוט נבילתא בשוקא ואל תצטרך לבריות ואל תאמר נברא רבא אנא, ואם זה בחלמיר חכם ובשבת כל שכן כחול ולאיש בינוני.

ענת אבנר באיזה אופן תחית הנתינה עצמה:

כלל הרבר מה שיהיה נתינתו, שכל מה שנותן לעני שיוכל ליהנות ממנו בלי טורח הוא יותר טוב ממה שהוא צריך טורח ולזה שבחו חכמינו ויל הצרקה שאשה עושה כעובדא ררביהו רבאא חלקיה ומר עוקבא לפי שנותנה מאכל מבושל ומתוקן. אמרו חכמינו ויל הנותן פרוסה לעני מתברך בו ברכות והמפייסו בברכים מתברך בי"א ברכות, לכן עיקר המצוה ליתן הצרקה כשמהרה ובסוב לבב ופנים מאירות ולדבר נוחמים על לב העני ואז הפרושה שנותן לו נחשבת בעיניו למנה יפה, אכן אם נותן ברוע לבו באכזריות ופנים זועפות לא זו שאינו יוצא ידי צרקה אלא עובר גם כן בכ' לאון לאו רלא ירע לבבך ולא רלא תאמץ את לבבך ונמצא ירית תרתי גיהנם. גם מצוה רבה לחת מה שנותנה ממנו מאכלים מן המוכתר כענין שכתוב נבי תרומה ומעשר כל חלב יצור וכו'. גם מצוה רבה לחת לעני בעת מאכל בני אדם לא להמחין ער שובעו וכל שכן הנותנים לעני אחר שנתקלקל המאכל ונפסל בלינות הרבה רלאו שפיר עברי, ואם נפש בעל הבית קצה במאכל גם העני אדם כמוהו ואפשר שעל ידי מאכל כזה יחלה כמו שכתבו חכמי הרפואה שמאכל שעברה צורחו הוא קצה כמו סם. אכן מה שכתבתי לשלוח מאכל הכל צריך דעה והשכל שלא על ידי כן יכלם העני ופניו יחורו והכל לפי מה שהוא עני שיש עני שאין לו כושה מלקבל מאכל מבושל ויש שמחביש מלקבלו מבושל אבל מקבלו קודם האפייה או הבישול ויש שאינו מקבל שום מאכל כלל לזה מצוה גדולה יותר לחת לו מעות ולכל זה צריך החבונות לשם שמים. והרועה להדר מצוה שולח לעני חתיכה הראויה להתכבד לפני איש נכבד ועשיר הן נא הן מבושל כמו שהדריך באותו מקום ובאותו זמן לשלוח מנות איש לרעהו ובזה תזוהר דעת העני עליו כאילו שאין שולח לו דרך צרקה ושהמשלה הוא אוהבו ביותר כי מנות אלו אינם נשלחים רק מאוהבים ורעים ודרך כבוד גדול. ולמי שנותן מעות יש לקרר ליחסם בזמן הראוי לו דהיינו שמצוי דבר בעתו מה טוב לקנות כנון תבואה עץ וכיצא שעשויים להשתנות ערכם בקל וכן כיוסא רשוקא או בעת שידוע שיוכל העני להרויח דבר מה כאשר ררשו רכוחינו ויל על ואם רע זה המסציא מעות לעני בשעת רחקו רצונו לומר ולא קודם וכן נגר הרגל או שבת שרגילים לחת לעניים צריך לרקק להמציא להם המעות

יוסף אומץ

בחשכמה בעוד שיכולים לקנות צרכי יום טוב וכן אם נותנין להם עניני מאכל בלי כישול ואפסיה יש לדרקק ליתן להם כומן הראוי שהיה עור שהות להכין ליום טוב וכדי שלא יקנו ויכינו דבר אחר בסרם יקבלו המנה ההיא.

שנת מעלות בדרקק זו למעלה מזו.

א' הנותן אחר שבקש העני מתנה שאינה ראויה בעצב ובסבר פנים שאינם יפות, ב' הנותן בסבר פנים יפות מתנה קטנה, ג' הנותן מתנה ראויה אחר שישאל ובסבר פנים יפות, ד' הנותן בסרם שישאל העני ויבייש פניו, הנותן לעני והעני יודע סמי נוסל אבל הנותן אינו יודע מי מקבל מסנו כנון שמשפיל מעות לפתחי עניים בסתר שיודע הנותן לסי נותן ואין העני יודע ממי ו' המסליך מעות לפתחי עניים בסתר שיודע הנותן לסי נותן ואין העני יודע ממי מקבל, וז' מעלות האלו הוא אפשר לעשותם על ידי אמצעי נכרא דמהימן וסעלי, ונראה לי שסוב יוחר באופן הוה מהאופן שביארחי למעלה שבאופן ההוא אפשר שתבוא צדקהו לירי אנשים שאינם מהוננים, ז' שאין העני יודע ממי מקבל ואין הנותן יודע לסי נותן וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה אכן אין ליתן לקופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה נאמן ויודע לנהוג כשורה, ונראה לי שבקהלות גדולות שאין ניכר מתנה היחיד בקופה ואף אם יתן מנה יפה לא בשביל זה יוסף הנכאי לתת לעני אין מתנה הקופה קרוב למעלה הגדולה זו רק קרוב למעלה התחתונה, ח' והיא מעלה העליונה שאין למעלה הימנה המחויק כיר מי שסטה ירו להלות לו או עושה עמו שותפות או מציא לו מלאכה או באוה אופן שהיה שיחויק ירו כרי שלא יצטרך לבריות. ובסמי כתב עני שיש לו חפץ למכור ואין קונים והוא קונה אותו אין צדקה למעלה הימנו. ונראה לי שבכלל זה הוא עני שבוש מלקבל רק מציא איוה סחורה או דבר מאכל לרפוק בה על פתחי הנריכים הקונה אותה שלא יבוש העני ולא פניו יחורו. אלו ח' מעלות מנה הרמכים ונמשך אחריו הסור ושלחן ערוך. וכדורותינו אלו יש עוד סדרנה פחותה מכולם ושכיחא סוכא דהיינו לא די שאין נותנין ער אחר השאלה ובעצב אלא גם אחר השאלה דוחין העני כלך ושוב פעמים רבות עד כי כסחה פניו כלימה אין מספר ועל ידי כן אירע כמה פעמים שסניחו העני והולך לו בלי סתנתו ואפשר שעל ידי רחייחו מקרב אח מיחתו כעובדא דנחום איש גם זו וגם אם לרוב הרגלו או לרוב רוחקו סוכר שישכש ויכלם מכל שכן אם העני הוא ממקום אחר כמה פעמים אירע שחלבין אח פניו בחנם שסוכר לילך לדרכו בעה שחבורתו מוומנה בסרם יקבל המתנה וגם אפשר שעל ידי המתנתו יספיר כפליים מהמתנה אשר אליה הוא נשא אח נפשו ואפשר שלשווא ישמור שעל ידי כן תלך חבורתו לדרכה והוא יצטרך ללכת יחירי בסכנה או להסתין זמן רב ונוסף על זה עונש הצער שמצער את העני ואשתו ובניו בהפרידם זה מזה על ידי שרוחה אותו סרחו אל רחי שיצטרך להסתין, וכן הוא בעני שמרוב בושחו אין לו פנים לשאל בעצמו ויש לו אוהב או נוסל חסר שמרבר עכורו על לב נריכי עמים ואם כן אם הנדכן

יוסף אומץ

ירחה המליץ ההוא מללכת אליו ואף אם המליץ ההוא לא יחוש על הסורה ועל העבודה מכל מקום ימנע מפני שחכמה בונה פניו כאלו חס ושלוש שואל לצורך עצמו כי הנהו אינשי הרוחים אותם ררכם להראות פנים זועפות כאלו המליץ ממליץ לצורך עצמו, נלל כן כל בעל נפש ינער בהשגן הוא יצר הרע שאל יחסימו לילך בדרך זה וישחרל בכל עוז ותוקף שלא ירחה העני או השואל בעבורו אפילו שעה אחת, ואם לאיוה אונס או שיצרו הסיתו לכך רחה אותו בפעם הראשון כי זה ההרגל מוסבע ברורותינו מצד היצר הרע ילבש אחר כך חרטה וישלח להעני או המליץ ההוא נדבתו בסרם שיחזור לבוא אליו ואז ילבש צרקה כשריון מנין עליו מכל רעות שבעולם, ואם לא יעשה כזה הלא עונו גדול מנשוא שמצער העני מבלי שיש לו שום הנאה בעולם אחרי שסופו ליתן מה שיתן ולמה יפור מעותיו ואף על פי כן יחוש שיפסיד שכרו וגם יהיה לו עונש חס ושלוש, ולכן טוב שיקים המצוה כמאמרה ויהיה זריו ונשכר ושמח במצוה ששלח לו הקדוש ברוך הוא לזכותו בה ועל ידי שימיה לעשותה והשמחה במצוה הוא עיקר השכר כמו שהארץ בזה בספר חרדים וכתב שהארץ ו"ל אמר שכל מה שהשיג ברוח הקודש היה בשכר עשייתו המצוה בשמחה רבה.

פרק הלואה לעני.

מצות עשה כפולה שתי פעמים בתורה להלוות לעני, ראם כסף חלוא אינו רשות אלא חובה ובמשנה חובה כתיב והעבט תעביטנו ר' מחסורו ומוכח מהפוסקים רמזות עשה זו אינה רק בעני. וכתב בש"ח רר"י וזה לשונו, השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיק האביון ולא תחן לו למרנו מזה כי הנמנע מלהלוות לעני עובר בשני לאוין שהם השמר ופן, ואם לעת אשר קרבה שנת השבע הוזהרנו שלא נחרול מלהלוות מיראת דבר השמטה אף כי בזמן שלא יפסיד חובו כי יגדל חסא הקופץ יד מלהלוות ועל גדול העון קרא הכתוב מחשבת צר עין מלהלוות, דבר בליעל, עד כאן. ואף שמשמעות לשון הנ"ל הוא שאף אם תהיה ראנה שיפסיד את חובו מכל מקום מחויב להלוות, מכל מקום המחבר הנ"ל בעצמו כתב בספר ח"י עולם שחבר וזה לשונו, ואל תקפון ידך מלהלוות לעני בשעת דחקו כי גדול המלוא יותר מן העושה צרקה וצדקתו עומדת לעד כי איננו חסר בדבר ויחשוב כי לכמה גוים הוא מלוא בלא רבייה ואם יקשה בענינו לחלוותו בלא משכון ילוננו במשכון ויקבע לו זמן בהלוואתו, עד כאן. וגם בשלחן ערוך כתוב כשהמלוה מכיר את הלואה שלא ימצא לנכות חובו ממנו מוסב שלא ללוותו ממה שילוננו ויצטרך לנגשו אחר כך ויעבור בכל פעם על לא תהיה לו כנשמה. וכ"י שלא יהיו דברי המחבר סותרים זה את זה צריכים אנו לחלק דוראי היתר נמור הוא להלוות על משכון כ"י שלא יפסיד את חובו אכן מפני ראנה השמטה אינו ראשי להמנע מלהלוות ראם כן תהיה מצות

יוסף אומץ

שמיטת כספים במילה מכל וכל, אכן ערין קשה אם אין איסור שלא להלוות בלא משכון אם כן מטילא ראנח השמיטה אינה שום ראנה כלל שהרי רין ששום הוא שהלוואה במשכון אינה משמטת, ויש לחרץ דסמך לשמיטה איסור לבקש משכון סמי שהיה ראוי להלוותו בלא משכון אם לא היה סמך לשמיטה דאם כן היתה עיקר כונתו להפקיע מצות השמיטה וצריך עיון. עוד כתב בחיי עולם וזה לשונו, ובחוק ימי ההלוואה לא יקראתו לעשות מלאכתו או כל דבר אם לא יתן שכרו שנראה כרביית, עד כאן. ודבר זה שייך בכל הלוואה אפילו לעשיר. בענין ההלוואה ושיעורה עד כמה ולכמה, נסתפקתי מנעורי ושאלתי כמה וכמה חכמים גדולים בכתב ובעל פה ואין משיב לי דבר ברור, ובעניות דעתי נראה לי אחרי שאין חיוב ההלוואה רק לעני כנ"ל וכן השיעור למעלה שאסור להלוות הוא יותר מחומש עם הצדקה שגם היא תחשב בכלל חומש ההוא וכענין שאסרו חכמינו ו"ל המבובו אל יכזבו יותר מחומש שנה ראשונה מן הקרן ואחר כך חומש מן הריית, אכן השיעור למטה שמחוייב להלוות אין לי דבר ברור. אף על פי שביארתיו שאין חיוב ההלוואה רק לעני מכל מקום מי שמסה ידיו ולא נפל לנמרי לבוא לירי עניות ממש לקבל צדקה ואם לא יסיעוהו להחזיק ידיו בדרך הלוואה יפול באין מקום לזה וראי מצוה כפולה להלוות לו כרי שלא יבוא לירי עניות לקבל צדקה. והלוואה לעשיר אף על פי שאיננה בכלל חיוב העשין והלאוין הנ"ל מכל מקום הוא בכלל גמילות חסדים שהוא בין לעניים בין לעשירים. ועני המצטרף ליטול ומרוב בושה אינו רוצה לקבל מצוה כפולה ומכופלת ליתן לו לשם הלוואה ולומר לו הכא משכון, כרי שתזוה דעתו עליו לזכור שאין נותנין לו דרך צדקה והנותן יזמור ברעתו שנותן לו לשם סתנה וזהו מעלה היותר גדולה שבכל ח' מעלות הצדקה המנויים בכמה רוכתי שנמצא מקיים מצות עשה דאם כסף תלוה והעבט תעביטנו וכ' לאוין דהשמר ופן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' כנ"ל מלכר שמקיים מצות צדקה מתן בסתר שאין העני מחביש. ונראה לי שכשם שהיא מצוה גדולה להלוות לעני כן מצוה גדולה למי שאין בידו להלוות ויש עשירים שכרצונם ילוה רק אם ירעו שהלוה בסות ומי שיתערב עבור הלוה בזה עושה מצוה כמעט כמלוה עצמו, ואף על פי שאסרו חכמינו ו"ל לעולם יתרחק אדם מן הערבות מכל מקום יש לנו למצוא דרך שלא תנעל דלת בפני הלוי המשושים בנכסים רק שהמלוים אינם יודעים רמהימן ומעלי ומשופה בנכסים ויש הרבה שיוודעים שאסור לשלם חובו בלי ערעור והפסד כלל ואם לא יתערב אדם עבור אנשים כאלו יש לחוש שיפול הלוה המבקש ערבות ואין מקום לו כי יחסר לחמו ואין לבוש בקרה, גם לפעמים תצטרך בחו לישב ענונה עד שתלבין ראשה ותחסה כלמה פניה בביטול שידוכיה על ידי שאין לאביה למלאות גרוניא במומנים, מה יש לך לומר הלא אסרו חכמינו ו"ל להתרחק מן הערבות, זה דוקא בערב של ציון רהיניו שאין המלוה תובע הלוה תחלה רק תובע חיבף לערב, מכל מקום בומנינו זה שרגילים נהנו אינשי דלא מעלי לרחות את הנהו דמסקי בחו זווי סרחי אל רחי ער

יוסף אומץ

שכמעט המלוח יאמר גואש לסמונו ברי רלא למיקם עמיה ברינא ורינא ליה; להם שכר ולחוניהם ולסופריהם ולכן כשהלוח אינו בטוח בעיני המלוח אינו מלוח לו אפילו על ידי ערב בטוח מאד עד שיתן הערב שטר חוב בשם עצמו או לפחות יעמיד השטר על שניהם ונתן למלוח הברירה שיחבע איזה משניהם שיבחר הוא ואם כל אדם יתרחק מזה אם כן איה איפוא מצות נמילות חסדים ויהי אלקים עמך אם הלוח בטוח ותם ררך בעיניך מבל שחמצא אחריו עלילות רברים שיבקש הפסדך קבל מאתו שטר פיצוי בכל אופן היותר מועיל אשר ייטב בעיני מלמדך להועיל ותתן עבורו שטר חוב למלוח שלו. וזה רוקא להלואה למוננות או לנדוניא וכיצא אבל לפרקמסא וכיצא על זה אמרו חכמינו ד"ל להתרחק מן הערבות. וכתוב כמעלות המדות הערבות פתח העניות. ומה טוב חלק בני פולין והנלוח אליהם ומה טוב גורלם אשר שמעתי עליהם שהעשירים גרילים מאד מאד להשאיל לבינונים כספם וזהבם כרי שיוכלו המה לתחם ררך משכון וללוח עליהם. אכן אם הלוח אינו בטוח בעיניו מכל צד על זה וכיצא בזה לא רמא מצות נמילות חסדים להתערב עבורו או להשאילו בלי משכון כי במקום רשכחא היוק ממון אין לו שום נמילות חסד ואפשר שיהיה ערך הערבות או המשכון יותר מערך הצרקה המוטלת עליו לפי ערכו ואם לא יהיה יותר מערכו מכל מקום על ידי שחושש שהוא יצטרך לשלם החוב מכיסו אם כן ימנע בכל העת שלא נסחלק מערובתו או שלא הוחזר לו משכונו מתת צרקה לעניים אחרים, ואם כן גדול עונו מנשוא משני טעמים הראא שאפשר שאין הלוח ראוי לקבל צרקה ועוד אם יפרע את חובו או יחזיר לו משכונו נמצא שלא קיים מצות צרקה בממון ההוא.

אבב דיני הלואה אכתוב

דיני המשתמש במשכון ופקדון ולהתרחק

מפקדון ותיקון לזה.

אסור להשתמש במשכון, ראי ברשות קעביר רכיה הוא ואי שלא ברשות גזלן הוא, וכן המשתמש בפקדון נקרא גזלן. ופקדון הואיל ואתא ליהן אימא ביה מילתא, אמרו חכמינו ד"ל לעולם יתרחק אדם מפקדון ואמרתו אל לבי אם כן מצות נמילות חסדים מה תהא עליה, בפרט בשעת חירום או שאר ענינים המתרגשים לעתים שאפשר שעל ידי שלא יקבלו מאדם פקדון ילך כל אשר לו למסית, לכן איעצך ויהי אלקים עמך שתקבל פקדון ולא תוכל לבוא לידי הפסד או למיקם ברינא ורינא, שיתן לך המפקיד כתוב וחתום שלא יהא עליך אפילו רין שומר חנם דהיינו שאפילו משפיעה תהיה פסור כל וכן שלא תזיק הפקדון בידים ותהיה נאמן על כל דבר הפקדון שבעולם בלי שום שבועה ואפילו על ידי גלגל.

יוסף אומץ

פרק גמילות חסדים.

מעלה גמילות חסדים רבה וגדולה היא מאד מאד שהרי אמרו חכמינו ו"ל כל העוסק בתורה ולא עסק בגמילות חסדים רומה כמי שאין לו אלוה, ולכן כתב בח"ח שידקק האדם שיעשה ככל יום מצוה אחת מגמילות חסדים ובסדר היום כתב שאין לבטל דברי תורה מפני שום מצוה שאפשר לעשות על ידי אחרים חוץ מגמילות חסדים. לכן הנלכב ישים דברים אלו אל לבו וירדף אחרי גמילות חסדים כרדף אחר החיים. כתוב ביש נוחלין שהוא הצוואה שצוה מִתְרַרֵּא שֶׁפִּסְלָשׁ לִבְנוֹ וזה לשונו, תעשו כרצון איש ואיש כפי יכולתכם וכבר ידעתם שהייתי רגיל למלאות בקשות בני אדם אם היו כהונן אפילו במקצת ועל כל פנים לא היה אדם שהלך ממני בפחי נפש כי אם ברצון טוב וספויים וכן תעשו, עד כאן לשונו. ראה כמה הפליג החסיד להיות שבע רצון לכל אדם אף כי הוא היה אדם גדול במאד כגראה מחיבורים רבים וצוה כן גם לבנו הגדול כמִתְרַרֵּר יִשְׁעִי סָגִיל ו"ל מכל שכן שאנחנו אוזני קיר יש לנו לאחוז במרה זו הטובה. יש גמילות חסד בגופו בממונו בדרכיו, בגופו כיצור, שמשפחה עצמו ללכת בשליחות ובהשתדלות רעהו אל מקום אשר יפנה הרוח ורצונו חבירו שילך הוא בנינו והעולה על כולם הוא מי שהולך בהשתדלות עבור חבירו אל השררה להציל מסוגו מיר נכרים וכל שכן מקום שיש בו פיקוח נפש קצת כמו שדרשו רבותינו ו"ל על כתא מכמר כיון שנפל מסון ישראל ביר נכרים אין לו מרחמין, ויש לרמותו קצת לפיקוח נפש רעל ידי עלילה כל רהו ועליו עליו ויתנהו בשבי דכולהו איתנהו ביה ומי שבכחו להשתדל אצל השררה ומונע טוב מבעליו עובר על לא תעמוד על דם רעך. וכל שכן אחם שירעים להשתדל בצרכי ציבור ואינם עושים מפני הנאווה או נצחון כדרך איוה שחרלנים שעונים גדול מנשוא, אבל כשמשחרלים בצרכי צבור באמונה מה טוב שכרם הצפון להם, ודוקא אם כונתן רק לשם שמים לא להשתדל, אבל אם על ידי כן רצונם להשתדל על אנשי עם קודש בגאווה ובגדול לבב יצא שכרם בהפסדם פי ארבעה וחמשה כי אנשים כאלו קראום חכמינו ו"ל ושנתנו חיחתם בארץ החיים ואמרו עליהם שיורדו ואינן עולים. וכן מי שיועד להיטיב לחבירו במה שיועד לרצות איש אחר מבני עמנו בדברים הנשמעים אליו שימלא שאלתו ובקשת חבירו והולך אליו גם זה גמילות חסד הוא, ואם האיש המרצה חבירו בתליכתו ובדרכיו הוא איש גדול ממנו ואף על פי כן מקטין עצמו ללכת אחריו אז היא מצוה רבה מאד גמילות חסד עם ענוה שאין ערך לשכרם. ומי שמשפחה עצמו עבור עני לדפוק על פתחי גריבים לדבר על לבבם שיתנו לו מנה יפה הוא גמילות חסד שיש בה צדקה ועליו רשו רבותינו ו"ל גדול המעשה יותר מן העושה. בממונו כיצור, זה שמשאיל לחבירו כלי ביתו או שאר דברים הצריכים לו בשעת רחקו או לעסק מה שירוח בו חבירו כי בכל אלה הקרן קיימת וגמילות חסד תחשב לו כי אם יחסר ממנו צדקה תחשב לו שהיא מצוה בפני עצמה. וכתב בא"צ להלוות לעשיר בשעת חצרכו למעוה

יוסף אומץ

ולקצת עתים ישלח מנות ודורות נם לעשירים ולעולם יחפץ שחבירו יהנה ממנו והוא לא ישתרל ליהנות מחבירו. גם נמילות חסד גדול מאד וחלמוד תורה עמו המשאיל ספריו ללמוד מתוכם ועל זה אמרו חכמינו ז"ל הן ועושר בכיתו וצדקה עוסרת לעד זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים. וגדול מזה המשאיל חרדיו וביטו פתוח להיות בית ועד לחכמים או לבחורים או לנערים. וגדול מזה המאכיל ומשכיב נערים ובחורים הלומדים בכיתו בשכר ההוצאות בלא שום ריוח לאותם שאינם עשירים כל כך ותכבד עליהם או על אבותיהם ושיבת כרכים שהוצאתם מרובה. ולזה הנהיגו מאד קדמונינו פה ליתן שכחות בחנם לפי בעלי מחיה טובים המשושים בנכסים ולא בעושר כי לאלו תכבד עליהם הוצאת בניהם לחלמוד תורה כמאר למי שיש לו ב' או ג' בנים, יותר מלכני עניים כי עניים מורגלים לשאול על פתחי נריכים מה שאין כן כבעלי מחיה לכן נמילות חסד גדול הוא המהנה בניהם של בעלי מחיה בלי הייזיק לקרבם תחת כנפי השכינה ולגדלם לחלמוד תורה ראלו לעניים בחנם היא צדקה ולא נמילות חסד. בדיבורו כיצר, שהיה דיבור בלא הליכה היינו שנותן עצה לחבירו ההוגנת לו לטובתו ולא על פי רכבו של היועץ שהוא עובר על ולפני עור לא תתן מכשול כמו שפירש רש"י על זה וגם יש בו נתיבת רעה שעונשו כבר מאד, ועל כולם אם ישא ויתן עמו מעומק לבבו עד שיעשה כל האפשר לו להפיק רצונו בעצתו ועל זה אמר שלמה המלך עליו השלום שמן וקטרה ישמח לב ומחק רעהו מעצת נפש ופירש הבחי רקאי אקרא רלעיל מיניה כצפור נודר מן קנה כן איש נודר ממקומו והוריענו כזה הכחוב שאחריו שמלכר שחייב לשמח לבו בשמן וקטרה עיר יצטרך מתק רעהו במחק שפתים ורכות הרברים מעצת נפשו השכלית דרך אהבה וחבה ולא דרך חנופה וכן אמרו חכמינו ז"ל טוב המלכין שינים לחבירו (רצונם לומר דמראה לו פנים שוחקות רחיינו גילוי שיניו הלבנים) יותר ממשקהו חלב שנאמר ולכן שנים מחלב אל תקרי לכן שנים אלא לבון שנים, עד כאן לשון הבחי. יש עוד נמילות חסד במסמן בלי הלואה וכלי הזק כלל ומצה רבה היא, עשיר שיוכל להוציא כל המסבעות בערך גבוה ואפילו אם המסבעות קטנים משיעורם או יש בהם רעות אחרות יוכל להצאם על ידי שכוללם בסך הרבה מסבעות הטובים שרגיל להוציא והבינוני שאין לו הרבה מהם אין יכול להוציאם בערך גבוה נמצא מהנה חבירו במסמנו אם מחליף לו מסבעותיו בלי שום הזק בעולם, אכן מפני רוע לבבות איזה אנשים מונעים עצמם מזה וסוב בעיניהם ליהן מהנה פיין ממה שחלפו זה בלי הזק אין בזה כי אם רוע וורון לב. ואל יעץ אדם לפי רכבו של היועץ רחיינו שהעצה לטובתו ולא לסובת המכשע עצה כי מלכר הלאו רלפני עור לא תתן מכשול יש עוד איסור נתיבת רעה שאסור אף לנכרי ועונשו כבר מנשוא. וגדול מכולם המלכר לחבירו תורה בנחת ובלשון רכה ואם ישאלו אותו כמה פעמים אפילו על דבר אחר לא יקפיד עליהם כלל וזה גדול מכל נמילות חסד שהרי מחייב אדם לפרות את רבו קורם לאכיו

יוסף אומץ

שזה הכניסו לחי העולם הזה וזה מכניסו לחי העולם הבא. כלל ועיקר גדול בכל הענינים האלו נגמילות חסדים שממנה לעשות שאלתו ובקשתו מבלי שיראה אותו מרחי אל רחי ואם ימהר לילך אחר השואל ללכת לביתו למלאות בקשתו מה טוב חלקו. ואף אם ישאל ממנו חבירו דבר שאי אפשר לעשותו או שאין רצונו לעשותו לסבה וסעם ידוע שאצלו מכל מקום יסביר לו פנים מאירות וישא ויתן עמו לסובתו במה ראפשר ליה ואל יראה לו פנים וזעפות כלל וכל שכן שאל יגנוב רעתו ויאמר לו הן הן ואחר כך ירחתו בלך ושוב. ואם כאולי באמת וחסדים לסבה מה צריך זמן לגמילות חסד הנדרש מאתו יסבב פני הרבר בחכמתו ובלשונו הרכה באופן שלא יבין השואל מאתו שרצונו להסריח את השואל עד שמעצמו לא יבקש עוד פניו ברבר הזה רק יסביר לו הסעם למה יבקש זמן ושם היה אפשר לו לא היה מאחר אותו אפילו רגע רק תיכף היה ממלא שאלתו כשמחה ובטוב לבב. אכן אם באמת אין ביכולתו למלאות שאלתו או שאין ברצונו למלאותו אל יגנוב רעתו לומר לו שימלאנו ואחר כך ירחנו מרחי אל רחי עד כי ילאה השואל שלא ללכת עוד אליו במבוקשו או שאחר שראה את השואל איוה פעמים יאמר לו אמחלא בדויה למה לא יוכל לגמור מבוקשו, כי מלכר איסור ועונש נגיבת דעת הגדול מאד מאד אפשר שהמבקש יבא לכלל חיוק גדול שמצפה בצפייתו הבל זמן מה ואפשר שבזמן ההוא היה אפשר לבוא לכלל מבוקשו ועתה על ידי משיכת חבלי השוא אברה חקותו עוד בענין מבוקשו, ולכן מי שיש לו לב סהור וילך מדרך זו. עשיר ונכבד הגומל חסדים טובים לכל אדם אפילו לרלים וקטנים בסבר פנים יפות אפילו אין צריך להם כלל זהו בוראי גמילות חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול אף על פי שאמרו חכמינו ז"ל אין לך אדם שאין לו שעה וכן באמת ואמונה ראינו בעינינו ובאזנינו שמענו שיוכל לגמול טובה או רעה הנקלה בנכבד ורש בעשיר ובפרטות כעניני חיתונים כי זה כל האדם ומסתמי להתחתן בנכבדי הארץ ואציליה וגם לפעמים בשאר ענינים כאשר יעיר החוש על זה מכל מקום לאינשי לא משמע להו שיעלה על לב העשיר אימת הרל ובזוי עם ולכן גמילות חסד על אופן הנ"ל עד לב השמים יעלה שיאו. ולכן כדי לעשות מכל גמילות חסד חסד של אמת טוב לאדם שיקטין מעשהו שהיטיב עם המבקש חסד מאתו אף אם באמת רב הוא ולכשיבא המבקש להחזיק לו טובה על פעולתו אשר עבר לפניו ולומר לו תשואות חן חן יאמר לו מה לך להחזיק הלא עשיתי עמך רק דבר קטן מאד בלי סורה או אך דבר שפחיתים אף אם האמת בהפך שינע ועמל מאד מאד עבדו ולא כאותם העושים רק מעשה קטן הערך והיגיעה ומגדילים מעשיהם יותר מפי שנים כמה שעשו כדי שאור פני השואל יפלו על יגיע כפי לפי דבריו ולא ידעו במה יקרמו פניו לשלם תודות לו. אמרו חכמינו ז"ל בפרקי אבות יהי ביתך פתוח לרוחה שפירשו לפי מפרש אחר שהיה הכל נכנסין ויוצאין בו באופן שתהיה רעת הבעל הבית מעורבת עם הכריות ונדרש לכל שואל ומבקש ממנו דבר

יוסף אומץ

הן בהלכות סמך הן בשאלת כלים הן במחק צוף אמרי נועם לשואל עצמו או שישתמשו בביתו לכל חפצם. וירגיל בני ביתו שאל ידברו קשות להבאים בביתו באופנים הנ"ל באופן שימנעו רבים רגלם על ידי פנים ועומות שלהם מבוא לביתו, ולזה סיים התנא אחר שאמר יהי ביחך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך. וכפי פירוש אחר היינו שישתדל אצל בני ביתו שיעשו את עצמם נגר האורחים ושאר היתצאין ונכנסין בבית כאלו הבני בית הם עניים ואורחים והאורחים ושאר היוצאים והנכנסין כאלו הם בני בית. וכל שכן שמצוה רבה היא למי שיש לו רחבת ידים וגם מסות רבות ויש לו שכנים שצר להם המקום להשכיב כל אורחיהם או לפעמים אין להם חדר למסות נערה ובחולה אשר בבית או לנער ובחור אשר אתו בבית שישכיבם בביתו. אכן לא יכניס לביתו מבתים אחרים לשכב בביתו רק מי שברוק אצלו שלא יגנוב לו מאומה וגם באופן שאין ראנה כלל ליחור זכרים ונקבות, ואם יהיה קצת ראנה לאחר מכל הנ"ל לא זו בלבד שאין בירו מצוה אלא אף זו איסורא רבה קא עביר. ואפילו ביום לא יתן רשות ליכנסו לביתו באופנים הנ"ל רק מי שברוק אצלו שאינו בכלל אחת מר' כתות אלו לא רי בהרואות להם פנים נועמים רק ידבר להם קשות אכן בעלי ר' כתות אלו לא רי בהרואות להם פנים נועמים רק ידבר להם קשות במאור שיסורו מדרכס הרעה ולגרשם מביתו בסתר ימשיכו אחריהם גם את לב בני ביתו, שסורם רע במאד, ואם יאמר בעל הבית לחפוס במרת הענה ולשתוק יהיה לו עונש גדול מנשוא שמחוייב לשכר מלחעות עול בדברים קשים כנירים. ומי שרצה לחפוס במרת נמילות חסד בתום וכיושר צריך להתנהג עצמו בלשון רכה במאד למען יהיה לב השואל ממנו בריא כאולם לשאול שאלתו ממנו ולא יבוש מפניו. אכן במה שנוגע ליראה את השם הנכבד והנורא ולתורתו הקדושה יעשה עצמו נגר אינשי רלא מעלי חשוב לדבר להם קשות במקום לא יחח ומהמונם לא יענה וכל שכן מי שהוא איש נכבד שדבריו נשמעין שאל יקטין עצמו ויחניף או יעשה עצמו כחרש וסנור פתחי פיו במקום שיש קצת חילול השם הלא אמרו חכמינו ז"ל במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב וכל שכן לעשיר או לפרנס.

דין לדון לכף זכות

שי"ד לר"ן נמילות חסדים.

הרצה לזכות במצות אלו כתיקונן ידקדק ליהרר במצוה אחת שטמאה בספר הדרים למצות עשה דאורייתא והיינו לדון כל אדם לכף זכות ולמדה מרכיב בצדק חשפוס עמיחך רלא קאי דוקא ארין אלא גם על כל אדם שאם ירגיל אדם עצמו לדון מעשה אדם לרוע בקלות ימצא יצרו הרע המורגל ביותר במקום שיש חסרון כים או חסרון כבוד ליעץ עם כוזי עם או לדבר בשבילו אל כל אחד מהעם מקום ועלילה שלא למלאות רצון השואל שאפשר שישם עליו עון אשר חסא במה שלא עלה על רעת השואל מעולם, לכן ימנע כל אדם עצמו מסרה זו לדון לכף חובה לא סבעיא אם הרבך רק מנע לאונזי

יוסף אומץ

מבעלי הלשון רפשיטא ראיסור קבלת לשון הרע ועונשו התמור ידוע אלא אפילו כמה שברור לו שעשה או ריבך חבירו אף על פי כן אל יאשימונו שעשה: מרוע וזרן לכבו רק יחפש בחפש מחופש למצוא טענה וסבה למעשה או ריבוך ההוא שלא אשם נגדו והחכם עיניו בראשו לכלכל כל הדברים במשפט ובצדק שרע כמה תלות מעשה ההוא הרע בעיניו כגון כשגנה או כשכחה וכיוצא ומי שדרכו לרן תמיד לכף חובה בזה מנלה רוע לב עצמו ועליו אמרו חכמינו ו"ל כל הפוסל במומו פוסל. ואף אם הענין שעשה חבירו הוא כל כך רע שאין ללמד עליו זכות בשום צד מכל מקום לא מפני זה ימנע ממנו שאלתו ובקשחו ואדרכה שכרו כפול וכמו שאמרו חכמינו ו"ל אוהב לפרוק ושונא לסעון מצוה בשונאו ואף על פי שמצות פריקה קורמת למצות טעינה דבפריקה שייך צער בעלי חיים מה שאין כן בטעינה מכל מקום לגבי שונא אמרו חכמינו ו"ל שכרי לכונן את יצרו טעינה קורמת. וכן אם אין האדם משאיל כליו למי שהשאל לו איננו עובר כלאו רק שאינו מקיים מצות עשה דנמילות חסד כראוי. אכן אם אינו משאיל למי שלא רצה להשאיל לו עובר בלאו דלא תטור. מכל זה מוכח גורל המצוה מי שנוטל חסד למי שעשה לו רעה. אכן מפני שאין כל אדם זוכה למרה זו כי יצר לב האדם רע מנעוריו לכן טוב שירגיל האדם את עצמו לרן לכף זכות כי אם ירן לכף חובה יכשל בהרכה לאוין גדולים לא תשנא לא תקום ולא חטור וקרוב שירבך עליו לשון הרע או לפחות יקבלהו עליו, והבט נא וראה עונש זה הגדול, וקיים מצות עשה רבצק תשפוט עמיתך. והנה אעתיק לשון רבינו יונה כשערי חסובה שלו שכתב בענין לרן לכף זכות וזה לשונו, כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה ויש לשפוט את דברו ומעשהו לצד חובה או זכות אם האיש ההוא ירא אלקים נתחייבת לרן אותו לכף זכות על דרך אמת (רצונו לומר שלא תדינהו לזכות כפה נגד בני אדם אף כי לכך כל עמך כי אין זה אלא רוע לב אלא תכריח ותרגיל לכבד להאמין כאמת שכונת חכרך לטובה) גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה אצל הרעה לכף חובה ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות והיא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעהו לכף חובה, ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או כחנתו כי אין יראת אלקים כלככו תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה. אמנם אם החוטא ההוא מן האוילים אשר משפסם לשנות באולתם טוב כי יגידו אל השופטים להפרישו מן האיסור (היינו כשיש עוד ער אחר עמו אבל אם הוא ער אחד לא טוב היות האדם לבדו מעיר על חבירו לפי שאין סומכין עליו לכן מציא שם רע יחשב). ואם החוטא איש אשר איננו ירא לפני אלקים כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים ואינו נוהר מעבירה אחת אשר כל שאר עמו יורע כי עבירה היא מותר להכלימו ולספר בגנותו (ואפילו חיובא איכא) כמו שאמרו חכמינו ו"ל מפרסמין את החנפין

יוסף אומץ

מפני חלול חשם, אבל אם נכשל בחטא על דרך מקרה ורוב הימים דרכו להשתמר מעוננו אין לנלות חטאו כאשר ביארנו, ער כאן לשון רבינו יצחק בעצרה. ואף כי יצאחי מענין לענין מכל מקום הוא באותו ענין וכלול בהם דברי חכמה ומוסר והשכל לרעת הנהגת האדם במה שלא מצאחי כתוב ומפורש בשום ספר אחר וירעתי כי ינעם אל הקורא החרר לדבר ה' ומצותיו. ומפני שהכנסת אורחים וביקור חולים והכנסת כלה גם המה נמילות חסדים וכפרירי*) בפרק מפנין ראיתי לסדרם אחר פרק נמילות חסדים ובסדר שנסדרו בסדר חפילת שחרית דני' ארצות, ואף על גב דבתשובת מהרש"ל מקהא אקהיתא על סדר ההוא מכל מקום מאחר דלפום דינא לא נפקי מירי איזה ראשון או אחרון לכן לא רציחי לשנות סדר המפורסם.

מרק הכנסת אורחים.

שאלת ידידי אופן הכנסת אורחים הנה אעתיק לך מה שכתב החסיד מהר"ר יונה בח"י עולם שחבר ככתבו וכלשונו והנהגתי בצדו על ידי היכרא ברשם וזה לשונו, אם יבואו אורחים לביתו יכניסם לביתו בסדר פנים יפות (ונראה לי שאל ישאל חיכך לביאתו מי הוא ומאין יבוא ואם לא היה עוד סימיו בעיר הזאת שמחארה עכשו כי דברים אלו משברים לבו כי האורח סובר שעיקר שאלות אלו הלא המה להראות שיש בלב בעל הבית עליו למה הוא מתארח בביתו ולא בבית אחר רק אם איזה שעות אחר ביאתו נכנס עמו בדברים מענין לענין ער שיוודע לו מי הוא ומאין יבא ואנה ילך אשרי וסוב לו שבוה הוא מראה לו פנים יפות ולא כאותם שנאלמו רומיה עם האורחים שרואה האורח עין בעין שלב בעל הבית עליו) ומיד כבואם ישים להם לאכול כי פעמים בא העני והוא לא אכל והוא ברש לשאול, ויחן להם לחמו כפנים מאירות ואף אם היה לבבו עצב וראגה ישחנו מלכו בפניהם וינחמם בדבריו והיה להם למשיב נפש ואפילו יהיה לו אלף עבדים יסרח הוא בעצמו ויעמוד עליהם, מי לנו גרול מאברהם ששמש למלאכים והיו לו כמה עבדים ושפחות ובני ביתו ואף על פי שנראו לו כערביים כררשת חכמינו ז"ל ובכל מה שעשה על ירי עצמו שלם הקדוש ברוך הוא לישראל ככבדו ובעצמו, ואל יספר לפניהם כך וכך אירע לי קצת תלאותיו כי דברים אלו שוברים את רוחם וכמרוסה להם שבשבילים אמר כך וכמעט אין לו שכל בעמלו, ויכבדם כארזים לו, וגרול הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה, ובשעת האוכל יראה עצמו כמצטער שאינו יכול להיסיב להם יותר וכן הוא אומר וחפס לרעב נפשך כלומר הצא נפשי שאין לי מה ליתן לך, ואם ילינו אצלו ישכיבהו במיטב מסחו וסוב להציע לו סדינים לבנים שלא תהיה נפשו קצה עליו לשכב בהם כי גרולה מנוחת העין בהיותו שוכב בסוב והוא לו יותר נחת רוח מן המאכילו והמסקהו (ונראה לי שבכלל זה אם יש לו אורח שהוא עיף ויגע יסתר להתחיל סעודתו

(*) נראה דע"ל ובדפדפיק.

יוסף אומץ

ואל יאריך בה למען ימהר האורח לבוא למנוחתו, אכן אם איננו עיף יש לו להאריך בסעודתו אף אחר שביעתו כי האורח בוש ואינו מסתר לאכול כמו הבעל הבית ונמצא אם יכרך בעל הבית תיכף אחר שבעו מוכרח האורח לעמוד מהשלחן בעורו רעב, עיין בריני הנהגת בני הבית, ובצאתם ילזם ויהן להם פת צרה לדרך כי על אשר לא נתן יהונתן לרור פת לחם בהפרדו מאתו נחנלגל הדבר ונהרגו כהני גוב פיה גושאי אפוד בר, והענק תעניק להם מסה נדבה ירך, עד כאן לשון ספר חיי עולם. ואיתא במדרש כמה גדול פת עובדי ררכים שהרי מיכה שעשה פסל אצל המסכן עד שהיה עשן הפסל והמערבה מתערכים אמר הקדוש ברוך הוא הניחו לו שפחו מצויה לעובדי ררכים, וזה עיקר וכלל הנהגת הכנסת אורחים וסתר ידים יוסיף אומץ בפרטות. בעיני לאו שפיר עבדי הבעלי בתים שאוכלים סעודתם לברם במקום המיוחד או קודם סעודת האורחים או אחריה. מה טוב ומה נעים לנמול חסד עם האורחים כאשר רובם צריכים סער וסמך מאנשי העיר לענינים המצטרפים אליהם כי הנכרים אינם יודעים אנה ילכו להשיג מבוקשם ולכן אין לך נמילות חסד גדול מזה במי שמסיע להם על ידי עצמו או על ידי בני ביתו או לפחות מראה להם הדרך ילכו בה שעל ידי כן תחמלא שאלהם. וכן אם מומין להם מלבושים המצטרפים להם ובפרטות סרבול להצריך לו או בשבת מצנפת וקוסא שקרין רא"ק למען לא פניו יחורו בלכתו ובשובו וקומו כאחר הריקים או כתונה לבן ביום השבת מה רב טוב הצפון לו. לשון הכנסת אורחים נראה לי שאין משמעותו שאל יגרש מביתו האורח שכא אליו כי זה הוא יותר נרוע ממעשה קמצא ובר קמצא שעל ידי מעשה ההוא נחרב הבית ולכן אי אפשר לומר שבהכנסת אורחים כאופן זה יהיה שכרו גדול יותר מקבלת פני שכניה ושאר המעלות הנאמרים בהכנסת אורחים אלא ביאורו הוא על מי שמכניס אורח לביתו מרחיב העיר כשהוא הולך ותועה בה שלא ידע מי יאספתו לביתו שכן מוכח בעובדא דפלנש בנכבה שסיפר הכתוב פעמים ברע המעשה ואין איש מאסף אותו הביתה או איוה אורח שכבר גרשהו איש בליעל רוע מעללים מביתו כאשר בומן הדור הרע הזה יש מי ומי העושין כן ואחר מכניסו לביתו מעצמו לזה וראי שכרו כפול ומכופל מכל המעלות הנאמרים על הכנסת אורחים שלא נתן לכו ביד יצר הרע המסיתו ואומר לו מה לך יותר חיוב בזה מאותו שגרשהו שהוא רמו בראשו ואתה וכסאך נקי וגם יוסיף החל כך אם כזה תעשה אם כן כל אילי נכיות והצאן והבקר אשר ישחטו לא יספיקו לך לכלכל מאה איש אורחים אשר יבואו אליך ויצרך הרע יביא לך למיעתו ראיא מרבירי חז"ל מה שדרשו על סבך רעהו בקול בבקר השכם קללה תחשב לו שאסור מטעם הנ"ל לאורח לשבת את בעל הבית יותר מראי, אכן האמת הוא כרי שלא יאספו אליו ריקים ופוחזים אינשי דלא מעלי ולבוקי סריקי לא נאמרה מצות הכנסת אורחים ולכן הנבחר הכובש את יצרו כאסור מה רב טוב הצפון לו. ולא זו בלבד שאין מצוה להכניס אורח לא טוב אלא אף זו שיש איסור להכניס אורח רע מעללים וכבר אסרו חכמינו ד"ל ליתן פת לשי שמסופק בו אם נטל ידיו.

יוסף אומץ

פרק ביקור חולים.

ובו יתבארו כל הריגים עד כי הולך האדם אל בית עולמו וכל ריני שמחות. ביקור חולים הוא מצוה רבה מנמילות חסדים וגם היא מצוה עשה בפני עצמו שדרשו חכמינו ד"ל ילכו זה ביקור חולים ואין ענינו כמו שרגילים לילך אל החולה בשבת ברוב עם לומר שבח רמריה סב שאז מפני קול הסולה אין יכול לישא וליתן מעניניו, וגם אסור להחפז עליו, רק ענינו שילך בחירות לבקר ולשאול מה ענף חליו וישא ויתן בענין רפואתו ובשאר ענינים הצריכים לחולה ואם הנהנתו והנהנת בני ביתו לשמשו עמו בדרך ישר לפני איש חולה. ואפילו לאותן חללים שאינן ראיין לבקר כגון חולי מעיים וכיוצא רכספא לתו מילתא או לחולה רקשי ליה דיבורא מכל מקום יכנס לבית החיצון לשאל מעמדו. בספר חרדים כתב שהריבוי יפה לחולים ולכן ירדק המבקר לילך להחולה כשאין אחרו איש שאז נפש החולה מרה עליו בתיבתו יחידו ואפשר לבוא לירי סירוף רעת חס ושלום ועל ידי הריבוי יפכה ראגתו גם צערו. עוד כתב שם בשם הוהר שצוה לומר לחולה שיפושש במעשיו וישוב בחשוכה (וגראה לי רהינו אם חסא ברברים שבין ארם לחבירו יפייסו או יצוה ליורשו לפייסו ואם חסא ברברים שבינו למקום יקבל עליו חשוכה בעצת חכם שעשינה תיכף כשיבירא או לפחות יקבל עליו שחיכך שיבירא ילך אצל חכם לסדר לו חשוכתו ויעשינה ואז קבלתו ואז נחשבת לו למעשה כמו שמצינו נבי דניאל מיום אשר נחת אל לבך להבין ולהתענות נשמעו דבריך, וגם עיקר החשוכה הוא היורו רהינו שיפרט חסאיו בפרטות לא בדרך כלל על ידי אשמונו. וכתוב בכל בו וסוב לפרוט חסאיו וגם מה שלא נכשל בהן שמתוך כך יזכור הנשכחות ויחזור בחשוכה שלימה (וגראה לי רהינו אם אמר אשמונו בדרך כלל אכל אם אמר אשמתי כלשון יחיד אינו לומר מה שבורא לא נכשל בו) ועליו נאמר אשרי משיכיל אל דל שהוא גורם לחולה שיתרפא ואם נגורה נזירה ימלטהו מרינה של ניהנם וגם המשיכו בחשוכה ביום רעה ימלטהו ה', עד כאן, וסיפא דקרא ראשרי משיכיל וגו' הוא ביום רעה ימלטהו ה'. וכל שכן שיש לזרז לפחות לומר וירוי ואל יחוש לשברון לבו, אכן החכם ענינו בראשו לדבר ברכות ומתק שפחים להשמר כל מה ראפשר משברון רוחו ויאמר לו שהיורו ותשובה המה רפואה לחליו וכיוצא וגם אם אפשר לו לעשות שלא בפני אשתו ובניו יעשה ואם אי אפשר אל ימנע היורו מפניהם. המבקר אינו יצא ירי ביקור אם לא יחפז על החולה, ומה נהנו לומר לחולה המקום ישלח לך רפואה שלימה. וגראה לי שסוב להחפז עליו בפרטות ובברכת רפאינו כלשון צח כפי יכלתו ולפחות יזכור שם החולה בלבו ברפאינו ויכלול אותו בתוך חולי ישראל, ושלא בפניו דוקא כלשון הקודש ובפניו ככל לשון. אפילו הגדול ילך לבקר את הקטן ואפילו כמה פעמים ביום ובלבר שלא יסריח, בית יוסף יורה רעה סימן שלימה. וגראה

יוסף אומץ

יהללך סלה אשרי אדם עוו לו בך מסלות בלבכם עוכרי בעמק הבכא מעין שיתיה גם ברכות יעסה מורה ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון ה' אלקים צבאות שמעה תפילתי האוינה אלקי יעקב סלה מנינו ראה אלקים והבט פני משיחך כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלקי מרור באהלי רשע כי שמש ומגן ה' אלקים חזן וכבוד יתן ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים ה' צבאות אשרי אדם כוסח בך תפלה לרור הסה וגו' ער סוף המזמור פיו, למנצח מזמור לרור בקראי ענני ער סוף המזמור ר', שיר למעלות אשא ער סוף המזמור קכ"א. ובס"ה כתוב לומר גם כן מזמור כ"ט. מורה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי אלקי האלקים וארוני הארונים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד עושה שמים וארץ עושה חסד ומשפט כארץ היה הוה ויהיה שרפואתי וסיתתי בדרך יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה כי אתה אל רופא וחונן ואם אמות חס ושלום תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וחטאי ופשעי שהסאתי ושעיתי ושפשעתי וחת חלקי בתורתך ובגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים ואני מורה ומאמין כי אתה הנמצא מציאות גמורה ואתה אחר ולא ככל האחרים וראש לכל הנמצאים ואינך גוף ולא כח הגוף ולא ישנוך משיגי הגוף ומקרייו ואין כך דבר מתארי הנפשים ואתה קרמון לכל הנמצאים ואתה ראוי להעבד ולגדל ולהרים ואתה הנותן נבואה בפי כל הנביאים ונבואת משה נביאך למעלה מכל הנביאים ואתה נתת לנו על ידו מן השמים תורתנו שלימה ומשיבת נפש מפי הנבירה ולא תהיה זאת התורה מוחלפת ואתה יודע מעשי בני אדם ולא תתגרש בהם ודרךך לנסול טוב לצדיקים ולענוש רע לרשעים ותביא משיחנו האהוב ותחיה מתנינו. אלו הנ"ל הם י"ג עקרם. עוד שם אם השעה רחוקה עליו יוקף אצבעותיו כלפי מעלה ויאמר רבונו של עולם יהי רצון מלפניך שתהא שלום מנוחתי ויזכין משה בשמים עלה ובמעמד הר סיני ויאמר אל מלך נאמן שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ער כאן לשון רבינו ירוחם. כתוב בשערי חשוכה אמרו רבותינו ויל כל העושה מצוה אחת בסמוך למיתתו כאלו קיים כל התורה כולה ותהיפך בעבירה. וכתב בספר חרדים מעשה בריי ניקסילי' שחלה עד סמוך למיתתו וגם ולא נים ותיר ולא חיר וראה שוקלין עונותיו וזכיותיו במאונס שוקלין זה כזה מיד נתעורר ונתחזק שאל התפילין והניח אותם וסיד התחיל להרפא ועלה ממסתו לחיים כי הכריע בך וזכיותו, ער כאן. לכן יש לכל חולה להתחזק במצוות מה שאפשר לו גם אוהביו וזכירותו וזיווהו על ככה ואם ירצו ליתן צדקה עבורו וזכירותו שהוא יצוה ליתנה ולא כדרך העולם שנותנין צדקה בלי ידיעתו. העומרים אצל החולה כשעה רחוקה ליה עלמא וזכירותו שלא יצא אחר מאבריו חוץ למסתו כשעה מיתה כראייתו בוהר על ויאסוף יעקב רגליו אל המטה. כתוב בספר החסידים סימן תמ"ח מי שנסה למות ירכבו עמו דברי תורה כרי שהצא נפשו בדברי תורה. אם יש לחולה בן הבן יעצים עיני אביו חיבך אחר המיתה כענין ויוסף ישית ידו על עיניו ששירש בוהר על רך

יוסף אומץ

זו. מי ששמים דברים אלו אל לבו תמיד בשעת שמחתו יקיים בו מה שכתבו בעלי סוסר רצונך שלא תמות מות עד שלא תמות, רצונם לומר שיראה אדם לשבור תאוותו במאכל ובמשתה ובשאר ענינים בכל עת לכבוד הבורא ויתברך וכמו שכתבתי למעלה, ואז צריך כוח המיתה והפרידה מעולם התאוה אינה לו צער ובמיתתו נקרא חי. העוסרים בשעת יציאת נשמה של אדם כשר מחויבין לקרוע. ובשולי המלבוש יוצאין ירי קריעה זו.

דיני אונן.

אונן, רהיינו שמחו מוסל לפניו בר מינן, אסור בבשר ויין ולישן על גבי מטה וכן פסור סקריאות שמע ותפילין וכל המצוות והיינו דוקא בחול אכן בשבת ויום טוב ראשון מותר והייב בכל אבל ביום טוב שני ולילו אסור. וכן אם רתע לקברו ביום טוב ראשון על ירי עממין. אבל אם נשאו את המת מהבית ושמותו בתיבה בבית הסהרה על רעת שיקברוהו למחר ראייתו הלכה למעשה לעשות חסדר ליל ב' רפסח. במצאי שבת לא יעשה הברלה ומותר ליגע בנר ולמחרתו אחר הקבורה יכריל על הכוס ולא יכרך רק הברלה ובורא פרי הנפן ולא יתפלל עד שיבא מן הקבורה אם עוד עדיין לא עבר זמנה, אכן תפלת ערכית אינו מחויב לשלם ולמחרתו אם בא מהקבורה קודם ר' שעות על היום אז קורא קריאת שמע ומתפלל כדרכו רק שאינו מניח תפילין אפילו במנחה. ואם עברו ר' שעות יתפלל עד ישחבב ואחר ישחבב יקרא קריאת שמע בלא הברכות ולפניה ולאחריה ואחר קריאת שמע יתפלל שמונה עשרה, ואם עברו ו' שעות לא יתפלל רק עד ברוך שאמר ומשם ואילך לא יקרא רק פסוקי דוסרה בלא ברוך שאמר וישחבב וקריאת שמע בלא הברכות.

דיני הוצאת המת ולוייתו והנהגת המלוין וקבורתו.

מיום עמרי על רעתי הקלושה נסתפקתי כמה שפה עמנו מחלקים התצאה המת לשנים רהיינו מהבית עד בית הסהרה והוא שקורין פה לוייה ומבית הסהרה עד הקבר והוא שקורין פה מצוה, ולכן לא ידעתי איזה מהם עקרי, ואחרי שלא ידעתי דבר ברור ראיכא פנים לכאן ולכאן לקחתי ספק מן השם רלמה שקורין קרמונינו שם מצוה הוא עיקר המצוה. כשהולכין ללוות את המת נראה בעיני רלא יאות עברי אותם העוסרים לפני המטה ומסתנין עד כח המטה להעביר אותה על פניהם ואחר כך תולכין אחריה רק ילכו להסתין באופן שיהיו אחורי המטה חיקף יציאתה מן הבית ופעמא דמסתבר הוא. שכן הלויית המת הנדול מאד ידוע ומבטלין חלמור חורה בשכילו מסתמא, אם לא שידוע שלא למר משנה ומקרא. ובאשה איכא פלונחא, ונראה לי רהיכא דליכא ביסול חורה טוב להחמיר אבל מספק אל יבטל חורה עבודה. ואפילו היכא דליכא חיובא אם ראה נושאי המת אז מחויב לפחות ללוותו ר' אמות ולקום מפניו. כשיש שני סחים בר מינן מוציין הראשון תחלה, אכן אם

יוסף אומץ

אשה גדולה היא השניה או מוציאין האשה חחלה ורוקא גדולה אבל קסנה לא, וכן נעשו מעשים פה. נוסח הברכה לרואה קברי ישראל וריניה כחבתי. חוך ר' אמות של סח או קבר אסור לרבר רברי חורה אם לא להספידו. וכן אין שואלין שלום חוך ר' אמות של קבר או בכית הקברות כולו כל זמן שלא נקבר המת אפילו חוץ לר' אמותיו. ומה יש לרוד דעוסקי המת והקבר צריכין שיהיו רבריהם באימה ויכראה ולא בליצנות ועניני שחוק וקלות ראש האסורים חסיד רק שבוה המקום עונשן גדול מאד יותר. הנסילה רנהונה בחצר בית עלמין ובחצר בית הקברות והזהירות לנסילה קודם שיכנסו לשום בית אף על פי דלפום רהיטא יש מקום חסיהא בענינים אלו מכל מקום אל יליוו בעיני מנהג קרמונינו הוחיקין כי לכולם יש סמך. בשעת נסילה יש לומר בלע המתו לנצח ונז'. מנהגי לישב ז' פעמים בין הכל בשתי הישיבות שבחצר בית עלמין וחצר בית הקברות כמנן המעמדות ומשובות שבימיהם נגר שבעה הבלים שאמר שלמה המלך עליו השלום. ויש לומר ויהי נועם עד סופו להבריה רוחות הסומאה כמו שכחתי בארוכה בביאור סרר קריאת שמע לגבי ויהי נועם דקריאת שמע ולפי רבריו במנן חיבות דויהי נועם אין צריך לכפול פסוק אורך ימים לא בקריאת שמע הסמוך למסתו ולא בישיבה הנז' לאפוקי מדעת משה שכתב לכופלו בכולן ולא כאותן המחחיליו מיושב בסתר ולא כאותם המסיימים בכי אחה ה' מחסי. מקום ישיבות הנז' רגילות הוא שאינו נקי לכן יש לזהר מלוסר שם ויהי נועם או אפילו חיבה אחת, וצריך דקדוק רב לעיין שיהיה סביב לשיבתו מר' רוחותיו נקי מטינופת כרין המבואר בקריאת שמע, לפניו מלא עיניו ומלאחריו ר' אמות ממקום שכלה הריח, שאם יש חשש טינופת או היתה שחיקתו יפה מריבורו אלף אלפי פעמים ראו איכא עליה עונש דרבר ה' כזה הכרת עונה בה שדרשו חכמינו ז"ל שנכרת מכל העולמות רחמנא ליעלן ובפרס כשאין מים בכיור שבחצר בית עלמין שרגילים ליסול לפני הפתח ברחוב העיר אשר שם סחמא כל המקומות סלאים צואה. מה מאד צריך והירות לפרוש מבין הנשים בשעת הליכתן וחזירתן מהמט ובפרסות אחר נסילה ידים שהבריה על ידי זה רוחות הסומאה מעליו שלא יחורו להתרבק בו על ידיהן. ושמעתי שבק"ק וירמיישא נהגין האנשים להפוך פניהם לצד הכותל כשבאות הנשים. המלך מחו עובר בלאו ומלבר הלאו איכא כיווי גדול למח מצר הקבלה בענינים נפלאים כמבואר במדרש נשא וכרקנר דכי חצא. אכן אם יש צורך בהלנתו לכבודו שרי ועל כל פנים אל להוציאו סמוך למיתה ממש פן יהיה בו עור רוח חיים כאשר אירע איוה פעמים ומפי השמעה נאמר שאירע בוסננו שאחר הקבורה חזר הנקבר לאיתנו ומפני שעל ידי נחל שושף התצרכו לפנות הקבר מצאו אז הארון מלא רשימות סרס והראש בפצעים סרוב צער הנקבר ומקורב נעשה חיקון פה שלא להתציא המת מהבית עד שעברו עליו נ' שעות קודם לוייתו ואם נפטר סמוך לשבת תקנו הקבר קודם הלוייה שאז אף אם הסתינו

יוסף אומץ

לי שמוה יש מקום גדול לפסוק מביקור חולים לעשירים ונכבדים רעל הרוכ הוא בעיניהם לפסוק כשבאים אליהם מי שאינו רגיל עמהם בבריאותם ובפרטות קטנים מהם בעיניהם רמסותם לא מיתבא רעתיה מנייהו. אכן לכינונים ועניים ומרוכאים המצוה כפולה הגם שיש לצר לקולא שהקטנים מתביישין על ידי ביקור חולים מכל מקום אין לסמוך על זה ולפחות יש חיוב לשאול אחריהם בביתם למען יוכלו ליעץ לרפואתו ולבקש עליו רחמים על ידי שישמעו צערו ולעניים יתן להם די מחסורם ולהלכות לכינונים ולהמציא להם מי שילך עבורם אנה ואנה כי על הרוב אנשים כאלו אין להם משמשים. כתוב בס' סימן שסיא עני ועשיר חולים ורבים חולכים לעשיר לכבודו אתה תלך אצל העני, ואפילו אם העשיר תלמיד חכם, כיון שרבים מצוין אצלו ואצל העני אין אדם הולך, אבל לענין צדקה כבוד התורה עדיף, עם הארץ ירא שמים וחסיד אין ירא שמים עם הארץ קודם.

הנהגת החולה עצמו.

כתב רבינו ירוחם יעשה צוואה, ובעיני נראה שטוב ונכון לאדם לעשות שטרות בעדים וימסרם החומים לנאמן בעיניו ואם ירצה לעשות הרבה כסתר יכתוב כל רבירו בכתב ידו ויחתום הכתב ההוא וימסרנו לנאמן, אכן אם לא נעשה בעדים אין לכתב ידו קיום להתחייב על ידו רק אם יאמר ויצוה בשעת תרנשת חליו בפני עדים כשרים שמצוה שכל הכתב החתום ביד פלוני הנאמן ההוא יקיים ככל תוקף ועו. גם טוב וכמעט חיוב שיוכרז כי חייב לשום אדם או אם יש לו פקדונות בידו משל אחרים ואינו רשום בפנקסו. אכן מה שהוא חייב אף אם הוא רשום בפנקסו צריך להוכיח בצוואתו כדי שלא יסענו יורשיו או בית דין עבורם שמה פרע המוריש מה שאין כן בפקדון לאחר שהוא בעין אין שייך לומר החזיר. ומי שהוא ירא שמים צריך לכתוב כל עניינו בספר זכרון חיוב שיקבל או שיתחייב לשום אדם ולא ימחין עד שעת חליו מסעמים הנ"ל ויכתוב בפנקסו שיהיה לו דין שטר נמור ולא יהיו יורשיו נאמנים בסענת פרוע כל זמן שאין הכתב ההוא מחוק וגם אם חייב לו שום אדם ואין כתוב בפנקסו מצוה עליו להוכיחו ולא יגזול את יורשיו. ואם החולה בר מינן אינו זוכר חענינים הנ"ל מצוה על העומדים סביבו להוכיחו בכל הנ"ל ויראו לרבר עמו בביתו וברעת למען לא ישברו לבו ויאמרו לו שכונתם שאולי על ידי סדרות כאלו ישבר תוא את לבו אחר כך כיום או יומיים אף אם לא יהיה חקיף ליה עלמא טובא לכן ראנה בלב איש ישחנה. עוד כתב רבינו ירוחם יבקש מחילה לכל מי שחטא, ואני כתבתי שיש לכל אדם למחול למי שחטא לו בכל לילה ולילה קודם שילך לישן ואם כן כל שכן סמוך לסומו. עוד שם, יבקש מרבים שיעורתו בחפילה ויעשה תשובה שלימה ויטול ידיו ויתעטף בצעיפה ויאמר ה' אלוקיני אמת ותורתו אמת ומשה נביאו אמת כיון שם כבוד מלכותו לעולם ועד ויאמר אשרי ער לעולם תער אשרי יושבי ביתך עוד

יוסף אומץ

כשולי הכנר. סעודת הכרמא שקילין האבילים וסברי דלא עברי מצוה ועברי עבירה גדולה במה ששולחים כל הבצעים והלחם ויין הנשלח להם בסעודה ראשונה לביה ההקדש או לעניים אחרים ואינהו לא סעמי מירי מיניהו והמהררים סעמי מיניהו כוית כי חיוב גדול הוא שלא יאכל האבל כל סעודה הראשונה משלו. אכן אם נמשך שלא אכל האבל עד הלילה מותר לאכול סעודה הראשונה משלו. האבל חוץ ו' מחויב לשנות ברכה רביעית בברכה המזון וכן יאמר, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו נואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דין אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבריו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו נודר פרצות ישראל הוא יגדור פרצה הזאת מעלינו ומעלי לחים ולשלום הרחמן וכו', ואף רככל הפוסקים ובגמרא איחא כמקום ומעלי דסוף ברכה זו ומעל, אבל זה היינו כשאחר מברך בביה האבל או צריך לומר כן, ולא ראינו לאחר מברך כן ולא ירעתי למה. אבל כשבח כשהאבל מברך ביחוד או ביומנו דג' אבילים יש לברך כן, אבל כשאחר מברך או אפילו האבל עצמו ואיחא אחרים אצלו שאינם אבילים היו מילתא דפרהסיא ואין לברכה. אבל פסור מתפילין כל יום ראשון ולא כאותם הסועים שמניחין תפילין במנחה. מצוה להתפלל בעשרה כל שבעה בחרר מיתח המת אף אם אין שם אבל. ואיחא במסכתא מועד קטן¹ ראיחתי מיתנא בחלמא לפאן דעבדי ליה הכי ואמר ליה תנוה דעתך שהנחת את רעתי. במהרי"ל כתב בהלכות חנוכה שאין אוסרים הלל בראש חורש וחנוכה אצל האבל. המנהג בנר שמרליקין בחרר שמת בו אדם כל י' וכן המנהג שמרליקין נר אחר ו' בכיח הכנסת עד תום אחר עשר חורש כל היום וכל הלילה לא תכבה לא מצאתי בשום מקום ואפילו בספרי הבתראי טובא וגם שמעתי שבארץ איטליא אין מנהג בנר חסיד רק כל זמן תפילת הצבור ואחרי התפלה מכבין אותו, ואף על פי שאין לזו מהמנהג שהנהיגו אבותינו נדחי נפש בארץ אשכנז אכן להדר הרבה אחריו להרליק נרות משעוה מפני שאינם עשויין לכבות, זה אין חיוב. וראיתי שכן שאיסור גדול תוא אמירה לנכרי שבות בנרות הנ"ל שכבו בשבת. וראיתי חומרא של שטות שמחמירים האבילים חוץ ו' לישב בארץ במצואי שבת שעה אחת להשלים האבילות של יום השבת ואינו צריך כלל שהשבת עולה בלי אבילות דברים שבפרהסיא, ועור איך תעלה הלילה השייכת ליום א' לאבילות יום השבת, ומלכר שאין להחמיר באבילות יחר ממה שהחמירו חכמינו ו"ל גם חומרא זו אתי ליד קולא שלפעמים בשמיעה קרובה במצואי שבת יושבין חיכף שעה אחת ביה בלילה וכסבורים שהו' נשלמו בערב שבת ולאן מילתא היא מטעם הנ"ל. נראה בעיני רנחמא ראשכונים גרופה מפני שאין תולכים רק חיכף אחר יציאת ביה הכנסת וכל היום כולו אין איש

¹ בתרגומא של ר' משה מייזן: שבת דף קנ"ב ע"י י"ד ס"י שפיר.

יוסף אומץ

ג' שעות קודם חלויה מכל מקום היו יכולים לסהר בקבורתו. מאז היה המנהג כשהיה מחבר מינן כרחובותינו לא סעדו כל העולם קודם חלויה להוציא לחצר בית עלמין וכן כתוב במהר"ל בהלכות ספח, אכן כ"י שנה נתבטל המנהג בלי טעם, ואפשר שמתחלה היו בני הקהל מועטין ולעתים רחוקים היה מחבר מינן ואלו אכלו הקהל לא היו. מלחין רק מחי מספר ולא היה הכבדה לקהל לחמחין באכילתן מאחר שלא אירע כן להיות מחבר מינן בשעת הסעודה רק מעט מועיר לכן המחינו, אכן עתה שנחברו הקהל כן ירבה וכן יפרוץ נתבטל הענין, ועל כל פנים מי שראוי לבטל עכורו תלמוד חורה מכל שכן שראוי לבטל וכן האוכל. קבורת קרקע כמסד אינו חיוב בחוצה לארץ ומכל מקום מצוה היא ולא ידעתי למה אין מקפידין על זה, ושמעתי שבפולין קוברין כהן ובכור בלי גסר מתחתית הארון וזולת יולדת ובהן שעושים להם ארון. צריך שיחיה בין ארון לארון הפסק רופן הקבר, ונראה ששיעורו ר' ספחים ולמעלה מפורש שיעור הפסקה שהוא ר' ספחים. ומנעורי קראתי חגר על זה שנכשלין פה ברוב הקברות בהפסקה זו ואמרתו לחקן זה בהגבהה על ידי סילוי עפר וליח מאן רמשה בן.

דיני קריעה והבראה וברכת המזון אצל האבל והנהגת השבעה.

בענין הקריעה ראיתי שערוריה רעל אביו ואמו צריך לקרוע כל מלבושיו חוץ מן הכתונת של פשתן ער שיגלה לבו ורובא רובא לא עכרי הכי ובשאר מתיים צריך לקרוע ספח במלבוש העליון וכוה צריך דקרוק ועיון אם הקראנן של הסכרל והקומא ככלל שיעור זה אחר שמונה כפול על המלבוש באופן שתחת הקריעה המלבוש שלם וכל זה החי יתן אל לבו וגם על הרוב הקרע שבקראנן הוא לאחריו ושם אינו יוצא ידי קריעה. מקום הקריעה הוא בכל מקום בבית הצואר רק שפה נהגו לקרוע על אב ואם בצד שמאל ואפשר דטעמם הוא מפני שנחננו חכמינו ז"ל השיעור ער שיגלה לבו שהוא מצד שמאל ועל שאר קרובים קורעים בצד ימין. מי שתקפוהו שני אבילות זה אחר זה בר מינן משאר קרובים אחר שבעה מוסיף רק משהו על הקריעה הראשונה, ונראה שאפילו אם קריעה הראשונה היתה על אביו ועל אמו מוסיף רק משהו אף על פי שלפי המנהג היתה ראויה להיות בצד האחר מכל מקום הלכה כדברי המיקל באבל^(*) ותוך שבעה מוסיף ספח, ועל אביו ואמו אפילו לאחר שבעה מוסיף ער שיגלה לבו. פה נהגו לעשות קרע חדש על אביו ואמו אפילו אחר ז' של שאר קרובים. דין קריעה בחול המועד כתוב בשולחן ערוך אורח חיים בהנחותיו סימן תקס"ו בשם מהר"ל וס"ה שנהגו באשכנז שלא לקרוע רק על אביו ואמו, ועל שאר קרובים קורעים לאחר המועד. ופה חקרתי ודרשתי בפטירת ועקל הונעק ד"ל בהושענא רבה שאין מנהג מבורר וכן נראה לי לנהוג כנ"ל. על רבו או תלמיד חכם שידועים טעמיו וחורתו חייבים לקרוע לפחות

(*) בהוצאת יגאל של ר' משה מייזן: ע' ש"ך סט"ב.

יוסף אומץ

אח: ונמצא האבל יושב ורומם מסתומם באבל ומצטער, וכן בעניי טוב ללכת אל בית האבל אחד אחד באופן שלא יניחו לשבת אותו שכול וגלמוד. קבלתי מסמרי הנאון מהר"ה כ"ל ז"ל שמה שנהנין שלא ליקח מבית האבל שום דבר תוך ז' א"ן לו שום עיקר בעולם ואמר שמעון זה בא מהא רכתבו הפוסקים המשאיל חלוק לחבירו לילך בו לבית האבל אינו רשאי ליסלו ממנו עד שיעברו ימי האבל. דין שינוי מלבושים בשבת לקרובי האבילים והטעות בזה כתבתי לעיל סי' תקצ"ה. מה שהולכין פה האב"ד וב"י בכניסת שבת סמוך לברכו לחצר בית הכנסת ללוח האבל לבית הכנסת קבלתי שהוא זכר לשורה שעשו בימיהם ז"ל אחרי קבורת המה ושמעתי שבפראג עושין שורה ממש קודם ברכו, וזכרתי בימי חורפי שבשחרית בשבת כשיתצאין מבית הכנסת היו רוב העולם יושבין אחד אחד על האבן שבין שני פתחי בית הכנסת כמעט רגע כמיתריה והיו קמים תיכף וישוב אחרי תחתיו וקבלתי מסמרי מהר"ה ז"ל שהיה אב"ד פה שהמנהג הזה נשתרשכ שמאז היו רגילים להושיב האבל בחצר בית הכנסת בשבת אחר החפילה והקהל יושבין אצלו כמו שכתוב בסור יורה דעה בסימן שצ"ד*) בשם הרא"ש שכן מנהג אשכנז על פי המדרש שהיה זכר למקדש ומאז שנחבטל המנהג כישיבה עם האבל הנהיגו לזכר לישוב אחר אחר כג"ל והן עתה בטל הזכר לזכר ולדעתיו אין זה רק מפני שהכסילים לא יבינו את זאת ושיבה זו מה היא משמשת וזו חכמו השכילו זאת לראשיתם לא בסלו המנהג כי אין ללעוג על שום מנהג שכל מנהג אבותינו תורה רק שלאריכות הגלות ואיבוד הספרים בגזירות ומיעוט הלכות לא נודע לנו הסעם כלום. לכן אין לשנות שום מנהג אם לא שיש בו חשש איסור שאין להניח הספק מפני הוראי.

דיני שלושים וי"ב חודש.

בכתובות לבנות מקילין מאד והמהדרין מלבשין אותן לנער רק רגע אחד ופושטין אותן תיכף וזהו איסור גמור כי לפחות נראה לי שצריך ללבשם קודם הפשיטה שעה חרא, ואף אם יש לצרר להקל שלשון שעה הכתוב בפוסקים איננו מה שאנו קוראין שעה שהוא אחד מכ"ד שעות מיום ולילה ובאמת השעה שרגילין האבילים לישוב ביום השביעי הוא חזקרא של שעות כי פירוש שעה בגמרא הוא זמן מה, וכן אם התחילו השכעה סמוך לשבת וישוב רק עישור שעה או פחות יצא בו מכל מקום גבי דין לבישה לבנים אין סברא לקולא זו. כל שלושים וי"ב חודש צריכין לימנע מטיול, וראה נרולה לזה המנהג שבשבת אין האבל יוצא מפתח ביתו רק לבית הכנסת, וקשה וזי נהג אבילות בשבת יותר מבחול אלא על כרחך בחול מסתמא הליכתו היא צורך למחיתו לכן שרי מה שאין כן בשבת מסילא רטיול בחול אסור כל

יוסף אומץ

שכן בשבח*) ענין הקרישים וברכו ולמנצח וברכה המון לאבלים ידוע שמעלים המה על ידי כן מניהנם, ולהחפץ כל החפלה טוב יותר ויותר, אכן חיון זה אינו רק לעמי הארצות אבל ליסוד תורה מעילי שבעתים מכל החפלה ועל ידי כן מכניסין הסת לנן ערך, ואם הבן מחדש חירושי תורה אין ערך להכבוד שווכה אביו על ידי כן בישיבה של מעלה, כן מוכח במדרש הנעלם ררות, לכן כל אבל על אב ואם יוררו בהשחרלות גדול להרכות בלימוד כל מה ראפשר לו לפי חכמתו. מאז היה המנהג שנחשפו האבלים בחצר בית עלמין רק שאחר צדוק הרין פשטו סליחותיהם מפני לועג לרש אכן הבעלי בתים שהיו מעוטפים כגון בקאפי"א לא וזו מעל ראשם עד כניסתם לביתם. ונראה לי פשוט שהמעם היה כרי שלא יכנסו לקהל בבית עלמין בלי עיטוף, ולכן נהגין בחירוש שבכל יום חגם שאין היהודים הולכין מחוץ לרחוב הולכין האבלים כל היום ההוא בעטיפה המסרון בלשון אשכנז קאפי"א, לכן אל ישנה אדם גם כזה ממנהג אבותינו, וכן יש להם להתעסף בחצר כ"ה על פי המנהג מסעם הנ"ל. כל י"ב חודש כשמוכר אביו ואמו בכתב או בפה אומר וחוחם הריני כפרת משכבו או משכבה לאמו וכוה מקיים מצות כיבור אחרי מותם, כן פשוט בפוסקים אכן נראה לי דלדין שאין הבנים אומרים קריש רק י"א חרשים כרי רלא אחי לאחוזקי אביהו כרשיעי שמשפסם י"ב חדש כניהנם אם כן מסעם זה אין ראוי לחתום ולומר כפרת הריני כפרת משכבו אחר י"א חודש. שכלל מכבדם בחייהם ובמותם האמור אצל כיבור אב ואם הוא שכשחוחם עצמו יכתוב בר פלוני כרי להזכיר שם אביו ובפרט אם האב תלמיד חכם שזה לו כבוד גדול לכתוב בן החסיד וכיצא ומסעם זה הארכתי בחתימתי ככל פסקי הרינין שחתמתי שמי עליהן ולדעתי הוא כבוד גדול שעל תורה ודינים יזכיר שמו מלבד מעם הנ"ל.

פרק הכנסת כלה.

מצוה גדולה בהכנסת כלה לחופה שהיא מאלו הרברים שאין להם שיעור, והנה רובא דעלמא אינם מקפידין כלל לקיים מצוה זו ואף אם שומעים קול הקורא ללכת לחופה וגם כעניניהם רואים ההליכה מכל מקום אינם הולכים הנה שאין להם בזה שום נגדור הפסד בעולם לא כנוסם ולא ככסומם ולא בכבודם נמצא שאין זה כי אם רוע לב ובכלל פורקי עול יחשבו או בכלל עובר על רברי חכמים שחייב מיתה יחשבו שמכזה המצוה מצד שאינה מפורשת בתורה וכמו שפירש רבינו יונה בשערי חשוכה שזהו המעם למה העובר על רברי חכמים חייב מיתה. לכן מאד מאד יש ליוהר במצוה זו הקלה בלי סורח וחסרון כים וגדולה מצד מתן שכרה. ונראה לי שמלשון הכנסת כלה יש לדקדק שמהגנו הקדום על פי וחיין שהולכים בקהל עם לבית

*) נראה דר"ל ממילא ודחיל בשבת אסור כל שכן בחול.

יוסף אומץ

החתן והולכין אחריו לחופה הוא מתוקן ומקובל וסוב ולא שאחר שהחתן והכלה
המה בחצר בית הכנסת יבואו לחופה ואני נהנתי חסיד כנ"ל רק שעל ידי שלא
באו רק אנשים מועטים לבית החתן אירע על הרוב שמסתין החתן מלכת
לחופה זמן רב אחר קריאת השמש לחופה ועל ידי כן הוצרכתי להסתין
כרחובות עיר זמן רב ולכן מנעתי מלכת לבית החתן מפני איבוד זמן. אכן
ההולכין לחופה צריכין לרקדק שלא יעשו מצוה הבאה בעבירה דהיינו לרקדק
לשמוע הברכות ולענות אמן על כולם כי גדול שכר אמינים, אכן העומדים
מרחוק בשיחה והיתול ולא יוכלו לשמוע הברכות וכל שכן השומעים הברכות
ועל ידי שיחתן אין מקפידין להאזין אליהם ולענות אמן לא זו בלבד שיצא שכרם
בהפסדם רק שעונשם גדול מאד ועל כל פנים ירקדקו שלא יעמדו קרוב
לסינופה תרגיל להיות בחצר בית הכנסת רק יעמדו ברחוק מקום כשיעור
שכתבתי לעיל. בחלק ראשון כתבתי שהחתן יחפץ מנה קודם לכתו לחופה
למען יוכל להתפלל ענגו קודם שיטעום כוס של ברכה. ענין מה שהחתן משליך
להכלה הסלית אחר יציאת בית הכנסת בשושבינו כתוב ברוקח סימן שנה"ה
וסעמו בצדו. אין למנוע לעשות ב' חופות לב' אחים או אחיות בשבוע אחד
דרוקא ביום אחד איכא קפידא, וכן נהנתי. כתוב בשלחן ערוך ראוור חיים
סימן ס"ב דאחר שמצא בתולים מברך כרוך אתה ה' אלקינו מלך העולם
אשר צנ אנו כנן ערן שושנת העמקים כל ימשל ור במעין חתום על כן
אילת אהבים שמרה בטהרה וחוק כל הפרה ברוך הכוחר כורעו של אברהם,
עד כאן. ומסתפקא לי אי חחמינן בשם לכן מספק אל יחתום בשם וגם מוכח
מדברי הרא"ש שהביא בית יוסף על הברכה זו שנתקנה אחר חתימת החלמוד
ואם כן אינה ברכה לברך בשם ומלכות כדמוכח מבית יוסף אורח חיים
סימן ס"ו ואם כן יש כאן מקום עיון למה הברכה מתחלה בשם ומלכות
וצריך עיון. הנאון מהר"ר ישעי' סג"ל ז"ל כתב מירושלים לחן לארץ
גזירות חמורות לבעול בעילה מצוה בליל ראשון מפני עונש הגדול דמציא
ורע לבטלה והארץ בכתבו מאד בזה, לכן בעל נפש יהוה לבנו על ככה.

אחר שכתבתי איזה פרקים במעלות המדות הטובות מה שרציתי לכתוב מתן וידוע שהחשיפה מעשים טובים
כדי להתפאר בהן לא זו שהמעשים ההמה לא עלו בידו לקבל בתן שכר אלא אף זו יש לו עונש עליהם לכן
מן הראוי לכתוב גזרי פרקים אלו

פרק התפארת.

ראשית דבר אפרש כמה רע ומר מאד המתפאר במצותיו. בא"צ כתב
בהקדמה זוה לשוננו, הכסיל יעשה מרות הטובות לרעות שמי שהולך בחושך ואינו
מתכוון בחיקון המדות אפשר שתהיה מרה אחת המאבדת כל זכיותיו כגון
המתנאה על מעשיו ומתפאר וסיפה עצמו חסיד כנגות של חבירו והאיש

יוסף אומץ

הוא רומה למי שממלא חבית יין המשובח ויש בתחתיות החבית נקב קטן
 אין ספק שיאבד כל היין המשובח בנקב הקטן אם לא יסחום אותו, ער כאן
 לשונו המהור, ואחה האיש הנלבב וחרר לרבר ה' ראה גם ראה בעיניך
 שלכן מה מאד הפליג החסיד הנ"ל בעונש המסתפאר במעשיו. אכן המדקדק
 כלשון ספר זה יראה ויבין שעונש החסיד הזה איננו רק למי שרגיל במדת
 ההתפארות חסיד אכן מה שסיים כלשונו וכחב ומיפה עצמו חסיד בנגות
 חבירו נראה ראוב שיטפא רלישניה כתב הכי ולא שיהא תנאי לעונש הנ"ל
 ראי הוי ככתבו וכלשונו ממש דעריפא מיניה הוי ליה למכתב שאין לו חלק
 לעולם הבא כמו שאמרו חכמינו ז"ל על המתכבד בקלון חבירו. ומי שאינו
 בעל מרה זו שאינו רגיל חסיד להתפאר במעשיו רק לעתים אף שאינו ככלל
 עונש הנדול הנ"ל מכל מקום עון גדול הוא בירו ומלבד שאינו מקבל שכר
 על המצוה שמסתפאר עליה גם יש לו עונש על כך כמו שכתוב ב"ח מירושלמי
 ר' יוסי בר חנינא אומר צירא דתרעא רניהנא קבוע באודנא אמר לון למה
 רא כן א"ל רחות ציימא ומפרסמא. עוד כתב שם המסתיר מעשיו הטובים
 מבני אדם שכרו שיהא נסתר מבעלי הדין. והנה אעתיק לשון חובת הלכות
 לירע רעה הנדולה של העובר את השם יתברך בשיתוף כונה אחרת הן
 להריוח בעבודה ההיא ממון הן לחת כבוד לשמו בעיני הכריות וזה שקורא
 הסחבר בשער ההוא חונף וזה לשונו בקיצור, והשלישי מספסירי יחוד המעשה
 לאלקים (רצונו לומר שיעבוד עבודתו כעבור סבה אחרת ואינו מיהר עבודתו
 להשם יתברך בלבד) הוא מפני שכל מי שאינו יודע את אדוניו לא יעברו
 כלבו אבל יעבוד מי שנודע ענינו ויתכן ממנו התועלת והנזק ועובר בני
 אדם ולא הבורא אותם ולא מכיר ענינו ויש יתרון לעובר הצלמים על החונף
 בר' דברים, הא' כי עובר הצלמים בוסן הזה אינו מוותר על ידי נביא (רצונו
 לומר כי אינו מאמין בנביאים) אבל המחניף קבל המצוה בעבודת אלקים
 ותאזהרה מעבוד זולתו, הב' כי העובר צלמים עובר מי שאינו מסרה באלקים
 אבל המחניף עובר את מי שמסרה באלקים, והג' כי עובר הצלמים אין
 ענינו נסתר מבני אדם והם נשמרים ממנו מפני פרסום כפירתו אבל החונף
 אין כפירתו נראית ובני אדם כפוחים בו ויכול להוסיק והוא הנדול שבמרה
 העולם ונקרא כלשונו חונף יהיר וספחה, והר' כי העובר הצלמים עובר
 דבר אחר בלבד והחונף אין תכלית לנעבריו, עד כאן לשונו. הראית בעיניך
 כי החסיד הזה מחשב עון החונף יותר מעון עובר עבודה וזה רחמנא ליצולן
 סמילא מי שמסתפאר במעשיו הטובים או לפחות מפרסם אותם הוא החונף הנ"ל
 שבוראי עושה מעשיו מפני בני אדם. ענין חונף הנ"ל שייך בכל המצות
 שאפשר לעשותם כדי להתפאר בהם כדי שיחזיקוהו העולם לחסיד וישיבוהו
 כראש ויאמינו לו סמונא ויתנו אותו או בכמה אופנים שונים שיש שייכות
 הנאה ממון וכבוד או הנאה דתיתנים שעולה על כולם ובבעלי תורה שכיח
 דבר זה מאד מאד יותר מכשאר המצות שאין כל ההתפארות רק שיחזיקוהו

יוסף אומץ

לחסיר אכן בדברי תורה מלכד שיחזיקוהו לחסיר איכא גם התפארת שיש לו יד ושם בחכמה כשם הגדולים אשר בארץ ופי' שעושה כזה לדברי תורה עונשו כפול ומכופל כי מאחר שהיא שעשועים לפני הקדוש ברוך הוא וכלי חמרתו ולקדושת התורה אין ערך לכן אם יעשה הקדושה חולין לקנח עולם אוכר בעולם קיים בוראי אין ערך לעונשו, לכן שומר נפשו ירחק סכל זה ביותר. ובפרט שלא ירום החכם את לבבו בשעה שרורש רברים או בשעה שיושב ושונה פרקו או ספרו לחלמירים או לחברים המקשיבים לקולו וכן בשעה שיושב על מרין והעם נצבים עליו והוא שם לפניהם משפטים. ורב אמר לחלמירים כשהיו הולכים אחריו לכברו אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יניע כגללו לנצח יאבד רואיו יאטרו איהו וזה יזכור כל אדם לשבר את רום לבבו. וכן החזן בשעה שמשבח ומפאר לאדון הכל אל תהיה כונתו למצוא חן בקולו בעיני הקהל. ועל ררכים אלו יש לכל אדם ליקח עצות בנפשו בכל מעשיו שלא יעביר עבודתו רק לשם שמים בלבד ולא משום פניה אחרת בעולם, ואפילו תהיה עיקר עבודתו לשם שמים סכל מקום לא יצרף שם שמים ודבר אחר. אמרו חכמינו ז"ל כסוכה עשות משפט זה הרין אהבת חסד זה נמילות חסדים והצנע לכת זה הוצאת המת והכנסת כלה לתופה והלוא רברים קל וחומר רברים שררכם לעשות כפרהסאי אמרה תורה והצנע לכת רברים שררכם לעשות בצנעה על אחת כמה וכמה, עד כאן. מזה מוכח דמלכד שאין לפרסם מעשיו גם אפילו כל מה שאפשר לו לעשות בצנעה יעשה ואז אין ערך לשכרו דמקרא הגיל התחלתו הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות חסד וגו' דמשמע שאין הקדוש ברוך הוא דורש מהאדם רק מעשים האלו וזה תימא גדולה הלא יש תרי"ג מצות, לכן נראה לי דעיקר הדרישה לא קאי רק אהצנע לכת שהוא כלל לכל המעשים אשר יעשה אוחס האדם וחי בהם. ובא"צ כתוב וכאשר יגלגל השם יתברך מצוה על ידו יזהר כפי יכלתו להסתירה ואם לא יוכל להסתירה יזכור שכל התועלת והנוק לא יהא מן הכרואים כי אם ברשות הבורא יתברך ולכן יחשוב בלבו כי היא טובה מאתו יתברך ואל ישמח כשמשבחים איתו בני אדם.

אחר שכתבתי מה שאסיר מעיני התפארת אשרש החייתר ממנו ומה שחרא מצוה.

בא"צ כתב עוד שם וזה לשונו, אף על פי שמצינו כמה גדולים שנשתכחו לא עשו אלא לפני חלמיריהם וחבריהם כדי שימשכו אחריהם ותופשים מעשים וראי זה מצוה כדי לחבב להם מעשים טובים, ואפילו בפני אלו לא יהנה בלבו באמרו זה אני יודע או אני עושה אבל בפני העולם כאמת אסור לגלות להם, עד כאן לשונו. והנה אי אפשר לפרש כל הפרטים ואופנים שמותר להתפאר רק מדבריו אלו אנו מבינים כלל הדברים שאם ראה האדם תועלת

יוסף אומץ

כמה שמציע מעשיו לפני אחרים יהיה התועלת באווה אופן שיהיה רחמנא לבא בעי ותוא כוחן לכבות ויורע מצפוני לב אנוש לאווה כונה הוא מספר רבירו ואל ישים אשם בנפשו כוה, ואף על פי שכונחו לסוכה מכל מקום לא יהנה בלבו אם יאמר כך נראה לי שאינו מחויב מפני זה לסגור פיו אם כונחו לסוכה ויצא מריבורו תועלת. ונראה לי שאפילו אם התועלת ההיא איננו מניע לשום מצוה רק להוציא עצמו מן החשד באווה דבר שיהיה או אפילו לא יהיה התועלת ההוא רק לענין סמנו כנן מי שיבכוו מסמן לצדקה ולשאר דברי מצות ומחויקים העולם אותו לעשיר להסיל עליו הסלות גדולות וארנוניות מפני שאינם יורעים התנאחו הכרובה כל כי האי נוגא נראה לי רשרי לאורעי נפשיה שלא להשביע את עצמו, אכן בחנאי כפול כגיל שלא יהנה לבו בסיפורו כגיל ולא ירצה להחכבר במחשבתו על ידי סיפורו ולכל לבבות דורש ה' אם מצטנניהם לכבודו אם לאו, אבל אם מחשבתו להחכבר בסיפורו אף שעל ידי כבוד ההוא יהיה לו ריוח מסמן אסור. והנה אפשר לך במה ירצה האדם את לבו שלא יהנה לבו כוה כי לפי טבע האדם הוא כמעט כלתי אפשר ולכן אעתיק לשון ח"ה מה שכתב כהשער הכניעה וזה לשונו, ואם ישכחותו על הסוכה יבוא למשכחו עליה ותהיה נקלה בנפשו וקטנה בעיניו לקטנותה אצל מה שהוא חייב בו סכפלי הסוכה תהיה ויאמר למשכחו רב לך אחי אינה נגר עונותי אלא כניצוץ מן האש ואפילו אם תהיה נחשבת למאומה איך ארע אם היא ניצלת מפניי ההפסד המשינים אותה, עד כאן. רצונו לומר שלא עשה המצוה בשלימות בכל דקדוקה או עשהה לכונה שאינה ראויה ועל דרך זה יוכל האדם להקשות את לבו נגר טבעו שלא יהנה בסיפורו מעשים הטובים ובפרטות יעלה על לבו שזאת ההנאה עצמה מספרת עיקר המצוה ונקרא על ידי כן חונף אשר רמה בספר ח"ה לעובר עבודה וזה ואם כן יזכור איך יגיל וישמח בלבבו על עשיית המצוה מצד העולם הוה הלא על ידי השמחה הזאת המצוה כסלה וגם מקבל עליה עונש כעובר עבודה וזה יזכה בוראי יכסל שמחתו. כתב ר"י בספר אי"צ וזה לשונו, היצר יסיתך ויאמר לך לא יחכן שחיה עבודתך בלב שלם עד שתכסה מעשיך הטובים ולהורות היפך ממה שהיה כבר כלכך החפלה קצר ולא תחראת כשום מרה טובה אך להראות העצלות במעשה העבודה ולא תצוה על הטוב ולא תזהיר מן הרע ולא תראה סימן יראת שמים אלא תתנהג במנהגי הקלים ותהיה מעורב עמהם במאכל ובמשתה וחדרה ורוב השחק והעושה ענין זה לשם מצוה הפסרו אלף אלפים יותר משכרו ודומה לבורח מאש קטנה לאש גדולה אך הישר והטוב שיחפלה בכונה ובאריכות ועשה כל הטובות בלוי ובסתר ואם יכבדותו על זה וישכחותו אין סוץ לו בשבח אחרי שלא כיון לזה בשעת מעשה. עוד כתב שם כעת אשר תעשה מעשה הטוב תבחין עצמך ממי אחת מקוה הנסול אשר מאל הוא ראוי להיות אבל אם מאחרים אינו שלם וגם תבחין אם זה המעשה אשר תעשה לפני העולם אם היית עושה

יוסף אומץ

336

ביחיד בחררי חררים כזה הענין אשר אחת עושה ברכים ואם יכרר לך זה אז מעשיך שלם, עד כאן לשון ר"י. וזה הענין כלל גדול בענין המעשה שלא יהיה בעבודתו בכלל חונף שרמה אותו החסיד בעל הדין לעובר עבודה זרה כרלעיל. והנה במה שיספר מעשיו לכונה טובה תהיה מה שתהיה שלא יהיה כזה עליו עונש ההתפארות והחכם ידע להבין ולהשכיל מכלל זה כל פרטי הספיקות הנולדים בענין זה כי אי אפשר להעלות כולם על ספר.
